GEOGRAFIA

CELOR

CINCI CONTINENTE

PENTRU

CLASA I-A SECUNDARĂ

DE

S. MEHEDINŢI
PROFESOR

BIBLIOTECA ACADEMIEI PUBLICII POPULARE ROMÎNE

BUCUREŞTI
Editura Librăriĭ SOCECŬ & Comp., Calea Victoriĭ, 21
1901

www.digibuc.ro

Planul acestei lucrări didactice și toate drepturile asupra eĭ rĕmân reservate autoruluĭ

S. Mehedinți

63811. I. V. Socecŭ, București.

www.digibuc.ro

Pământul fiind «casa de educație» a neamului omenesc, trebue să-l privim nu atâta bucată cu bucată, ci mai întâi și mai ales ca pe un întreg.

Și atmosfera, și coaja planetei, și învelișul apelor, și acela al plantelor și animalelor, trebuesc cercetate de la început (măcar cât de repede) peste toată întinderea globului, căci numai astfel vom înțelege, cum e alcătuit organismul planetei noastre, cum sunt grupate și cum se leagă între ele marile fenomene ale naturei.

Altceva sunt bunăoară rîurile mai totdeauna pline de sub equator; altceva rîurile mai totdeauna seci de pe lîngă tropice; altfel ni se înfățișează apoi rîurile noastre, când mai pline, când mai scăzute; și altfel, în sfîrșit, rîurile mai totdeauna acoperite de ghiață din apropierea polilor. — E aceiași apă pretutindeni, dar din loc în loc înfățișarea e alta, alta e și însemnătatea ei atât pentru sculptarea scoarței pământului, cât și pentru viața plantelor, animalelor și a omului.

Și de aceia, ținta cea mai înaltă a învețământului geografic, e fără îndoială într'acolo: să clasifice fenomenele privitoare la fisica globului arătând înlănțuirea dintre ele, și pregătind astfel pas cu pas explicarea mai departe a legăturilor dintre om și fața planetei; — numele vin de la sine, când te interesezi de ceva.

De altfel și programa hotărînd înțelepțește cătimea numirilor proprii, ne dă ea însăși îndemnul, să ne ferim pe cât se poate de geografia-calendar, care apasă memoria prin ingrămădirea multor cifre mărunte și a multor nume de locuri. Acestea se înșiră și se repetă mereu fără să se seamene și fără să se lege, — de unde urmează că se și uită lesne de tot.

www.digibuc.ro

Din contra, urmărind mai întâi de toate înlănţuirea fenomenelor din cele patru învelişuri ale planetei, de la un timp elevul singur observă, că în fie care ţinut (în fie-care continent bunăoară) această înlănţuire în liniile mari e aceiaşi; numele se leagă astfel de memorie cu prilejul legăturei faptelor, ear la sfîrşit, se va limpezi în mintea lui din ce în ce mai mult, idea, că pămêntul nostru e în adevĕr un organism, în care toate se ţin şi se urmează cu regulă.

Şi acesta va fi câştigul cel mai însemnat al învĕţămêntului geografic, de oare ce pe această cale se deşteaptă tot mai mult în sufletul copilului pornirea de a judeca, *şi în acelaş timp dorinţa de a* cunoaşte *cât mai mult din toate ştiinţele învecinate, unde se pomeneşte câte ceva despre cele auzite în lecţia de geografie.*

---

[1]) *Vechia* Fisiografie *fiind înlăturată din programa clasei întâi, cel ce face lecţiile de geografie va fi numai de cât silit, să intîrzie ceva mai mult timp la privirea generală asupra fisicei globului.*

Pentru aceasta — după câte ştim din experienţă — un atlas limpede şi uşor de cetit e numai de cât necesar. Pentru unii elevi mai deprinşi cu cetitul am adăcgat însă cu litere mici şi câte-va parentese. Ele ţin de o camdată locul «Lecturilor geografice», care vor urma ca o împlinire a acestei cărţi.

Până atunci voiu fi foarte recunoscător Domnilor profesori, care vor avea bunavoiuţă, să-mi comunice măcar cât de puţine observări asupra acestei prime încercări didactice.

www.digibuc.ro

INTRODUCERE

SISTEMUL PLANETAR

I. *a)* **Planetele.** Dacă într'un pahar de apă amestecată cu spirt torni puțin unt-de-lemn, acesta plutește pe deasupra făcênd o alunică sau o mică sferă. Infigênd însă un ac lung prin mijlocul sferei și învîrtindu-l repede în loc, ea începe a se învîrti împrejurul acului, ca o rotiță împrejurul osiei sale. Și dacă iuțeala crește, se desprinde de la o vreme, la margina unt-de-lemnului, un inel; acesta se rupe, iar din bucățile lui se nasc sfere mititele, care aleargă ca nisce sfîrleze împrejurul celei din mijloc.

Așa s'a întîmplat și cu soarele. In tinerețe, fiind-că se învîrtea repede [1]), s'au desprins la margina luĭ niște inele; acestea s'au rupt din cauza iuțelei, iar din sfărîmăturile lor s'au născut câte-va sfere mici numite *planete*, care și până azi aleargă mereu împrejurul soarelui.

Acestea sunt: *Mercur* (cel mai aproape de soare); *Venus* (luceafărul); *Pămêntul* nostru; *Marte, Jupiter* (cel mai mare); *Saturn, Uran* și *Neptun.*—Mercur și Venus fiind-că se află între soare și pămênt se numesc planete *inferioare*. Toate cele care vin dincolo de pămênt se numesc *superioare*.

[1]) Acuma abea în 25 de zile se învîrtește odată în jurul său.

www.digibuc.ro

Pe cele de la margine le cunoaştem de puţin timp. Pe Uran l'au zărit oamenii cam pe vremea, când ni s'a răpit Bucovina; pe Neptun, care e şi mai departe, îl ştim abia de vre-o 50 de ani. Şi, poate vor mai fi şi altele, dar nu le-am putut noi vedea până astă-zi.

b) **Sateliţii.** Planetele, după ce s'au născut din soare, au început şi ele a se învîrti. Au făcut nişte inele; acestea s'au rupt ca şi ale soarelui şi din bucăţile lor s'au format sfere mai mici numite *sateliţi,* care dau ocol planetelor şi cu ele cu tot călĕtoresc împrejurul soarelui.

Din Pământ s'a născut un singur satelit, *Luna.* Marte de şi este mai mic de cât Pământul, dar are *două* luni mititele, descoperite abia pe timpul rĕsboiului nostru cu Turcii. Jupiter are *cinci;* Saturn *opt* (şi încă mai are inele nerupte); Uran *patru,* iar Neptun numai *una,* ca şi Pământul. Singur Mercur şi Venus n'au nici un tovarăş în călĕtoria lor în jurul soarelui.

Soarele aşa dar, împreună cu planetele şi cu sateliţii născuţi din el, închipueşte un fel de *familie,* —bună-

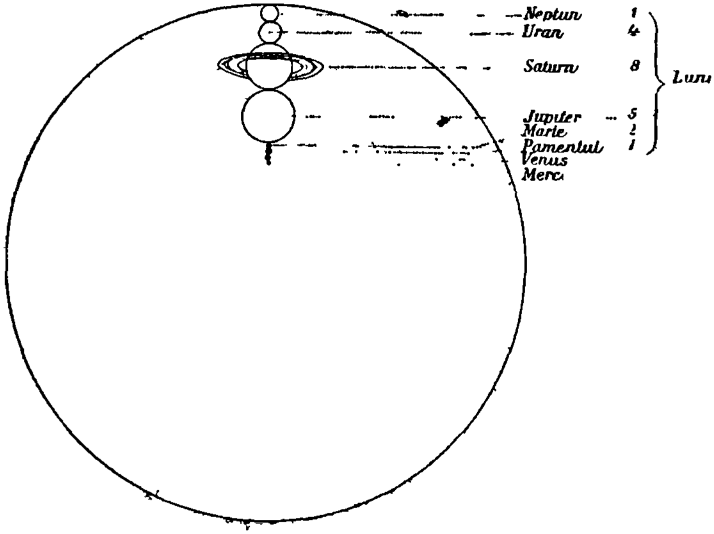

Fig. 1. Soarele cu planetele şi sateliţii.

oară cum ar fi un tată împreună cu feciorii şi cu nepoţii săi. Familia aceasta se numeşte *sistem planetar,*

Tatăl e mai mare de cât toţi cei-l'alţi la un loc.— Dacă am face un glob de aur de 1 m. grosimĕ şi am dice, că acela închipueşte

www.digibuc.ro

soarele, atunci Jupiter (cel mai mare dintre fiĭ) abia ar veni ca o portocală; Pămêntul ca o cireaşă; iar Mercur (cel mai mic) ar fi abia ca o sămînţă de cânepă.

Şi câte săminţe ar trebui, ca să umplĭ tot globul cel mare! Cu portocale l'ai umplea mai repede; iar cireşe ar trebui să ai 1.300.000. Atâta de mare vine soarele faţă de pămêntul nostru.

c) **Asteroiziĭ.** Tot în familia soarelui, între Marte şi Jupiter, mai avem şi alţi tovarăşi mai mici numiţi *asteroizi*. Poate că sunt niscaiva bucăţi din vre-o planetă fărîmată.

Până acuma 100 de ani nu-i zărise nimenea. Aḍi cunoaştem vre-o 400 şi în fie-care an se mai descopere şi alţiĭ noi. Ceia-ce însemnă, că abia în timpurile din urmă oameniĭ au început, să cunoască mai bine *familia soarelui lor*.

II. **Alţi sori.** Dar afară de soarele nostru mai sunt încă şi alţiĭ; căci stelele, care se văd seara pe cer, sunt şi ele nişte sori, însă aşa de depărtaţi, în cât îi zărim abia licărind. Iar cât priveşte familia lor (dacă or fi avênd şi ei planete şi sateliţi) n'o putem vedea, după cum şi aicea, pe pămênt, cine-va ar zări din depărtare numai globul de aur, nu şi portocala ori cireaşa sau sămînţa de cânepă, care se află alăturea.

Numĕrul sorilor e deci neînchipuit de mare, căci lumea n'are sfîrşit: dacă treci de un soare dai de altul şi apoi iarăşi de altul şi de alţii, mulţi ca frunza şi ca iarba.

Odată credeau oameniĭ, că pămêntul e cel mai mare; că el stă în mijlocul lumei, iar stelele sunt mici, puţine şi foarte apropiate. Mergea vorba la Greci, că pe unul, Vulcan, l'a aruncat Dumnezeul lor din cer şi până seara a şi ajuns pe pămênt, scrintindu-şi piciorul. Azi din contra ştim: că pămêntul e foarte mic, ca soarele nostru şi stelele (adecă cei-l'alţi sori) sunt mari; că ei sunt nenumĕrat de mulţi şi aşa de *împrăştiaţi* şi *depărtaţi* uniĭ de alţiĭ, în cât nu se mai poate şti unde e mijlocul şi unde sunt marginile lumei.

Prin urmare soarele cu familia lui cu tot este în lume întocmai cu douĕ, trei fire de nisip într'o mare fără ţĕrmuri.

Invelişurile Pămêntului

Pămêntul când s'a deslipit din soare era ca şi soarele foarte ferbinte şi strălucea ca şi dînsul. A început după

www.digibuc.ro

aceia a se răci, s'a stins, și cu vremea a prins pe deasupra o *coajă tare;* ear aburiĭ, care îi dau roată, s'au răcit și ei, și cădênd pe coajă în chip de *ploaie* au acoperit pămêntul cu un al doilea înveliș; și deasupra a rĕmas *aerul* curat, formând învelișul al treilea, cel mai subțire dintre toate. In sfîrșit, mai tîrziu, coaja tare și chiar mările s'au acoperit cu plante și animale, care fac al patrulea înveliș: al *viețuitoarelor*.

Iarba d. ex. și copaciĭ (pădurile) îmbracă scoarța pămêntului de jur împrejur ca o adevĕrată haină. Și chiar și pe ape se întind erburile. Nu mai vorbim de lacuri, care une-ori sunt verḑi, din pricina erbei, dar oceanul însuși în unele locuri e acoperit de plante plutitoare. Bună-oară, spre Apus de Spania, e atâta iarbă pe ocean, în cât corăbieriĭ s'au temut multă vreme, să apuce într'acolo. Alt-fel America ar fi fost descoperită poate, mai de timpuriu.

In totul, așa dar, planeta noastră are patru învelișuri; iar mijlocul a rĕmas până azi topit, după cum dovedesc vulcaniĭ, din care țîșnesc lave foarte ferbinți.

Planetele mai mari nici până azi nu s'au răcit. — Un foc mai mare arde tot-deauna mai mult de cât unul mic.

Ce este geografia?

Cele patru învelișuri se țin unul de altul așa fel, în cât dacă se schimbă unul, trebue să se schimbe ceva și în cele-l'alte.

Să zicem de ex. că piere sau se împuținează învelișul *apelor*. Atunci și coaja sau învelișul cel tare n'ar mai fi brăzdată de albiile rîurilor. Apa n'ar mai surpa munțiĭ; n'ar mai lărgi văile și n'ar mai căra fărîmăturile de la un loc la altul.

Să piară bună-oară învelișul *viețuitoarelor*. Atunci aerul ar trebui să se schimbe, iar coaja ne mai fiind îmbrăcată cu plante ar fi fărîmată de rîuri și mai cumplit de cât azi.

Saŭ să presupunem, că ar pieri *aerul*. Atunci ar muri plantele și animalele, s'ar usca mările etc.

Geografia deci este *știința, care ne va arăta, cum sunt cele patru învelișuri ale pămêntului și cum atîrna ele unul de*

www.digibuc.ro

altul. In deoșebi ne va arăta apoi, cum viața plantelor și animalelor și mai ales viața noastră a oamenilor atîrnă de *atmosferă*, de *ape* și de *coaja tare*, pe care trăim.

Și e de mare folos, să știm, cum e fie-care înveliș peste toată întinderea pământului. Așa, în țara noastră, *aerul* este iarna foarte rece; *apele* îngheață; *coaja* pământului e rece și ea, iar *plantele* mor sau se odihnesc. Și de aceia noi Românii trăim peste iarnă mai greu decât vara. — Sunt însă țări unde învelișul de aer e tot-deauna cald; apele nu îngheață; scoarța pământului nu se răcește și plantele cresc mereu. Pe acolo porumbul se face de patru ori pe an, nu odată ca pe la noi. Prin urmare oamenii trăesc mult mai înlesniți. — In sfîrșit, aiurea, porumbul și grîul nu mai cresc de loc, fiind-că mai tot-deauna atmosfera, apele și coaja planetei sunt foarte reci. Și pe acolo oamenii trăesc grozav de greu une-ori macină și coaja de pe copaci, să facă pâne.

Și geografia vrea tocmai să ne arate, cum stă fie-care țară ori ținut cu privire: la atmosferă, la ape, la coaja pămîntului și la viețuitoare (plante și animale), ca să ne facă apoi, să înțelegem, cum e legată viața fie-cărui popor de felul locului, pe care trăesce.

Impărțirea geografiei. Geografia are deci patru părți mai însemnate după numěrul celor patru învelișuri.

Partea întăia este *geografia atmosferei.*

Aici cercetăm cum e învelișul *gazos* și în deosebi de ce bate *vîntul* și dacă bate cu vre-o regulă.

Partea a doua este *geografia apelor.*

Aici studiem mai întâi *oceanul* și vom vedea, că vîntul pornesce apele *mărilor* făcênd curenți și tot el aduce *aburii* pe continente, unde ei cad în chip de *ploae* sau de *zăpadă*, spre a se întoarce prin *rîuri* și *fluvii* iarăși din nou în ocean.

Partea treia se ocupă cu *geografia coajei pământului.*

Aici căutăm, să ne dăm seama cum apele și vînturile fărîmă scoarța tare a planetei; cum s'au făcut *munții*, *văile*, *câmpiile*, *insulele* etc. și dacă ele sunt așezate cu vre-o regulă.

In sfîrșit, în partea a patra studiem *geografia viețuitoarelor*.

In această din urmă parte vom arăta, cum s'au împrăștiat pe fața pământului: plantele, animalele si oamenii.

www.digibuc.ro

Nota I. Intre vieţuitoare însă noi oamenii suntem, cei mai de seamă. De aceia s'a luat obiceiul, să mai deosebim în sciinţa noastră o parte numită geografia *politică* şi alta numită geografia *economică*. In cea d'întâi cercetăm cum se împart oamenii în sate, oraşe şi state; şi cum este felul lor de cîrmuire; în cea de a doua ne întrebăm: cu ce se hrănesc ei; ce scot din pământ; cum lucrează pământul; ce vînd şi ce cumpĕră.

Nota II. Dar fiind-că pământul este prea mare, ca să-l putem vedea întreg, îl arătăm în chipul unui *glob* mic sau pe o *hartă*, după cum şi o clădire mare se poate vedea întreagă chiar şi numai pe o bucată de hîrtie.

Şi ca să putem mĕsura pe glob saŭ pe hartă, lungimea fluviilor, suprafaţa mărilor, depărtarea dintre oraşe etc. trebue, să repetăm din geometrie partea privitoare la mĕsurătoarea sferei. Iar cât timp facem această repetiţie pregătitoare, punênd globul în locul sferei pămêntesci, zicem că învăţăm *geografia matematică*.

Exerciţiĭ: 1. să se reducă în faţa elevilor o lungime sau o suprafaţa (a tablei, a clasei, a curţiĭ etc). — Eleviĭ se vor deprinde ast-fel cu ideia, că după cum o figură mare poate fi desenată după grade cu mult mai mică, de asemenea şi pământul după ce a fost mĕsurat de oameni, poate fi desenat pe globuri şi pe hărţi întocmai cum este, dar cu mult mai mic; şi ast-fel vor înţelege nevoia de a începe cu geografia matematică.

2. Să se iea pe hartă cu compasul lungimi cunoscute (d. ex.: distanţa de 60 kilometri intre Bucuresci şi Ploesci) şi să socotească eleviĭ, câţi kilometri pe pămînt corespund unui milimetru sau centimetru pe hîrtie orĭ pe glob.

Geografia matematică

A. **Forma pământului.** De oare-ce am zis, că pământul întreg se poate arăta în chipul unui glob, trebue întâi să dovedim mai întâi, că în adevĕr pământul e *rotund* ca un glob.

www.digibuc.ro

Mai înainte vreme oamenii credeau alt-fel: ziceau că pămîntul este ca un disc, ce plutesce pe ocean.

1. Aristotel însă, dascălul lui Alexandru Makedon, a băgat de seamă, că de câte-ori luna trece prin umbra pământului (eclipsă) și se întunecă, pata neagră de pe lună e rotundă. Asta era o dovadă că și pamêntul, care făcea umbra aceia, e rotund, căci cum e un corp așa e și umbra lui. (De ex.: seara umbra omului pe perete are tot chipul unui om.)

2. Altă dovadă. — O corabie când vine din largul mărei, arată mai întăi steagul. Dacă pamêntul și marea ar fi ca un disc, ar trebui din contra, să zărești mai întăi partea de jos, care e mai groasă. Dacă n'o zărim pricina nu e ochiul, ci este rotunzimea pămîntului, care ascunde trupul corabiei. — Poți să te uiți și cu ocheana și ai să vezi tot numai steagul.

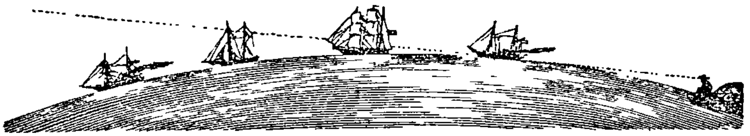

Fig. 2.

3. Altă dovadă. — Columb, când a plecat să descopere America, era încredințat, că pământul este rotund și că prin urmare poți să-l înconjori și să vii iarăși de unde ai plecat. Și în adevĕr, după moartea lui Columb un corabier, Magellan, a plecat spre apus și corabia lui s'a întors în Europa venind din spre răsărit.

Plecând din Spania, Magellan a trecut Atlanticul; a dat de America și s'a coborît până la capĕtul ei de jos. Acolo a străbătut cu mare greutate printr'o ștrimtoare, care poartă și azi numele lui și a numit pământul din stînga *Țara Focului*, fiind-că zărise noaptea niște focuri de-ale sĕlbatecilor. Apoi a pornit mai departe spre Apus prin Oceanul botezat de el cel *Pacific* (= pașnic), fiind-că n'a avut să sufere din partea furtunelor. Și în sfîrșit, a nimerit în insulele Filipine, unde a fost ucis de un sĕlbetec; iar corabia cu tovarășii lui s'a intors (pe sub Asia și Africa) iarăși în Spania, venind acuma din spre Rĕsărit. Și ast-fel s'a dovedit în fapta pentru *întăiași dată,* că pămîntul e rotund.

www.digibuc.ro

4. De alt-fel, dacă și soarele și toate planetele și sateliții sunt *rotunzi*, era firesc, ca pămêntul să samene și el cu cei-l'alți membrii din familia soarelui.

Nota. Dacă pămêntul e rotund, de ce nu cădem când umblăm împrejurul lui? — Fiind-că globul pămêntului ne atrage la el întocmai ca un magnet. Inchipuesce-ți un magnet în forma unei sfere. Ori unde ai presara pe el pilitură de fer, ea nu cade. Iar noi oamenii și animalele suntem întocmai ca o pulbere atrasă de un magnet uriaș.

B. **Mărimea pămêntului.** Față de soare pămêntul e mic, dar față de trupul nostru el e grozav de mare: chiar și munții cei mai înalți, cari ni se par nouě, că se ridică până la cer, sunt pe coaja pămêntului abia ca niște sbîrcituri pe coaja unui měr.

Raza pămêntului e de 6377 km. *Suprafața* sa e de 510 mil. km. □, iar linia, care îl încinge pe la *Equator* e de 40.070 km.[1]).

Cum au měsurat oamenii pămêntul? — Cum měsori ori-ce sferă. Presupunem că spînzurăm globul cu o ață și-l învîrtim în loc ca pe o sfîrlează. In tot timpul învîrtirei sunt douě punte, care stau locului: unul e de-asupra, de unde e legat capětul aței, altul e tocmai de desubt în potriva lui. Aceste douě punte, care închipuiesc oare-cum capetele unei osii, ce ar fi străbătut globul, se numesc *poli*.

Când știm unde sunt polii globului, ducem o circumferință, care să treacă prin amîndoi. Aceasta se numesce *meridian* (și chiar îl însemnăm cu o ață, care încinge globul peste cele douě punte). Měsurăm apoi lungimea aței (adecă a meridianului); și fiind-că meridianul la ori-ce sferă e cam de 6 ori mai lung de cât raza acelei sfere, împărțim lungimea aței cu 6 (exact: cu 2×3.14) și aflăm *raza*, fără să fi tăiat globul.

Iar când știi raza (R) afli și diametrul (2 R) și suprafața sferei ($4\pi R^2$) și volumul ei $\left(\frac{4\pi}{3} R^3\right)$.

Așa au făcut și oamenii. Au aflat întâi lungimea unui meridian (e de ajuns și un grad din cele 360 grade, în care se împarte meridianul). Si fiind-că meridianul ca ori-ce circomferință este egal cu $2\pi R$ (sau $2 \times 3.14 \times R$) au împărțit lungimea aflată a meridianului cu 2×3.14 și au găsit raza pămîntului. Iar cu ajutorul razei au aflat și suprafața și volumul lui.

---

[1]) Elevii să-și dea seama într'un loc cunoscut, cât de lung e un kilometru.

www.digibuc.ro

Notă. Unitățile de mĕsură. Mai de mult oamenii se slugeau cu mĕsuri luate după trupul omenesc: cu *pasul*, *cotul*, *palma*, *piciorul*, *șchioapa* etc. Și mai fie-care țară avea mĕsuri deosebite. Dar fiind-că la negoț nu se potriveau, s'au înțeles, după ce s'a mĕsurat bine meridianul, să mĕsoare toți cu *metru* (a 40-a milionime din lungimea meridianului) știind bine, că lungimea aceasta n'o mai poate schimba nimeni. — Pentru distanțe mai mari se mĕsoară cu *kilometru* (1000 m.) și cu *mila marină* (1852 m.) iar suprafețele cu *kilometru pătrat.*

C. **Orientarea pe fața pămentului.** I. In vremurile mai vechi fie-care popor se mândrea, că el trăiește la mijlocul pămîntului. (Grecii făcuseră la Delphi unde socoteau, că e mijlocul discului pămîntesc un „semn de marmură" și-l împodobeau cu cordele)[1]. Pricina acestei credințe sta acolo, că fie-care cunoscea un petec mic de pămênt și știa cam unde vine mijlocul și marginea lui.

Și în adevĕr, când ești pe un șes și te uiți de jur împrejur, ți se pare, că de la un loc pămêntul se sfîrșește și în *zare* vezi cerul, ca și cum s'ar sprijini pe coaja pămêntului. Zarea aceea unde ți se pare, că cerul se atinge cu pămêntul se numesce *orizont.* — E drept, că dacă schimbi locul de unde privești, se schimbă, se mută și orizontul: dar în timpurile acelea foarte vechi oamenii nu umblau departe de locuința lor.

Mai târziu, când au început să călătorească mai departe și să-și schimbe mereu orizontul, ca să-și îndrepteze calea, a trebuit să se uite nu pe pămênt, unde vedeau mereu tot alte ținuturi, ci trebui, să se uite pe cer.

Ziua s'au luat după soare. Puntul din zare unde se ivesce dimineața soarele se numesce *Rĕsărit* (Est); unde se ascunde seara se cheamă *Apus* (Vest). Partea încotro se vede la amiază se numesce *Miază-zi* (Sud), iar cea opusă, *Miază-noapte* (Nord).

---

[1]) In vara asta (1901 iunie) a fost găsit acolo de niște oameni, care săpau pămêntul.

www.digibuc.ro

Cine ar vrea să știe de ex. ce este spre Rĕsărit de țara noastră, ar trebui în fie-care dimineață să pornească la drum tot în partea de unde se ivesce soarele.— Elevii să arate în clasă și în curtea școalei cele 4 punte cardinale și apoi să arate pe glob, ce-ar găsi un călător, care pornesce la Rĕsărit de țara nóstră, la Apus, la Miază-zi etc.

Noaptea. Cine vrea să călătorească noaptea, dacă se rătăcește își îndreptează drumul privind tot sus spre cer. Maĭ întâi caută *carul cel mare.* Duce o linie prin roatele lui din urmă; o prelungește de 5 ori și dă cu ochiĭ de o stea luminoasă numită *steaua polară* (find-că vine în dreptul poluluĭ de la nord).—Prin urmare, dacă se întoarce cu fața spre ea, are în față N. în spate S. în dreapta E. și în stînga V. Căci și ziua și noaptea e de ajuns, să afli un punt cardinal și le afli ușor pe toate cele-l'alte.

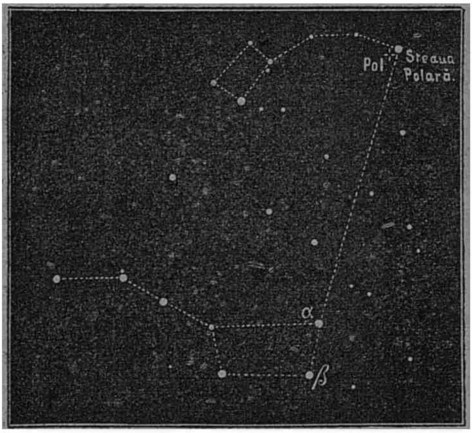

Fig. 3. Carul mare și mic.

Dacă însă se întîmplă o zi nouroasă ori o noapte când nu se vĕd stelele, ne putem îndrepta calea (adică ne putem *orienta)* după *busolă:* o cutiuță cu un ac, al căruĭ capĕt negru arată mereu spre *Nord,* îndată ce-l lași să se liniștească.

Când însă n'ai nici busolă și ești cumva într'o pădure, ieai seama la muschiul de pe copaci. El stă îngrămădit mai mult pe partea din spre *Nord* a trunchiurilor, ca și cum ar vrea să apere copaciĭ de frigul din spre miază-noapte.

II. Dar orientarea cu aceste mijloace nu-i bine hotărîtă. De aceia după ce s'a aflat forma adevĕrată a pă-

www.digibuc.ro

mêntului și după ce el a fost mĕsurat, s'a găsit un nou mijloc de orientare, foarte hotărît. Anume: cuprindem globul între niște *liniĭ ajutătoare*, ca și cum am lega pămêntul într'o rețea de sîrmă.

a) Prin cei doi poli ducem 180 de *meridiane*. Toate împart globul în două părți egale.

b) Il tăiem și în curmeziș în douĕ părți de o potrivă de mari încingêndu-l cu o linie egal depărtată de amêndoi poli. Linia aceasta se numește *Equator* (=cea care împarte drept).

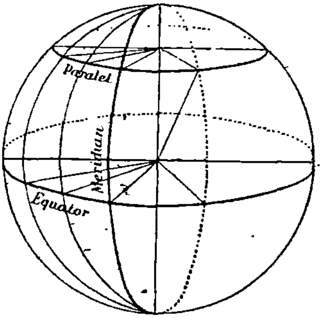

Fig. 4.

c) De la Equator și spre un pol și spre altul ducem 90 de liniĭ *paralele* (în totul iarăși 180). Aceste circonferințe paralele cu equatorul nu maĭ tae niciĭ una globul în douĕ jumătăți.

Și iată acuma cum ne slujim de aceste linii ajutătoare: S'a ales un meridian, cel de lîngă Londra, numit *primul meridian*. Și în loc să zici, de pildă, că Ploești se află la E. de Londra, zici hotărît: Ploești stă pe al 26-lea meridian începênd numerătoarea cu cel de lîngă Londra. Adecă Ploeștiĭ se află cu 26⁰ mai spre Rĕsărit de Londra.

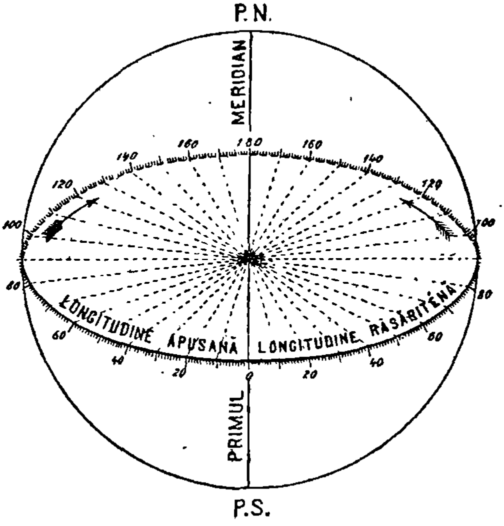

Fig. 5.

Depărtarea aceasta în spre Rĕsărit sau în spre Apus de primul meridian se numesce *longitudine* (rĕsăriténă şi apuseană). Gradele de longitudine se numără pe equator: 180⁰ spre E. şi 180⁰ spre V.

Dar nici atât nu-i de ajuns. Căci pe meridianul al 26-lea spre E. de Londra nu e numaĭ Ploeştiĭ, ci sunt o mulţime de sate şi oraşe, de ex.: Giurgiu. Toate au prin urmare aceiaşi longitudine. Pentru a hotărî deci şi mai bine locul unui oraş, trebue, să mĕsurăm pe meridianul lui distanţa sa până la Equator sau *latitudinea* sa. Si începênd de la Equator găsim că Ploeştiĭ stau aproape pe a 45-e linie paralelă, adecă au o latitudine de aproape 45⁰.

Acuma locul oraşului e hotărât deplin, fiind-că nici un alt oraş nu mai are longitudinea 26⁰ şi latitudinea 45⁰. Şi pe ori şi ce glob îl găsesci numai de cât, chiar dacă n'ar fi scris cu litere, ci însemnat numai cu un punt. Când locul căutat e la N. de Equator latitudinea se numesce *nordică*; sub equator latitudinea se numesce *sudică*.

Exerciţii. 1. Pe globul negru tragem equatorul şi primul meridian. Luăm la întîmplare un punct A.

Hotărîm longitudinea şi latitudinea lui cu ajutorul meridianului şi paralelului săŭ, pe care de asemenea le însemnăm cu creta.

Cercetăm apoi să vedem, ce va fi însemnat pe globul scris în dreptul punctului A. Găsim d. ex. Sulina. Căutăm în sfîrşit şi pe hartă, să vedem, dacă se potriveşte.

Invers: Luăm un punct pe hartă. Cetim longitudinea şi latitudinea lui. Îl căutăm şi pe globul desinat, să vedem, dacă e la aceeaşi longitudine şi latitudine. In fine, determinăm şi locul acestui punct pe globul negru şi observăm, dacă poziţia lui faţă de A e întocmai ca pe hartă sau pe globul scris.

2. Să se caute antipoziĭ diferitelor oraşe etc.

D. **Mişcările pămîntului.** Până acuma câte-va sute de ani se credea, că pămêntul sta pe loc, iar soarele şi planetele se învîrteau împrejurul luĭ. Adevĕrul e, că soarele, care e mare, stă locului, iar pămêntul şi cele-l'alte planete şi mai mici şi mai mari îi dau ocol întocmai ca nişte sfîrleze.

www.digibuc.ro

a) Şi anume deosebim mai întăi la pămîntul nostrŭ o mişcare de la apus spre rĕsărit. În timp de 24 ore toată planeta se învîrtesce odată [ca o roată în jurul osiei închipuite, care ar trece prin cei doi poli].

Dovadă: cine cade din tren e aruncat tot-deauna încotro merge trenul, fiind-că într'acolo i se face vînt. De aceia, dacă pămêntul se învîrteşte de la apus spre rĕsărit, trebue să tindă a repezi şi el spre rĕsărit tot-ce se află pe dînsul. Şi în adevĕr, lăsând o peatră din vîrful unui turn, ea nu cade drept la temelie, ci puţin mai spre rĕsărit, căci pămêntul ca şi trenul caută să asvîrle tot ce poartă pe dînsul în spre partea încotro merge şi el.

De ce ni se pare nouĕ atunci, că pămêntul stă şi soarele se mişcă de la rĕsărit spre apus?

Asta e o părere, ca şi când eşti în tren şi ţi se pare că stai, iar pomiĭ fug înapoi; — pe când în faptă tu eşti, care mergi înainte şi eĭ stau pe loc.

Exerciţiu. O lampă închipueşte soarele. Un petec de hîrtie lipit pe glob închipuesce un om. Invîrtesce globul de la V. spre E. Când hîrtia intră în lumina lămpei, omul din locul ei ar dice: rĕsare soarele. Când ar ajunge în dreptul lampei, ar dice: soarele e sus, la amiază; când s'ar coborî, să intre din nou în umbră, ar dice: soarele se coboară spre apus, adecă lampa se stinge.

Adevĕrul este, că lampa a stat pe loc şi arde merĕu; iar globul învîrtindu-se împreună cu omul de la apus spre rĕsărit, acestuia i se pare, că lampa (soarele) s'a mutat de la rĕsărit spre apus.

Cât mai mulţi elevi, să facă, dacă se poate, învîrtirea aceasta în faţa clasei.

Mişcarea de 24 de ceasurĭ împrejurul osiei se numeşte mişcare de *rotaţie* (ca a unei roţi). Când ne aflăm în faţa soarelui, dicem, că e *ziuă;* când trecem în umbră şi nu mai vedem soarele, zicem, că s'a făcut *noapte.*

Prin urmare în fie-care 24 de ore avem o zi şi o noapte.

b) O sfîrlează însă nu numai că se învîrteşte împrejurul ei, dar în acelaşi timp merge şi înainte ori face şi alte roate mai mari. Aşa şi pământul. In 365 de zile face un ocol mare împrejurul soarelui şi apoi vine iarăşi

www.digibuc.ro

de unde a plecat. Această ocolire împrejurul soarelui se numĕşte mişcare de *revoluţie,* iar drumul urmat de pământ în cele 365 de zile e o linie în formă de elipsă.

Să se facă o elipsă cât de mare în spaţiul clasei. Intr'un focar să se aşeze ceva, care să închipuească soarele, iar un elev să poarte globul pe această elipsă învîrtindu-l mereu de la V—E, ca să arate cum se face mereu zi şi noapte.

O întrebare: Dacă în fie-care 24 de ore pămêntul se mişcă odată deplin în jurul osiei (făcênd o zi şi o noapte), de ce în timpul celor 365 de rotaţiĭ dintr'un an, une-ori ziua e mai mică ear alte-ori mai mare? (Căci fie-care rotaţie ţine tot 24 de ore).

Dacă osia globului pămêntesc ar sta dreaptă (=perpendiculară) pe ecliptică, ziua în adevĕr ar fi mereu deopotrivă cu noaptea: 12 ore am fi în faţa soarelui şi cele-l'alte 12 în umbră.

Un elev să îndrepteze axa globului şi să se facă ocolul focarului unde stă soarele. Linia care desparte lumina de umbră va trece în tot timpul ocolirei prin cei doi poli şi prin urmare va împărţi [ca ori-ce meridian] globul în două jumătăţi.

In faptă însă pămêntul *în tot timpul călĕtoriei sale în jurul soarelui stă plecat cu 23^{0}½ mereu în aceiaşi parte.* De aceia:

In *Decembre* un mare ţinut împrejurul polului de la N. rĕmâne în timp de maĭ multe rotaţiĭ în partea umbrită; iar polul de la S. e din contră în jumătatea luminată. La un pol *numai noapte,* la altul *numai zi.*

Un elev să aşeze globul în D. şi să face o rotaţie. Un petec de hîrtie lipit pe 45^0 va arăta, că şi la noi, în România, facem atunci un drum mai lung în umbra; iar în faţa soarelui trecem mai repede.

2. Păstrând mereu aceiaşi aplecare şi învîrtindu-se mereu, globul ajunge în *Martie,* să-şi arate la soare de o potrivă amêndoi poli. Linia, care desparte lumina de umbră, trece prin amêndoi şi taie toate paralelele în două părţi egale.

Petecul de hîrtie ori şi pe ce grad (prin urmare şi în România, pe 45^0) merge în faţa luminei tot atâta cât şi în umbră. Ziua e deci peste tot pămîntul de o potrivă cu noaptea.

www.digibuc.ro

3. Plecat mereu tot în aceiași parte, ajunge apoi în *Iunie*. Aici polul de la N. e luminat în timp de mai multe rotații, pe când cel de la S. stă ascuns în umbră.

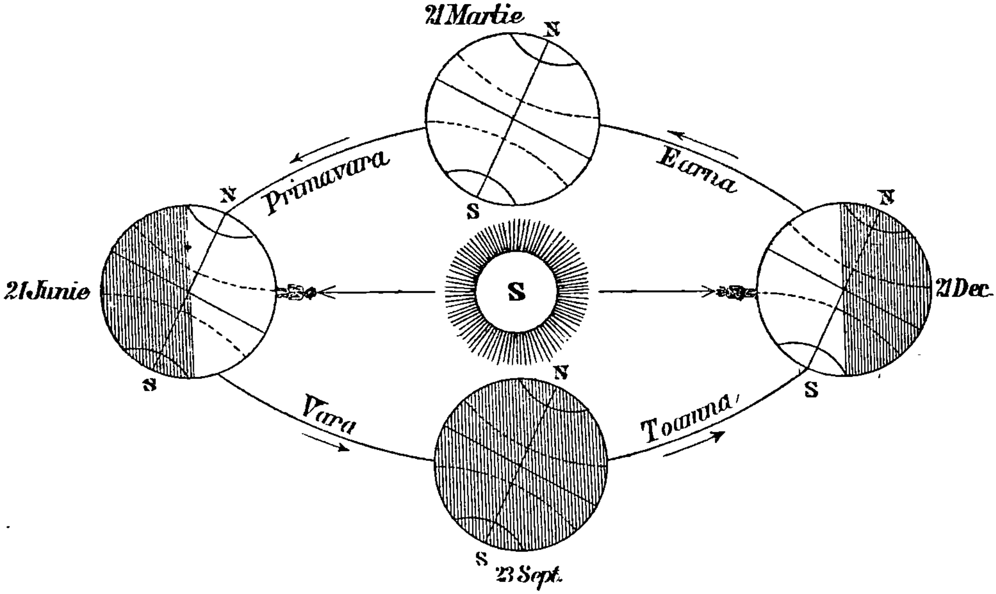

Fig. 6. Anotimpurile.

Hîrtiuța lipită pe 45° va arăta, că țara noastră face în fața soarelui un drum mai lung de cât în umbră. De aceia vara ziua la noi e mai lungă de cât noaptea.

4. Urmând apoi tot ast-fel drumul mai departe ajunge în *Septembre*. Lumina și umbra e împărțită ca și în Martie și prin urmare ziua este din nou egală cu noaptea.

In sfîrșit, se întoarce în Decembre și anul s'a împlinit împărțindu-se ast-fel în 4 anotimpuri: *iarna*, *primăvara*, *vara* și *toamna*.

Notă. Dar dacă axa pămîntului ar fi și mai *plecată*, ce s'ar întâmpla cu țara noastră?—Un elev, urmărind mișcarea petecului de hîrtie într'o rotație din luna lui Decembre, să răspundă, dacă nu cum va nopțile ar fi și mai lungi ca azi.

Să se observe: ce mare ținut împrejurul polului de la N. ar rĕmânea atunci în umbră.

Cele cinci zone. 1. Inclinarea pămîntului face, ca în

www.digibuc.ro

Decembre cei ce trăiesc spre polul de la N. peste $66^{0}\,^{1}/_{2}$, cu toată rotația pămîntului, să nu mai vadă soarele. Acest ținut întunecat se numesce *zona polară de la Nord*, iar paralela $66^{1}/_{2}$, care îl înconjoară se numește *cerc polar arctic*.

Tot atunci la cel-l'alt pol e mereu lumină până la paralela $66^{1}/_{2}$, numită *cerc polar antarctic*. Acesta închide *zona polară de la Sud*.

In Iunie e tocmai din contra: zona polară de la Nord e luminată și cea-l'altă e întunecată.

Dar cât ține noaptea cea lungă, adecă iarna, cade la poli atâta omĕt, în cât vara nu se mai poate topi. De aceia zonele polare sunt reci. E așa de multă ghiață îngrămădită acolo, în cât nimeni n'a putut răsbi, să vadă ce va fi în jurul polilor.

2. Pe lângă cele două zone polare *reci*, mai avem la mijlocul sferei pămêntești o fâșie *caldă*, unde soarele bate drept în creștetul capului. Zona sau fâșia aceasta, care se întinde de o parte și de alta a equatorului până la $23^{0}\,^{1}/_{2}$ se numește zona tropicală. Iar cele două paralele de la marginile eĭ se numesc *tropice*: al *Racului* la Nord și al *Capricornului* la Sud.

Soarele pare, că se primblă în cursul anuluĭ peste capetele oamenilor de la un tropic până la cel-l'alt. Când le vine în creștet. la amiază, n'aŭ umbră de loc.

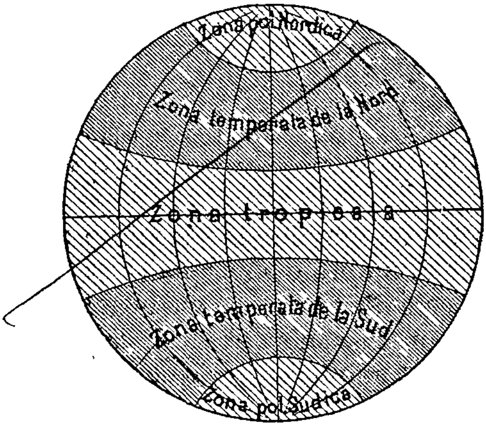

Fig. 7.

3. In sfîrșit, între tropice și cercurile polare aŭ maĭ rĕmas două zone (= brîne), care se numesc *temperate*, fiind-că acolo nu-ĭ nicĭ prea cald nicĭ prea rece.

Prin urmare *aplecarea* axei pămêntuluĭ și *mişcarea* lui de revoluție ne face, să deosebim pe glob cinci zone sau brîne.

www.digibuc.ro

PARTEA ÎNTÂI

GEOGRAFIA PE SCURT A CELOR PATRU ÎNVELIŞURI

Câte-va observări pregătitoare. Nici scoarţa solidă, nici cele-l'alte învelişuri nu pot fi asemănate chiar întocmai cu nişte pieliţe aşezate neted unele peste altele,— cum ar fi bună-oară păturile din coaja uneĭ portocale. Din contra, pămêntul răcindu-se mereu a scăzut şi *coaja* lui s'a sbîrcit (unele bucăţi au eşit puţin în sus, altele s'au cufundat). Atunci şi *apa* s'a adunat în locurile joase, făcênd oceane şi mări; ear părţile ridicate au rĕmas mai uscate, avênd pe ele numai reţeaua rîurilor, lacurilor şi isvoarelor [1]). Cât priveşte *atmosfera,* ea îmbracă coaja şi apele întocmai cum haina îmbracă corpul; ear *vegetalele* şi *animalele* se întind de asemenea ca o pînză subţire împrejurul întregei planete.

Prin urmare înainte de a cerceta fie-care înveliş în parte, trebue să ne dăm seama:

1. Că toate cele patru învelişuri n'au aceiaşi grosime peste tot; şi mai ales pentru noi oamenii e vred-

---

[1]) Ochiurile acestei reţele se împlinesc din timp în timp cu apa de ploae, care cade între rîuri şi mai ales cu zăpada, care acopere ca o haină ţinuturĭ întinse, pentru a se preface apoi şi ea din nou în apă.

www.digibuc.ro

nic de luare aminte, că *apa învelește bine numai două părți ale pămêntului,* ear *o treime rĕmâne uscată.*

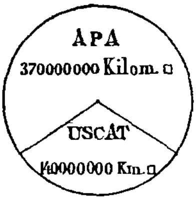

Fig. 8.

Dacă așezi globul așa, în cât să ai drept în față N.-Zelanda, vezi mai peste tot numai oceanul. Din contra, dacă îți pui Anglia în față vezi de asemenea multă apă, dar în acelaș timp vezi aproape și toate părțile uscate, ca niște mari insule eșite din oceanul ce înconjoară planeta.

Nota. Pentru noi oamenii e o mare pagubă, că pămêntul are așa de puțin uscat. Dacă ar mai fi fost vre-un continent, bună-oară, în mijlocul Pacificului, am avea plante și animale mai multe și deci și oamenii ar fi mai mulți de câți sunt. Așa, cum este, planeta noastră pare că e potrivită mai mult pentru traiul viețuitoarelor din ape, de cât pentru al celor de pe uscat și al oamenilor.

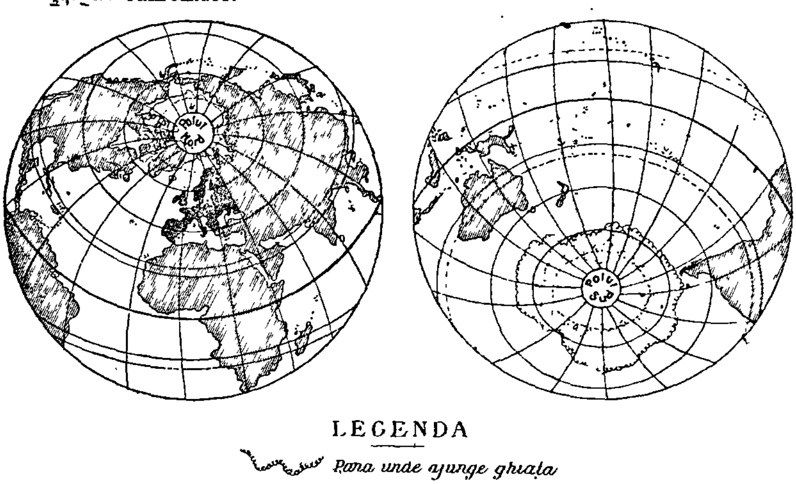

Fig. 9. Fig. 10.

Și apoi și uscatul cât mai este se împuținează. Unde e acuma Mediterana era odată pămênt uscat; dar scoarța s'a prăbușit și apa a umplut locul rĕmas gol făcênd marea, care desparte azi Africa de Europa. Ear cu vremea poate, să se mai cufunde și alte bucăți și oceanul să se întindă mereu până ce va înveli pe întregul toată coaja planetei.

2. Al doilea, e vrednic earăși de luat aminte, că după ce e puțin, uscatul e despărțit în *două mari ținuturi,* care n'au știut multă vreme unul de altul.

www.digibuc.ro

Dacă astupi strîmtoarea de la Gibraltar, Mediterana rĕmâne ca un fel de lac și vezi bine, că *Asia* (cu peninsula ei, Europa) și cu *Africa,* fac la un loc o singură bucată de pământ. Și până acuma 400 de ani nici nu știeau oamenii din aceste continente, că ar mai fi pe glob și alt ținut uscat. De aceia Columb, încredințat, că restul planetei e acoperit cu apă a voit, să-i dea ocol cu corabia, (ca să ajungă din Spania în India); dar în calea lui a dat pe partea ceal'altă a pământului încă de un uscat, *America,* stând ca o insulă între Atlantic și Pacific.

După ce Europenii au descoperit America s'a luat cu drept cuvînt obiceiul, să-i zică Americei *„Lumea nouă“* rĕmânênd Asia, Africa și Europa, ca cele ce erau cunoscute mai de mult, să se numească la un loc *„Lumea veche“*.

Nota. E drept, că uscatul este adunat mai mult împrejurul polului nordic. (Vezi globul și fig. 9). Dar tocmai pe unde se apropie cele două lumi, pământul e înghețat, așa că oamenii n'au putut să treacă lesne din lumea veche în spre cea nouă. Și n'au putut să-și împrumute plantele, animalele și meșteșugurile, ce le aveau fie-care, până ce n'a străbătut Columb Oceanul.

I. Atmosfera

A. *a)* **Groșimea.** In toate părțile pământul e învĕlit de aer ca într'o haină. Cât o fi de groasă atmosfera nu se știe hotărît. Până la marginea ei de sus nu s'a urcat nimeni, de oare-ce cu cât te sui, cu atâta aerul se rărește, nu mai poți răsufla și mori. Dar pătura de aer poate să fie cel mult de 300 km.

Omul poate trăi până la 10 km. peste fața pământului. Cei ce se sue pe munții înalți (Anzi, Himalaya etc.) nu mai pot răsufla și amețesc. Dacă continentele deci ar fi fost mai înalte de cât 10 km., omul n'ar fi putut trăi pe ele.

b) **Desimea.** Jos, la pământ, aerul e mai des și cu cât te ridici mai sus, cu atâta el e mai rar. Așa că cea mai mare parte de aer stă îngrămădit deasupra continentelor și mărilor, unde sunt plantele și animalele, care n'ar putea trăi fără el.

www.digibuc.ro

c) **Frigul**. Sus, spre marginea atmosferei, nu numai că aerul e mai rar, dar în acelaş timp e şi mai rece; pe când în faţa pământului, unde atmosfera e deasă şi scoarţa opreşte razele soarelui, e din contra cu mult mai cald.

Dovezi: Fiind-că vîrful munţilor înalţi stă în pături de aer rece, zăpada acolo nu se mai topeşte nici-odată deplin.

Alta: Ori că te sui cu balonul earna când jos e zăpadă, ori că te sui vara când se coc cireşele, de la 7700 m. în sus e tot aşa de rece. Acolo nu mai e nici earnă, nici vară, ci veşnic frig.

Alta: Bucăţile de fer, care vin (nu se ştie de unde) şi străbătênd atmosfera, cad pe pământul nostru, sunt aşa de reci, că îngheaţă mâna, dacă le atingi.

Incheiere: Invelişul de aer (ori care ar fi grosimea lui) este prin urmare cu atâta mai *des* şi mai *cald* cu cât te apropiĭ de pământ; ear cel ce se sue pe munte sau se înalţă cu balonul, intră mereu în aer tot mai *rar* şi mai *rece*.

Nota. De aici urmează, că şesurile au de obiceiu mai multă căldură, de cât munţiĭ. De aceia primăvara copaciĭ înfloresc mai repede la câmp şi poamele se coc mai de grabă. La munte, din contra, zăpada se topeşte mai încet; pomiĭ înfloresc mai târziu şi fructele se coc mai cu greu. Ear via, grîul şi toate plantele, care iubesc căldura, lipsesc de la munte. Prin urmare şi oameniĭ trăesc mai greu pe munţi şi pe locurile înalte.

B. Mişcările atmosferei

Aerul nu numai că ne ajută nouă şi tuturor plantelor şi animalelor, ca să respirăm, dar în acelaş timp el mai slujeşte la ceva: aduce apa din ocean, ca să stropească uscatul şi să dea umezeală la rădăcina plantelor.

In adevĕr, aerul rar stă liniştit. De obiceiu se mişcă de la un loc la altul şi cauza e aceasta: dacă într'un loc e ceva mai cald, aerul de acolo se încălzeşte şi se

www.digibuc.ro

umflă (bună-oară ca ferul pus la foc). Umflându-se el se rărește, devine mai ușor și se ridică în sus; ear aerul mai rece dimprejur pornește să iea locul rĕmas deșert. Mișcarea aceasta o simțim și o numim *vênt.*

Une-ori aerul merge așa de repede, că să umple un gol, în cât rupe copaciĭ și răstoarnă tot ce-i stă în cale. Atunci vêntul se numește *uragan.*

Se înțelege de la sine, că de câte ori aerul vine de pe mări spre uscat tîraște cu sine și aburiĭ ridicați de pe fața apei și-i aduce pe continent, unde ei cad în chip de ploae, de câte ori dau de răceală.

Cum se face schimbul între aerul rece și cel cald se poate vedea lesne, earna: aerul încălzit se ridică și ese pe deasupra ușei, ear cel rece vine pe sub ușă, să umple earăși camera.

Aplicație. După cele înșirate mai sus urmează, că aburiĭ nu se pot răci și preface în picături de ploae, de cât dacă se sue sau în sus spre *păturile reci,* sau dă cumva de un *munte.* Alt-fel degeaba vine aburul de pe mare, fiind-că și pe uscat rĕmâne tot abur: nu cade jos la pămênt, să hrănească plantele și să dea apă isvoarelor.

Regula vênturilor. Pe la noi vêntul bate cam fără regulă; pe aiurea sunt ținuturi unde se știe bine, din ce parte vine vêntul și când bate.

1. Așa, pe la Equator, nu se simte mai nici-odată vênt. Acolo razele soarelui cad drept și aerul încălzindu-se se umflă în sus ca aluatul, fără să bagi de seamă că se mișcă.

Ridicarea aerului începe dimineața după resăritul soarelui, îndată ce pămêntul se încălzește. Până pe la ceasurile 2 ajunge sus de tot: proba e că aburul plecat de dimineață se răcește și cade înapoi în chip de ploae. De aceia la Equator sunt ținuturi unde plouă regulat în *fie-care deamează,* ear coaja pămêntului fiind sătulă de apă, erburile cresc vĕzênd cu ochiĭ și tot-deauna sunt verzi.

2. Spre locul rĕmas gol pornește aerul mai rece și din sus și din jos de Equator. De aceia în dreapta și în stînga liniei equatoriale bat mereu douĕ vênturi numite *alizee.*

www.digibuc.ro

In emisfera noastră alizeul bate de la N.-E. spre S.-V.; ear în emisfera sudică, el vine de la S.-E. către N.-V.

Ear pe unde bat aceste vênturi e o secetă grozavă[1]) : *nu plouă cu anii* și pămêntul e pustiu, de oare-ce plantele nu pot crește fără apă. Și așa se face, că verdeața veșnică de la Equator e mărginită și deasupra și dedesubt de 2 pustii. (Vezi Sahara și Kalahari).

Aplicație. De ce nu plouă pe unde bat alizeele?—Fiind-că aerul mergênd spre Equator se încălzește, în loc să se răcească; și un vênt nu lasă apa din el până nu se răcește. D. ex.: earna când sufli pe geam se prinde ceață fiind-că aerul eșit din gură se poate răci. Vara însă nu, cu toate că și vara aerul eșit din plămâni are umezeală.

3. Ce se face cu aerul care s'a ridicat la Equator? După ce ajunge sus se împrăștie: o parte apucă spre N. alta spre S. formând pe deasupra alizeelor alte 2 vênturi contrare numite *contra-alizee.* Unul bate de la SV—NE, ear altul de la NV—SE.

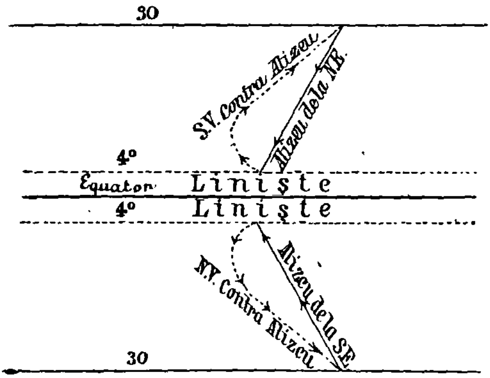

Fig. 11.

Și așa aerul, care se suise la Equator, se coboară înapoi spre fața pămêntului tocmai pe la 30° de latitudine, încheind ast-fel deasupra și dedesubtul Equatorului două inele.

Pe Teneriffa (ins. Canare) e un munte de 3711 m. La poalele lui bate alizeul mergênd spre Equator, ear pe vîrful lui se simte dimpotrivă contra-alizeul, care aduce aerul îndărăt spre pa-

---

[1]) Pe mare însă alizeele sunt o adevărată bine-facere. Când au prins de veste negustorii, că ele bat mereu în aceiași parte, le-au folosit la călătorii și le-au numit vênturi pentru *negoț*. Spaniolii le-au numit vênturi pentru *cucoane*, de oare-ce bat liniștit și nu-s primejdioase pentru corăbieri.

www.digibuc.ro

ralela 30°. Jos norii merg spre Equator, pe sus alți nori se întorc cu vêntul contrar.

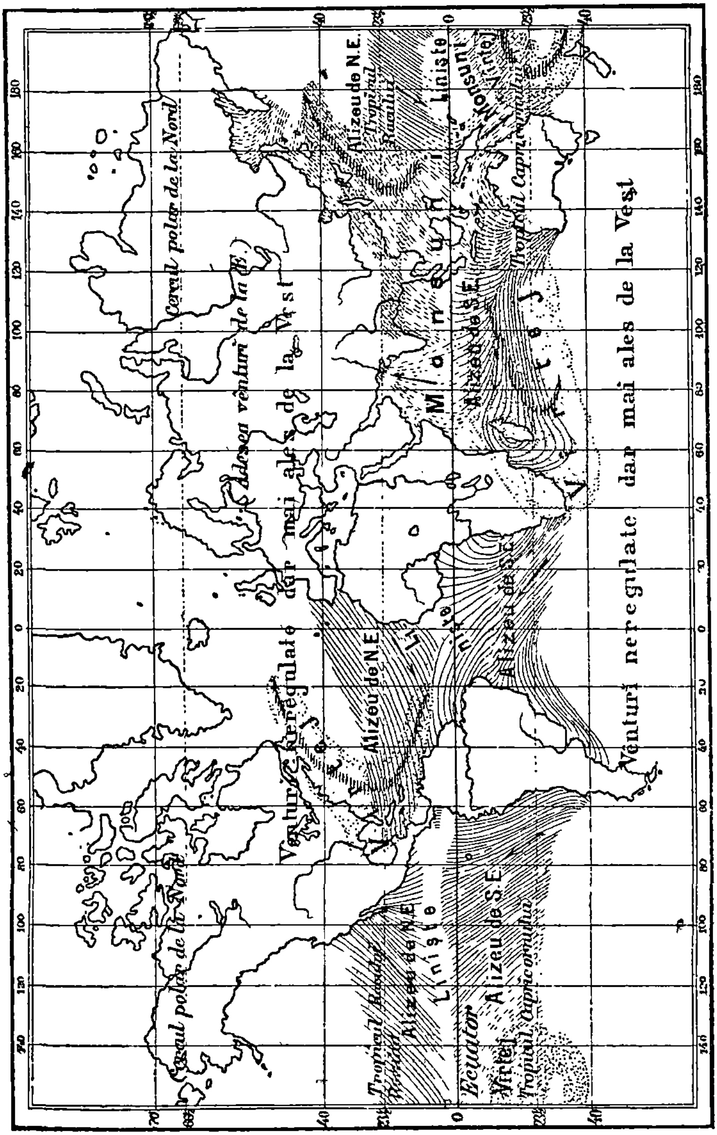

Fig. 12.

4. In sfîrșit, dacă eșim din ținutul alizeelor și înaintăm spre poli, vênturile nu mai bat așa de regulat.

www.digibuc.ro

De obiceiu însă se simte mai mult vêntul, care vine din spre Apus.

Prin urmare învelişul, numit atmosferă, se mişcă (mai ales spre Equator) întocmai ca o morişcă.

II. Invelişul licid sau al apelor

A. *a)* **Grosimea.** Spuneam mai sus, că atunci când s'au scufundat unele părţi ale coajei, apele s'au adunat în locurile joase şi au făcut *oceane* şi *mări* [1]. Dar e atâta apă în oceane, în cât dacă scoarţa pămêntului s'ar netezi şi oceanul s'ar întinde peste tot globul pămêntesc, marea ar avea peste tot o adîncime de 2500 m. Un munte cum sunt Carpaţiĭ noştri nu s'ar vedea mai de loc din apă.

Azi numai două treimi din faţa planetei sunt bine acoperite de apă. (Vezi fig. 8).

Oc. Pacific acopere singur aproape jumătatea pămêntului. El e cel mai vechiŭ şi cel mai adînc.

Când fundul s'a prăbuşit a apăsat coaja pămêntului *în lături* şi de aceia malurile s'au ridicat în chip de *munţi*, ear prin crăpături a ţişnit lava. — Asta e cauza că de jur împrejurul acestui ocean vulcaniĭ se ţin lanţ făcênd un adevĕrat *cerc de foc.* Magellan însă, care timp de 100 de zile, cât l'a trecut în curmeziş, n'a avut nici o furtună, l'a numit oceanul cel paşnic *(Mar-pacifico).* — Intâmplare a făcut ca el să treacă tocmai pe aproape de equator, unde aerul e liniştit.

Oc. Atlantic e mult maĭ nou. El seamănă cu o vale în chip de S şi malurile luĭ sunt maĭ mult câmpoase.

In vechime se credea, că a fost açolo un continent *Atlantis* care s'a cufundat. De aici s'a tras şi numele oceanului.

---

[1]) Intinderea oceanelor:

Oc. Pacific	176 mil. km.□.	Mediterana	$2^1/_2$ mil. km.□.
„ Atlantic	90 „	M. Neagră	453.000 „
„ Indian	74 „	M. Baltică	fie-care e cu puţin
„ Polar de la S.	$15^1/_2$ „	M. Roşie	mai mică de cât M. Neagră.
„ Polar de la N.	13 „		

www.digibuc.ro

Oc. Indian, în care *India* înaintează ca o pană, e mai mult un golf al Oc. Pacific.

Şi la dreptul vorbind şi Pacificul şi Atlanticul, Indianul şi Oc. Polar de la S. fac împreună un singur ocean, care acopere cu apa partea cea maĭ mare a coajei globului.—Din contra Oc. Polar de la N. e mult mai bine mărginit. (vezi fig. 9).

Afară de cele 5 mari oceane, unde pătura de apă, care înveleşte planeta e foarte groasă, mai sunt încă 3 mări earăşi foarte adînci:

Marea cuprinsă între Europa şi Africa; *marea* dintre cele 2 Americi şi *marea* dintre Asia şi Australia.

Unde sunt azi aceste mări, scoarţa pământului s'a fărîmat şi s'a cufundat adînc. De aceia tustrele sunt pline de *insule* şi fiind-că fundul tot nu s'a aşezat, *cutremurele* sunt dese şi *vulcaniĭ* svîrle mereu lavă. Exemplu: Vesuvul, Etna etc.

Marea dintre Europa şi Africa se numeşte *Mediterana*, adecă: în mijlocul uscatului. Şi cele lalte doue drept vorbind sunt tot nişte mări *mediterane*.

In fine, mai sunt şi alte mări puţin adînci; mai sunt şi *lacuri* şi *rîuri*, care cuprind şi uscatul într'o reţea de apă.—Şi dacă mai pui la socoteală: *negurele*, *apa ploilor* şi *omĕtul*, care îmbracă une orĭ continentele cu o haină foarte groasă, putem zice cu dreptate, că învelişul de apă cuprinde toată coaja, dar numai în mări e gros, ear pe uscat e mult mai subţire.

b) **Desimea.** Cu cât te cobori mai spre fundul oceanului, cu atâta apa e mai deasă. Animalele care trăesc acolo, când sunt scoase în faţa mărei unde apa e mai rară, mor după cum murim noi când ne urcăm în atmosferă.

c) **Frigul.** Cel care se coboară din faţa mărei în spre fund, dă de apă tot maĭ rece. Aproape de fund e rece ca ghiaţa, căci razele soarelui nu mai pot pătrunde să o încălzească. Acolo e veşnic întunerec şi frig.

B. Mişcările învelişului licid.

Ca şi aerul, apa se mişcă mereu. Nu numai că apele de pe uscat se coboară prin rîuri spre mări şi

www.digibuc.ro

oceane, dar chiar și în ocean se fac ca și pe uscat adevărate fluviĭ care se numesc *curenți.*

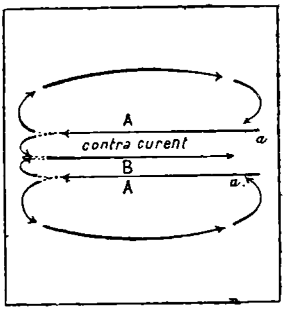

Fig. 13.

Cum se nasc curenții? — Luăm un vas cu apă. Suflăm cu niște țevi în puntele A și A'. — Apa atunci se pornește și face două mici rîușoare, care isbindu-se de peretele vasuluĭ sunt silite să se întoarne înapoi. Și anume: două ramuri apucă pe la mărgini, ear alte două se unesc și se întorc înapoi prin mijloc.

Causa curenților sunt vênturile.

Alizeele tîrîndu-se pe fața oceanuluĭ mereu tot în aceiași direcție, împing apa spre Equator șĭ dau naștere la curenți, care pornesc cam spre apus. — Cei mai însemnați sunt *Kuro-siwo* (= fluviul albastru) și *Golfstrom* (= fluviul golfului).

In Pacific se vede bine cum curenții însoțesc vênturile alizee. Și alizeul de la N. și cel de la S. pornesc spre apus câte un curent. Când aceste două fluviĭ uriașe se lovesc de insulele Asiei, unul se încovoae în sus (Kuro-siwo), ear altul pleacă spre Sud: se desface ca un mănunchiu de nuele și înconjoră Australia. — Din fie-care însă câte o ramură se întoarce înapoi pe la mijloc și formează un curent contrar, întocmai ca în vasul cu apă.

In Atlantic cel mai însemnat curent e al *Golfuluĭ.*

Apa pornește de la Equator, intră prin golful Mexiculuĭ și ese din el îndreptîndu-se spre Europa. — Când ese din golf, apa sa e foarte caldă și merge așa de repede în cât corăbiile plutesc cu greu împotriva lui, întocmai ca în susul unui fluviu de pe uscat.

Pentru noi cei din Europa e o fericire, că apa caldă a acestui curent vine spre continentul nostru și-i încălzește coastele. Pe când în Europa cerealele cresc aproape până în capătul ei de la N., în țările Americei, care vin în dreptul Olandei și Germaniei, nu cresc nici *copaci.* Așa e de frig.

In totul deci putem să zicem, că morișca aeruluĭ pune în mișcare și învelișul licid.

www.digibuc.ro

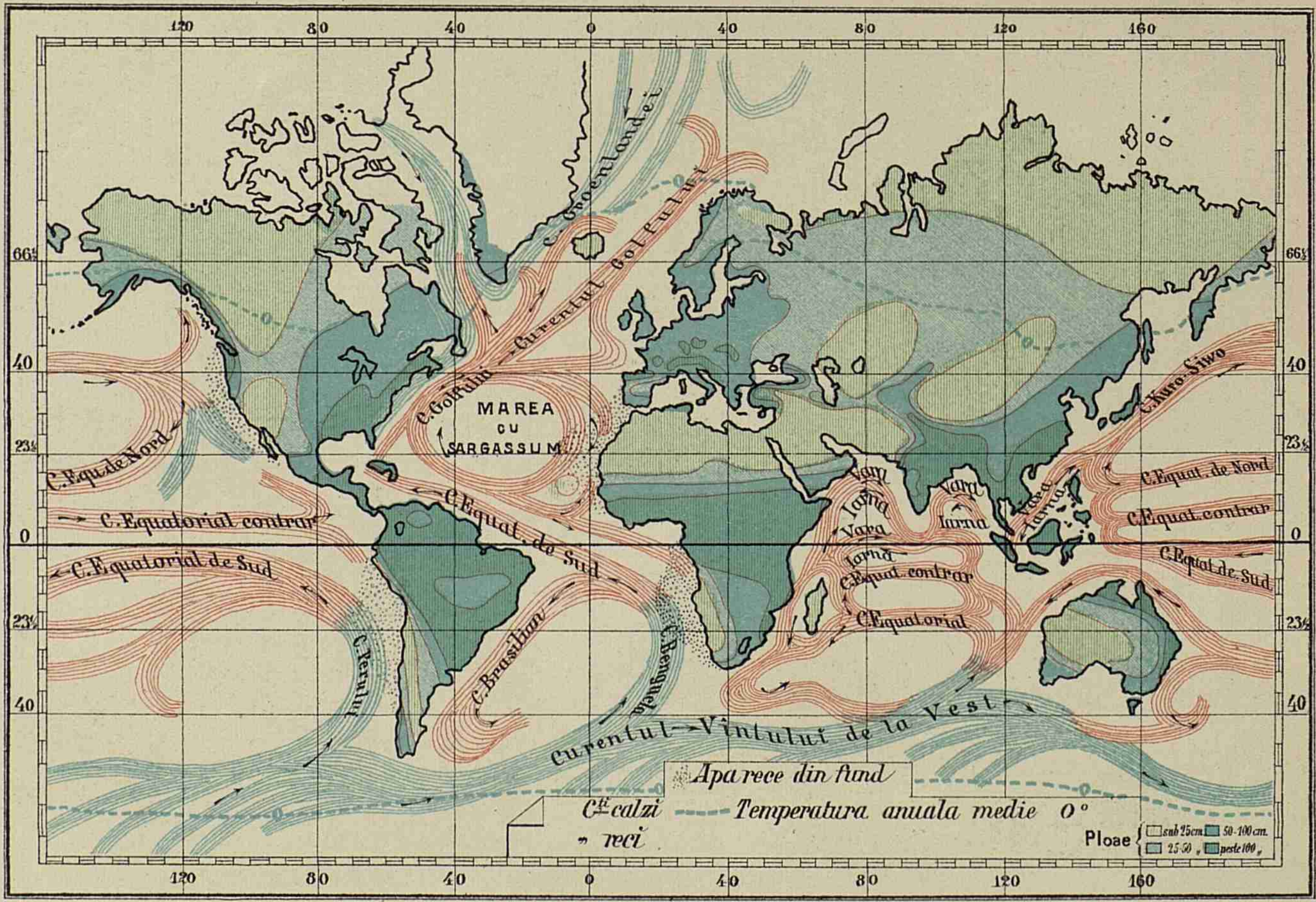

www.digibuc.ro

Vêntul dă naştere *curenţilor* şi tot el aduce *aburii* din ocean pe uscat, de unde ei se coboară în chip de *ploi* şi *rîuri* earăşi spre ocean.

Mişcarea aceasta a apei din ocean spre uscat şi întoarcerea ei ear în ocean, ar putea fi asemănată cu circulaţia sângelui, care porneşte din inimă şi se întoarce earăşi spre inimă.

CLIMA

(Aplicaţie la cap. I şi II-lea)

Când ştiĭ în vre-un ţinut cum e *atmosfera*, adecă: 1. dacă e caldă ori rece; 2. dacă bate vêntul sau e linişte; şi mai ştiĭ, 3. cum e *învelişul licid* (dacă plouă des ori rar şi cât plouă) atuncĭ zici, că ştiĭ cum e *clima* acelui ţinut.

După cele arătate până aici vom deosebi deci următoarele feluri de climă:

1. **Clima equatorială.** Aproape de equator aerul e *cald;* e *linişte* şi *plouă* mai în fie-care deamează.

Fiind umezeală şi căldură multă, plantele cresc mereu. Frunzele nu cad ca pe la noi. Primăvara e veşnică.

2. **Clima de sub alizee.** Aerul e *cald;* vêntul *bate mereu* şi *nu plouă* cu aniĭ.

Lipsind umezeala plantele nu pot creşte: pămêntul e gol şi ţinuturile acelea sunt nişte pustietăţi groaznice.

3. **Clima temperată.** Se cheamă ast-fel clima ţinuturilor, care se întind de unde se sfîrşesc alizeele şi până aproape de cercurile polare. Prin aceste locurĭ e când *rece,* când *cald;* vêntul bate *neregulat* şi *ploaia* de asemenea vine pe neaşteptate.

Când începe frigul, foile arborilor cad; adeseа ploaia se preface în zăpadă şi omul trebue să adune de cu vara cele trebuincioase pentru traiu.

4. **Clima polară** se numeşte cea dimprejurul polilor. Mai tot-dea-una e *frig.* Mai mult *ninge* de cât plouă.

www.digibuc.ro

Pămêntul fiind îngheţat, plantele sunt mici şi foarte puţine. Copacii sunt numai de câte-va palme şi omul se ajută cu renul, care se mulţumeşte şi cu puţin muşchiu.

Clima aşa dar atîrnă întâi de latitudine. Dar maĭ atîrnă de ceva: Dacă pui la foc un fer şi un vas cu apă, ferul se încălzeşte iute, iar apa mai cu greu. Dacă le laşi să se răcească, tot ferul se răceşte mai iute, ear apa mai încet.

Aşa e şi uscatul faţă de mare:

Uscatul se încălzeşte iute şi se răceşte iute. Primăvara căldura vine repede şi toamna vine frigul repede. Această climă se numeşte *continentală*.

Marea din contra: se încălzeşte pe încetul şi deci ţine recoare vara, ear earna se răceşte pe încetul şi deci ţine de cald. Această climă mai potrivită a ţinuturilor de lângă mare se numeşte *maritimă*.

III. Coaja sau învelişul solid

A. *a)* **Grosimea.** Cât va fi de groasă scoarţa pămêntului nu se ştie. Cel mai adânc puţ săpat până acuma abia trece de 2000 m.

După unele socoteli coaja ar avea o grosime de 1500 km.

b) **Căldura.** Ori-cum, e dovedit, că cu cât te cobori în jos cu atâta e mai cald. Şi de la o vreme căldura e aşa de mare în cât chiar ferul şi cele-l'alte metale sunt topite. Dovadă sunt lavele grozav de ferbinţi, care din timp în timp ţişnesc din interiorul pămêntului.

Din coaja planetei însă, noi ţinem seama mai ales de părţile *uscate* pe care trăim. Şi anume deosebim două mari ţinuturi.

1. **Lumea nouă** împărţită în două continente: America de la N. şi America de la S., legate printr'o punte şi închizênd între ele o mare *mediterană*.

Odată în spre rĕsărit mediterana americană era mai bine închisă de cât azi, când e mărginită numai de un lanţ de insule.

www.digibuc.ro

2. In **lumea veche** de asemenea deosebim o pereche de continente: Europa la N. şi Africa la S. despărţite earăşi printr'o *mediterană.*

In fine Asia şi Australia fac altă pereche despărţită la mijloc de a treia *mediterană,* care ca şi cele-l'alte două e plină de *insule* şi de *vulcani,* semn că în aceste ţinuturi scoarţa s'a fărîmat şi prăbuşit, rămânênd ast-fel continentele despărţite unele de altele [1]).

E de observat că împrejurul polului N. continentele aproape se ating şi spre S. fie-care are câte 3 peninsule: *Asia* are Indo-China, India şi Arabia, *Europa:* Peninsula balcanică, Italia şi pen. Iberică. *America:* Florida, California şi Mexic (când va fi tăiat istmul de la Panama).

Cele trei continente sudice se sfîrşesc din contra prin câte un singur vîrf ascuţit. (Tasmania a fost odată legată cu Australia). Ear la Apus au fie-care câte un mare golf.

B. **Mişcările scoarţei.** Ca şi atmosfera, ca şi învelişul licid, coaja pământului are şi ea mişcările sale.

a) **Mişcări înlăuntru.** Când s'a răcit pământul şi a scăzut, coaja s'a încreţit ca pieliţa unui măr, care se usucă. Unele părţi s'au *coborît,* altele s'au *ridicat* şi de aceia uscatul nu e neted, ci are o mulţime de cufundături şi ridicături.

Locurile înalte când sunt late ca un pod se numesc *podişuri.*

Aşa pământul Asiei e ridicat la mijloc şi se înfăţişează în *Tibet* ca un adevărat pod, pare că ar fi o casă al căruî acoperiş a fost luat de vênturî.

Când ridicăturile scoarţei sunt însă lungueţe şi se aseamănă oare-cum cu zidurile, atunci se numesc *munţi.* Ex. Carpaţiî, Alpiî, Anziî etc.

De jur împrejurul Pacificului sunt numai munţi. Când fundul oceanului s'a cufundat, el a împins în lături ca un dop apăsat în silă

---

[1]) Suprafaţa continentelor:

Australia } Polinesia }	9 mil. km. □	Africa	30 mil. km. □
		America	38 „ „
Europa	10 „ „	Asia	44 „ „

www.digibuc.ro

şi de jur împrejur scoarţa s'a înfrînt în sus şi a făcut Anziĭ şi toţĭ munţiĭ, care stau ca nişte ziduri împrejurul oceanuluĭ.

Munţiĭ însă după ce s'au ridicat n'au rĕmas liniştiţi ci s'au mişcat şi în unele locuri s'au despicat şi au dat naştere la *văi*.

b) **Mişcări din afară.** Dar o bună parte din faţa uscatului e netezită, adecă e un *şes* sau o *câmpie*, căci atmosfera, care mişcă apele, cu ajutorul lor netezeşte mereu şi faţa uscatului. Apele brăsdează munţiĭ făcĕnd pîrae şi *văi*. Vêntul surpă stîncele şi pe încetul toate părţile înalte ale coajei se tocésc, ear fărîmăturile lor merg să umple locurile joase.

Atâta nomol cară rîurile spre mare în cât în 10 milioane de ani s'a făcut socoteala, că toate continentele vor fi tocite până în faţa mărei.

Intr'un cuvînt: coaja pământului se mişcă mereu, fie din pricina *atmosferei* şi *apelor* (care o macină şi o netezesc), fie din pricina turburărilor, care se petrec *sub coajă* şi care dau naştere la cutremuri, la dărîmări de munţi etc.

IV. Invelişul vieţuitoarelor

Earba, copaciĭ şi animalele (mari şi mici) învelesc pământul de jur împrejur ca o haină.

Ca să înţelegem cum e întocmit şi învelişul vieţuitórelor, trebue să ne gândim ca şi până aici mai întăĭ la învelişurile cunoscute dinainte.

Pădurile tropicale. La Equator am vĕzut, că *aerul* e liniştit, cald, şi maĭ în toate zilele *plouă*, cee-ce face ca *scoarţa* pământuluĭ să fie sătulă de umezeală.

De aceia prin ţinuturile acelea *plantele* cresc mereu; sunt mereu verzi şi copaciĭ pădurei sunt aşa de înalţĭ şi deşi în cât la tulpina lor e aproape întunerec, — mai ales că o mulţime de viţe sĕlbatice leagă un copac de altul. Poţĭ să mergi luni de zile tot prin pădure.

Acolo în desiş foesc insectele, şerpiĭ, păsĕrile şi

www.digibuc.ro

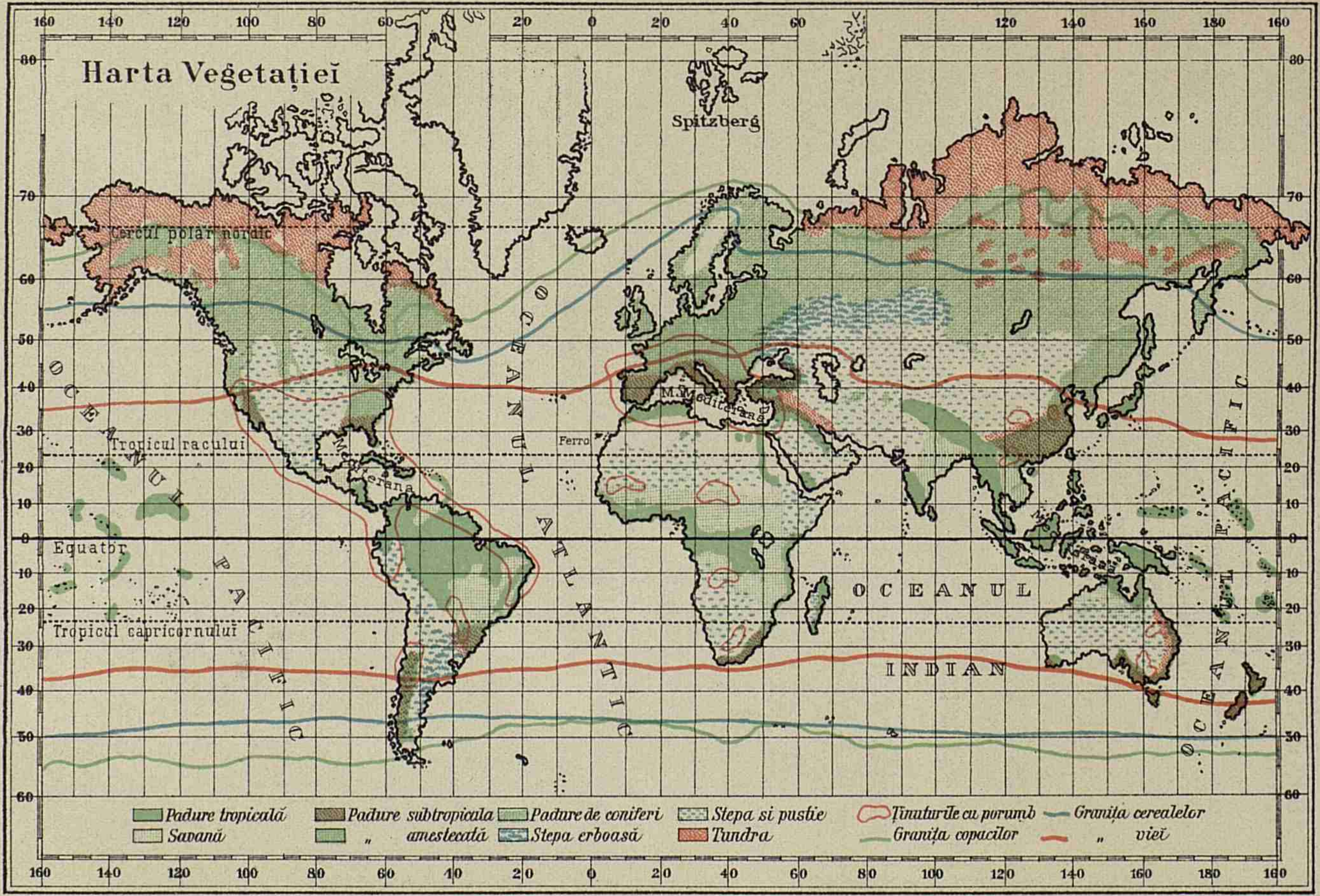

www.digibuc.ro

tot felul de *animale mărunte.* Ear omul şi animalele mari cu greu pot răsbate în acea pădure uriaşă.

Nota. De ce creşte pădure şi nu earba măruntă? Fiind-că arborii ucid erburile ţinêndu-le umbră. La noi chiar, unde pădurea e rară şi earba tot nu poate creşte sub umbra copacilor;—necum acolo unde jos e aproape întunerec.

Câmpiile erboase. Savane. De asupra şi dedesubtul pădurei equatoriale, unde primăvara e veşnică, ploile nu mai cad în fie-care zi. Umezeala deci se împuţinează, pădurea se răreşte şi pot să crească *erburile*. In unele locuri sunt aşa de înalte, în cât nici călăreţul nu se mai vede din ele.

Aci trăesc animale mari *erbivore* (bivol, zebră, girafa etc.) şi alături de ele trăesc *carnivorele* (leu, hienă etc.), care se hrănesc din carnea erbivorilor.

Pustii calde. In sfîrşit aproape de tropice, ploaia scade de tot. Umezeala e aşa de puţină în cât nu mai cresc nici erburi nici copaci.

Animalele neavênd ce mânca lipsesc şi ele.

Dar pe lângă izvoare, care sunt foarte rari creşte puţină earbă şi câţi-va copaci, care rabdă la secetă (Ex. curmalul). Petecul acela de verdeaţă perdut în mijlocul pustiei se numeşte *oază.*

Păduri amestecate cu poene. Unde sfîrşesc pustiile alizeelor şi încep vênturile neregulate, încep şi ploile earăşi. Coaja pământului avênd din nou umezeala, se îmbracă pe alocurea cu copaci făcênd *păduri* (nu aşa dese ca cele de la equator) şi *poene cu earbă* (nu aşa înaltă ca acea din savane).

In ţinuturile acestea temperate, plantele peşte earnă mor sau adorm. Earba se usucă; frunzele cad, şi omul trebue să semene înadins vara plante, care să-i dea hrana peste earnă. De asemenea şi dintre animale a lăsat să trăiască pe lîngă dînsul numai pe cele, care îl ajuta la lucru saŭ îi dau hrană; pe cele-l'alte caută să le stîrpească sămînţa.

La margina dinspre poli a ţinuturilor temperate, unde frigul se simte mai mult şi pământul nu mai poate fi lucrat, sunt păduri întinse care *nu mai leapădă frunza,*

www.digibuc.ro

1. Imprejurul mediteranei dintre Africa şi Europa înfăţişarea oamenilor o ca a noastră: faţa ovală; umerii obrazului nu-s eşiţi afară; buzele sunt subţiri; părul moale (blond, castaniu ori negru) şi rar e creţ. Pielea une ori e albă, alte ori aprópe neagră ca la Ţigani.

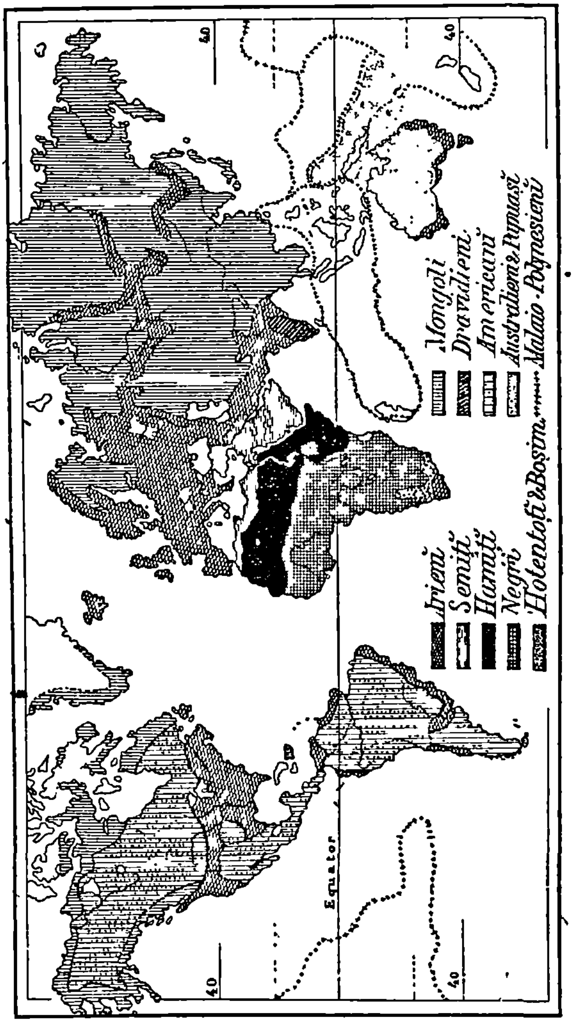

Fig. 14.

Rasa aceasta numită *mediteraneană* cuprinde toate ţările din prejurul acelei mări şi se întinde până în India, despărţindu-se în 3 ramuri: *Arieni, Semiţi* şi *Hamiţi.*

Oamenii acestei rase sunt cei mai deştepţi 'n deosebi Arienii au ajuns domnii pămêntului.—Până acuma 400 de ani ei trăeau mai numai în Europa. De atunci s'au întins în America, Australia şi capĕtul de jos al Africei, adecă peste tot unde clima e ca în Europa. La Equator însă nu se pot aşeza din pricina căldurei.

www.digibuc.ro

de ex. cum sunt pădurile noastre de brad. O mare pădure de acestea e în *Canada*, alta în *Siberia*.

Tundra. In fine, mai aproape de pol, unde frigul e și mai mare, copacii nu mai pot crește (cu toate că umezeala e destulă). Pădurea ear să rărește; arborii sunt pitici[1]) și de la un loc nu mai crește de cât muschiu și puține plante mărunțele. Ținutul acesta pe jumătate mlăștinos si înghețat se numește *tundra*.

Omul acolo se ajută mai mult cu vênatul și pescuitul. *Foca, paserile* și mai ales *renul* sunt sprijinul sĕu de căpetenie.

Incheiere: Incepênd deci de la Equator și mergênd spre poli și plantele și animalele se înșiră după *climă*, ear omul trăește după cum îl ajută plantele și animalele fiecărui ținut. La Equator trăește aproape *gol* și copacii îi dau mereu poame fără nici o muncă. Spre poli se îmbracă numai *cu piei:* trăește în colibe de zăpadă și la nevoe mănîncă și coajă de pe copaci.

Peste tot însă unde *scoarța* pămêntului se ridică până în păturile reci ale aerului, ploaia se preface în ninsoare ori ghiață și învelișul vețuitoarelor e sărac ca și spre poli. De aceia vîrful munților înalți se aseamănă în privința plantelor și animalelor cu regiunile polare.

OMUL

Dintre toate *viețuitoarele mari* omul e cel mai rĕspîndit pe fața pămêntului. Și animalele și plantele mai mari sunt legate de anume ținuturi. Așa cămila trăește numai în pustie, renul numai în țĕri friguroase etc. Singur omul s'a rĕspîndit și trăește *peste tot pămêntul*.

Dar nu toți oameni sunt la fel:

---

[1]) Salcia și mesteacănul, care la noi ajung o înălțime de zeci de metri, acolo cresc abia de câte-va palme,—pare că sunt fire de earbă.

www.digibuc.ro

2. In Africa sub rasa mediterană trăeşte rasa *neagră*. Pielea e neagră; părul é negru creţ şi moale ca lâna; capul lungueţ; fruntea teşită înapoi şi buzele groase-mari.

Fig. 15. — Negru.

3. In Asia cea mai mare parte de pământ e locuită de rasa *mongolică*. Pielea galbue; faţa rotundă; umării obrajilor eşiţi afară; nasul turtit; ochiĭ mici şi coada ochilor puţin ridicată în sus; spîni; ear părul e negru şi băţos.

Din neamul acesta au venit spre Europa: Ungurii, Finesii şi Turcii.

4. In Sudul Asiei, începênd cu peninsula Malaca şi până în Madagaskar şi în insulele cele mai depărtate spre rĕsăritul Oc. Pacific trăeşte rasa *malaio-polinesiană*, care se aseamănă cu cea mongolică.

Fig. 16. — Mongol

Pielea e tot gălbue dar bate în masliniu. Faţa nu-i tocmai rotundă, ci se apropie de forma ovală. Umeriĭ obrajilor nu-s tocmai eşiţi; părul e negru dar nu aşa de băţos şi nasul e ceva mai mărişor.

www.digibuc.ro

5. Tot cam la fel cu Mongolii sunt şi Pieile-Roşiĭ saŭ rasa *americană*. Nasul însă nu-i turtit de loc, ci e lung şi une ori chiar încovoiat puţin. Pĕrul e tot gros şi lung; pielea e tot gălbue.

Li s'a zis Piei-Roşiĭ din pricina obiceiului lor de a se vopsi cu roşu.

Afară de aceste 5 rase principale mai sunt ca neamuri deosebite: *Dravidieniĭ* (în India), *Australieniĭ* şi *Papuaşiĭ* (în N.-Guinea etc.).

Toţi aceştia se aseamănă mai mult cu Negri.

Fig. 17. — Malaes.

In totul oameniĭ ajung cifra de 1500 mil. adecă sunt mai numeroşi de cât toate *animalele mari la un loc!* Ei au ajuns stăpâniĭ pămêntului rĕspîndindu-se peste tot unde plantele şi animalele îĭ ajută ca să trăiască.

Rasa	Mediterană	800 mil.
„	Mongolică	500 „
„	Malaio-polynesian	45 „
„	Americană	34 „
„	Neagră	150 „

Fig. 18. — Piei-Roşiĭ.

Rasa	Drăvideniĭ	60 mil.
„	Australieniĭ }	3 „
„	Papuaşiĭ }	

www.digibuc.ro

PARTEA A DOUA

AFRICA

Intinderea ei este de 30 mil. km. □, adecă vine de 3 ori mai mare de cât Europa.

E bine să ţiĭ minte mărimea unui continent sau a unei ţări, fiind-că un ţinut cu cât e maĭ întins cu atâta poate avea o climă mai felurită şi prin urmare plante şi animale de maĭ multe feluri, — într'un cuvênt mai multe bogăţiĭ. De ex. dacă ţara noastră s'ar întinde şi dincolo de munţĭ spre Tissa, am avea pe lângă altele *cărbuniĭ* şi aurul din munţiĭ Transilvaniei şi am trăi mai uşor ca astăzĭ.

Posiţia. Nu-i de ajuns ca un ţinut să fie întins; mai trebue să fie şi *bine aşezat* pe glob.

Groenlanda e cât un sfert din Europa. Dar la ce e bună, dacă e' rĕu aşezată şi ghiaţa de pe ea nu se mai topeşte nici vara!

Cu privire la posiţia Africei e de luat aminte, că este tăiată drept în două de *Equator;* şi în acelaş timp este singurul continent aşezat pe amêndouĕ *tropicele.*

La mijloc va avea prin urmare o pădure uriaşă, ear sub tropice va avea două pustiĭ. Va fi singurul continent, care să aibă două mari deşerturi [1].

---

[1]) Ar mai avea Africa două pustiĭ, dacă ai coborî-o, să vie Sahara tocmaĭ în dreptul Equatorului?

www.digibuc.ro

I. Scoarța pământului.

Africa mai toată e un *podiș*.

A. **Coastele** sunt foarte puțin crestate. Pe când ve-

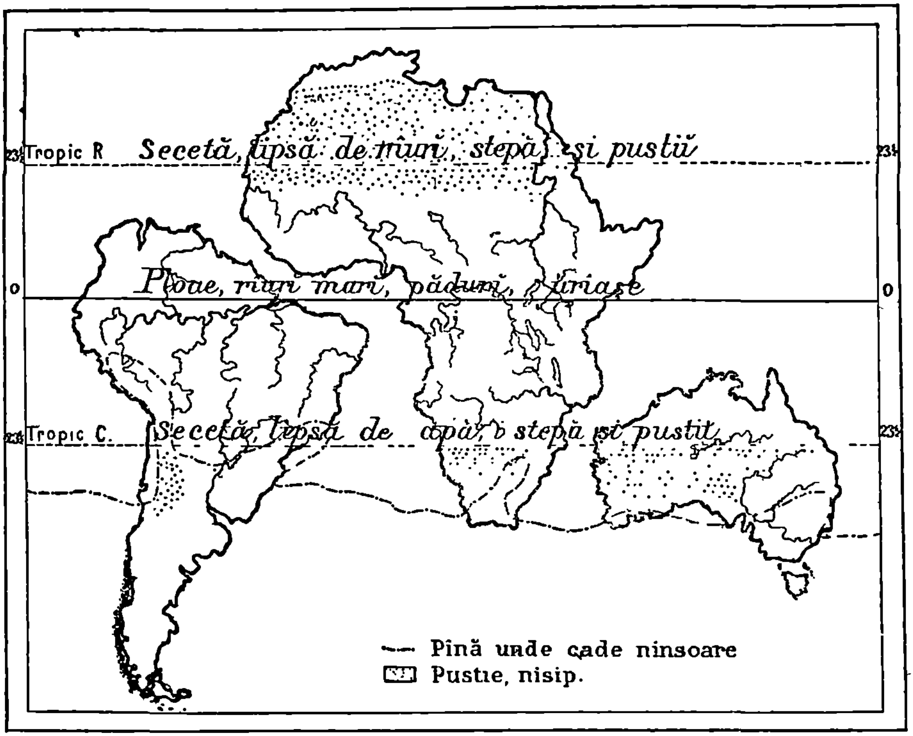

Fig. 19. — Continentele de la Sud.

cina ei Europa are o mulțime de ramuri (adecă peninsule și insule), Africa e mai mult un *trunchiu* fără ramurĭ.

Asta e o pagubă, căci pe unde marea intră adânc în uscat, continentul are maĭ multă umezeală: plantele cresc maĭ bine și omul se deprinde cu negoțul pe apă. Africa neavênd crestături, locuitoriĭ eĭ au fost și sunt și până azi rĕi corăbieri.

www.digibuc.ro

Eată cum se înfăţişează coastele acestui continent: Dacă pleci de la gura Nilului spre Apus, coasta e dreaptă până aproape de mijloc unde, e scobitura sau golful celor două *Syrte*. Apoi îndată începe a fi mai crestată şi deci mai prielnică pentru corăbieri. Şi în adevĕr, în golful *Tunisului* a fost odinioară vestita *Cartagena*, un port a cărui negustori duceau mărfurile lor în toată Mediterana; ba au îndrăsnit să iească prin *Gibraltar* [1]), în Ocenul Atlantic şi au cercat să înconjoare toată Africa pe apă. Insă încercarea lor n'a isbutit.

Tîrziu (pe vremea lui Stefan cel mare) Portughezii dorind să facă negoţ cu mirodeniile Asiei au încercat din nou; şi ei sunt cei d'întâi cari au vĕzut cum sunt toate coastele Africei. La început s'au coborît pe încetul pe coasta de la Apus până la Capul *Blanco* (numit ast-fel fiind-că din corabie nu se zărea pe coasta Saharei de cât nisipul *albind*). Apoi mai jos, unde sfîrşesce Sahara, au dat earăşi de verdeaţă şi de aici i s'a tras numele Capului *Verde;* şi coborîndu-se mereu au trecut prin golful *Guinea* şi au ajuns tocmaĭ la Capul *Buneĭ Speranţe* (numit ast-fel de bucurie, că au găsit o cale pe apă spre Asia).

De la colţul de jos coasta se ridică apoĭ spre NE, făcênd abia două scobituri mai însemnate: golful *Delagoa* şi golful *Sofala* (care sunt despărţite de Capul *Corrientes*, numit aşa din pricina *curenţilor* puternici de pe lângă mal). In sfîrşit, mai sus rĕsare un fel de peninsula (pare că e un nas de rinocer) terminată prin Capul *Guardafui*, care înseamnă: *păziţi-vĕ*, semn, că e primejdios pentru corăbiĭ. — In faţa lui stă insula *Socotra*, pe care cei vechi o numiau Insula *Fericiţilor*.

[1]) In vechime strîmtoarea aceastâ se numea strîmtoarea de la *Columnele lui Hercule*. Se zicea că Hercule, un erou, o tăiase ca să despartă Africa de Europa şi pusese două coloane, ca să înştiinţeze pe corăbieri, să nu iească în Ocean, fiind-că acolo e întunerec şi e primejdie mare pentru corăbiĭ.

www.digibuc.ro

In fine, prin strîmtoarea *Bab-el-Mandeb* (= poarta lacrămilor) intri în Marea *Roşie*, a cărei maluri merg aproape paralel, până se sfîrşeşte la N. cu două golfuri, ca două urechi de epure. Şi de cât-va timp poţi trece pe apa din această mare în Mediterana, căci istmul *Suczului* a fost tăiat şi corăbierii nu mai au nevoe să înconjoare Africa pe drumul găsit odinioară de Portughezi.

In totului tot *coastele Africei sunt puţin crestate; au puţine peninsule şi insule.* Cea mai mare insulă e *Madagaskar* (de 4 ori cât ţara noastră). Alături de dînsa sunt 2 archipelaguri: Insulele *Comore* şi *Mascarene*; ear spre Apus sunt ceva mai multe: *Madeira, Azorele,* Insulele *Capului Verde, Canarele* (numite ast-fel din causa cânilor) şi în largul Oceanului e *Sf. Elena* (descoperită în ziua de St. Elena).

Toate insulele de la Apus, când le-au descoperit corăbierii erau pustii, afară de Canare. Pe acestea trăiau nişte oameni, care ziceau, că Dumnezeu i-a adus din Africa şi i-a uitat acolo.

B. **Inăuntru** pămêntul Africei e mai mult un podiş ridicat spre Răsărit şi Miază-zi.

Fig. 20. — O tăetură în pămêntul Africei.

a) De la munţii *Scorpiei* (Drakenberg) şi până în *Abysinia,* und sunt înălţimi mai mari de cât Alpii, marginea dinspre răsărit se înfăţişează — mai ales pentru cel ce vine din Oceanul Indian — ca un adevĕrat munte; când ajunge însă sus, vede că muntele a fost mai mult *rîpa* unui podiş înalt.

Vîrfurile cele mai ridicate sunt din întîmplare tocmai la mijloc, sub Equator: *Kenia* şi *Kilimangiaro* (= mun-

tele Dumnezeului *ploilor*) ating 6000 m. (cam de 3 ori cât Ceahlăul).

In fine, lângă Mediterana, se întinde lanţul munţilor *Atlas*.

Povestea spune, că un rege, Atlas, a fost prefăcut în munte şi pus să ţină cerul în spate.

b) Dar afară de munţi podişul Africei are şi două *adîncături*. Una e chiar la mijloc unde fluviul *Congo* se încolăceşte ca un şarpe, până ce găseşte o spărtură şi coboară din treaptă în treaptă până jos la Ocean, aducênd cu sine toate apele adunate în acel basin. Alta e mai spre N. unde curge *Şari* şi alte rîurĭ mai mici; dar negăsind loc să ieasă spre Ocean, apa acestora se adună în fundul adîncăturei şi face un lac, *Ciad* (care abia ar încăpea de la Olt până la Milcov).

Dar lacul acela cu toată mărimea lui nu-i adînc. Seamănă mai mult cu o baltă plină de stufăriş, în care rătăcesc hipopotamiĭ şi crocodiliĭ.

Intr'un cuvênt: Coaja pămêntului, în Africa, *nu-i bine plăsmuită*. *Marginile* continentului nu-s destul de crestate şi *înăuntrul* e mai peste tot un podiş, ceia ce face că rîurile sau nu pot eşi spre ocean, sau dacă es trebue să facă multe *sărituri* sau *cascade* spre a ajunge jos. De unde urmează, că mai toate sunt *rele* pentru corăbieri.

II. Clima şi Rîurile

1. La mijloc e clima equatorială. (Vezi pag. 27). Fiind-că plouă foarte mult, *Congo* are mai multă apă de cât *toate rîurile Africei, la un loc*.

Pe tot pămêntul nu se află alt rîu mai mare, afară de fluviul Amazonelor, care curge şi el tot în ţinutul ploios de la Equator.

Din ploile equatoriale (Vezi pag. 21) se mai împărtăşesc încă două rîuri mari: *Niger* şi *Zambesi*.

2. Apoi începe aproape de tropice clima alizeelor.

www.digibuc.ro

Aici nefiind ploi, nu-s rîuri şi de aceia avem două pustiĭ: *Sahara* şi *Kalahari*.

O parte însă din apa ploilor equatoriale scapă printr'un fel de şanţ, care tae pustia de la N. şi sub numele de *Nil* ajunge, să se verse în Mediterană.

Fiind-că din pustie nu primeşte afluenţi şi nici nu plouă, se minunau ceĭ vechi: de ce în fie-care vară Nilul se rĕvarsă. De câte-va zeci de ani s'a găsit, că el isvoreşte tocmai de la Equator, din lacul *Victoria* (cât Oltenia de mare). Iar de câte ori soarele se sue şi aduce ploile deasupra Equatorului şĭ lacul si afluenţiĭ de sus ai Nilului se umflă. Şi cu toată căldura şi seceta din pustie prisosul apelor ajunge până în Egypt; ba apa ese şi peste maluri unde lasă un mâl foarte roditor.

Când soarele se coboară apoi sub Equator încetează şi ploile; Nilul ear scade şi Egyptenii aruncă sămînţa, lasă vitele să o calce şi asta la dînşiĭ ţine loc de arătură şi de grăpat.

Afară de *Victoria* mai e tot aproape de Equator lacul *Tanganica* şi ceva mai jos e lacul *Niassa*. Unul trimite apă spre Congo, cel-l'alt spre Zambesi.

3. In fine, la capetele Africei încep din nou ploile, dar nu-s aşa de regulate şi nu lasă aşa de multă apă ca la Equator; de aceia îndată ce sfîrşesc cele două pustiĭ de sub alizee găsim earăşi rîuri, dar mult mai *mici*. *Orange* e cel mai însemnat.

III. Plante şi animale

După ce am vĕzut cum e în Africa scoarţa pămêntului, aerul şi apele, să cercetăm şi învelişul vieţuitoarelor.

1. La mijloc unde plouă mult şi e mereu cald, se întinde o pădure uriaşă. (Vezi pag. 30). Copaciĭ ajung până la 60 m. înălţime şi cum sunt legaţi între ei prin fel de fel de viţe sĕlbatece, toată pădurea aceia e un chaos de frunziş.

Dintre copaci mai vrednic de ţinut minte e *palmierul* care face nişte nuci cât pumnul, pline de lapte

www.digibuc.ro

înăuntru. Apoi vine *bananul* (cu foile late ca nişte lopeţi, fig. 21). Bananul dă un fel de strugure aşa de mare, că deabea îl poate ridica un om. Doi, trei copaci ca aceştia hrănesc o familie un an de zile.

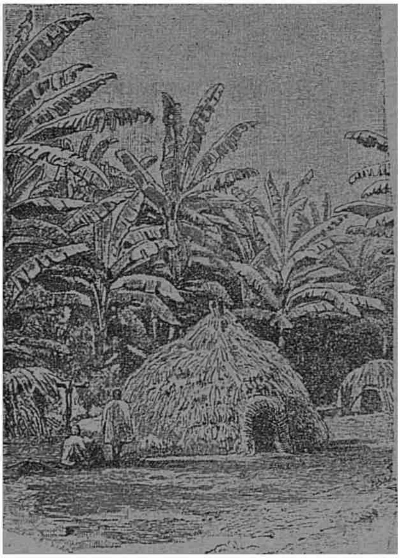

Fig. 21. — Banani.

In ţinuturile acestea calde şi umede creşte bine şi porumbul [1]), dar oamenii nu pot lucra pămêntul fiind-că buruenile înăduşe sămănătura. De aceia locuitorii trăesc mai mult din *poame* şi din *vênat*. — Mai ales sunt isteţi la vênat *Piticii*, un soiŭ de oameni mici, a căror colibe abia se vĕd din frunziş. Ca să nu se rătăcească printre copaci se cheamă cu toba saŭ cu cornul; dar sunt arcaşi meşteri: ţintesc în ochiul elefantului, apoi se duc pe partea cealaltă şi-i bagă lancea în pântece.

Fiind-că nu pot lucra pămêntul, locuitorii acelui ţinut ar creşte vite; însă din nenorocire trăeşte pe acolo o muscă (Fig. 22) *ţeţe*, care omoară animalele mari domestice. Aşa că oamenilor nu le rĕmâne alt mijloc de traiu de cât poamele copacilor şi vênatul; ear când acestea lipsesc, se mănîncă unii pe alţii, mai rĕu de cât fiarele.

Fig. 22. — Musca ţeţe.

— De ce nu strîng măcar poame multe, să le păstreze pentru vremuri de nevoe?

---

[1]) Vezi rĕspîndirea porumbului în harta vegetaţiei.

www.digibuc.ro

Nu pot face nici asta: las că umezeala și căldura le-ar face să se strice; dar mai e un păcat. E o furnică lacomă *termita,* care mănîncă până și lemnele. Câte-va termite luate din greșală pe o corabie s'au înmulțit atâta în cât au sfredelit tot lemnul și corabia s'a fărîmat.

Prin urmare cu toată primăvara lor veșnică, dar oamenii nu trăesc tocmai înlesniți în Africa equatorială.

2. Deasupra și dedesubtul pădurei equatoriale (vezi pag. 31) se întind ținuturile erboase numite *savane.* Earba e așa de înaltă, în cât abia se zărește capul girafei.

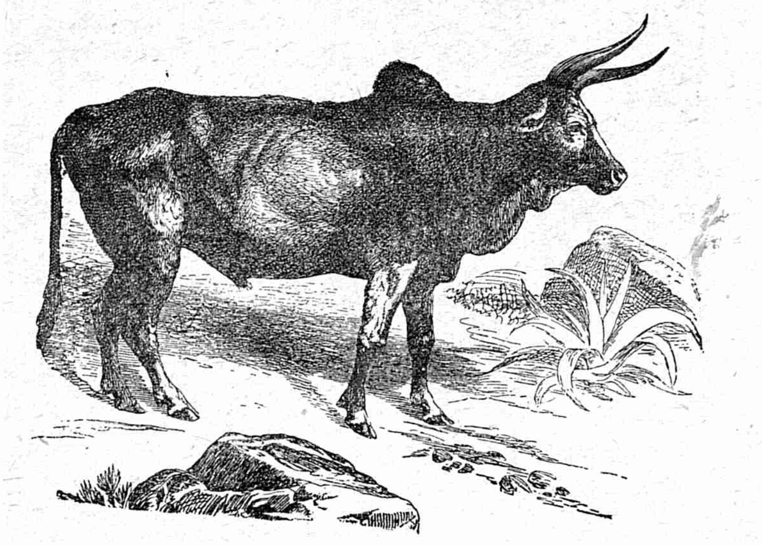

Fig. 23. — Bou African.

Aci trăesc: girafa, zebra, gazela, bivolul, antilopa etc. și din carnea lor trăesc: leii, hienele, șacalii, leoparzii etc., ear oamenii țin cirezi de vaci, fiind-că musca țețe lipsește.

Vacile sunt rele de lapte; fac numai câte un vițel. Boii slujesc la călărie.

— De ce crește aci numai earba și copacii sunt rari? — Fiind-că ploaia ține scurt timp și apoi vine vêntul din pustie, care usucă

www.digibuc.ro

tot. Dar earba a făcut sămânță, care scuturându-se rĕsare iar la anul, când vine ploaia; copacul însă dacă s'a uscat odată, pe el cine să-l mai samene?

De aceia copacii cresc în savane numai pe lângă rîuri, unde au umezeală totdeauna.

3. Pe la tropice începe seceta și deci pustia. Lipsind apa, nu-s nici plante, nici animale și nici oameni. — Nădejdea e aici la *puțuri,* la *curmal* și la *cămilă.*

Fig. 24. — Curmali.

Cămila a venit în Africa după Christos. — Mai înainte cu greu, dacă putea cineva trece prin Sahara. Azi locuitorii oazelor fac negoț ducênd pe cămile mărfurile de la o margine a pustiei la alta. Ieau apă în burdufuri; își învelesc gura, să o ferească de colb și ferbințeala aerului și merg mai mult noaptea, ear ziua stau nemișcați la pămênt. In fiecare oază poposesc să iea apă (vorba oază înseamnă în limba lor *popas).*

4. In sfîrșit la capetele Africei, unde încep ear ploile, sunt și *păduri* și *livezi* cu earbă. Oamenii pot lucra pămêntul și țin tot felul de vite domestice; — trăesc aproape ca în țara noastră.

De aceia Europenii nu stau nici în mijlocul Africei unde e cald și umezeală; nici în cele două pustii, ci numai la capetele Africei, unde clima se potrivește cu cea din Europa.

NEAMUL OAMENILOR DIN AFRICA

a) **Negrii**. In Africa vor fi cam la 200 mil. de oameni.

www.digibuc.ro

Sunt aproape pe jumĕtate cât în Europa; dar trebue să te gândeştĭ că cele două pustiĭ sunt aproape goale, şi în pădure earăşĭ sunt foarte rarĭ.

Cei mai vechi locuitori ai continentului sunt Negriĭ (vezi fig. 15). Când îi întreabă cineva de unde au venit acolo, ei arată spre Asia.

Umblă mai mult desbrăcaţi. Arma lor e *arcul, săgeata, măciuca* şi *lancea.* — De când au început negoţ cu Europeniĭ (cărora ei le vênd mai ales dinţi de elefant) s'au deprins să umble cu puscile. Dar pe lângă *praf* şi *puşti* au mai luat de la Europeni şi obiceiul de a bea *rachiu* şi multe alte boli, care îi prăpădesc, cu toate că sunt oameni voinici.

Până acuma câţi-va ani Europeniĭ îi vênau pe Negriĭ ca pe dobitoace. Îi prindeau şi-i vindeau ca robi. — Ticăloşia aceasta a început îndată după descoperirea Americeĭ. — Corăbiile Europenilor veneau de încărcau din Africa robi, ca să-i ducă să lucreze pămêntul în America. Aşa se face că Negriĭ fără voia lor s'au întins şi peste Oc. Atlantic.

b) Afară de Negri mai trăesc în Africa oameni de rasă *mediteraneană.* Din timpuri foarte vechi *Arabiĭ* au trecut Marea Roşie după negoţ

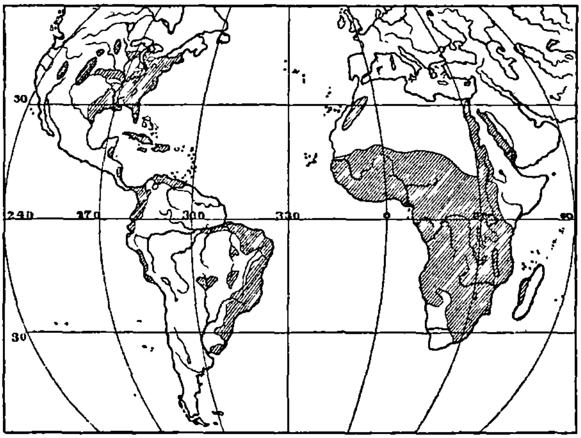

Fig. 25. — Imprăştierea Negrilor.

şi s'au aşezat mai întâi pe coasta de rĕsărit a Africei. Cu 1000 de ani în urmă s'au întins apoi şi pe coasta de la miază-noapte şi cu ajutorul cămilelor au trecut peste pustia Saharei şi au supus pe Negriĭ din Sudan

www.digibuc.ro

(pe unde sunt savanele) silindu-i să creadă în Mahomet. — Şi nu numai atât: au început de atunci a-i vinde şi-i vînd până azi. Miĭ de Negriĭ au murit istoviţi de foame şi de sete, trecênd Sahara în urma cămilelor, mînaţi din dărăt ca vitele.

Arabiĭ însă n'au putut înainta în inima Africei unde e căldură şi umezeală multă. Acolo şi cămilele şi ei se imbolnăvesc şi mor.

Evreiĭ trăesc mai ales în Algeria, Tunis şi Maroco. Cei mai mulţi au fost isgoniţi din Spania.

Berberiĭ trăesc tot pe coasta de la Nord. Ei sunt un neam foarte vechiu şi seamănă mult cu locuitoriĭ din Sudul Europei.

In fine mai trăesc în Africa şi *Europeni.*

De vre-o 20 de ani aceştia şi-au împărţit toată Africa, ca şi cum ar fi moşia lor. Francesiĭ, Englesiĭ, Germaniĭ şi Portughezii au luat bucăţile cele mai mari.

Nici Europeniĭ nu pot trăi în ţinutul umed şi cald. Acela va rĕmânea deci pe seama Negrilor, care sunt deprinşĭ cu umezeala şi căldura. (Umblă cu capul gol şi sunt în stare să stea mai mult timp cu faţa la soare! ceia ce ar ucide numai de cât pe un European).

Dintre Europeni cei cari s'au aşezat mai cu dinadinsul în Africa sunt *Buriĭ.* In limba lor cuvêntul acesta înseamnă *ţĕran;* de neam ei sunt Olandezi şi s'au aşezat în capĕtul de jos al Africei acum vre-o 300 de ani. Păscênd apoi vitele pe podişurile cele răcoroase ei s'au întins mereu spre Nord, mergênd în urma carelor lor, la care înjugă câte 10 perechi de boi şi chiar mai mult. — In timpurile din urmă Englesiĭ i-au prigonit fără milă, ear dînşiĭ nu pot fugi mai spre Nord, căci dau de musca ţeţe, care le-ar ucide vitele.

STATELE

1. In capĕtul de Sud e Colonia *Capului,* stăpînită de Englezi. Oraşul mai însemnat se cheamă: *Oraşul de la Cap.*

www.digibuc.ro

2. In mijloc, unde e pădurea cea mare, fiind-că Europenii nu s'au înţeles, cum să împartă pămêntul a rĕmas, să fie un stat neatîrnat pus sub îngrijirea lui Leopold, regele Belgiei. Oraşul mai cunoscut e *Leopoldville.*

3. *Bornu* şi *Uadai* sunt ţări unde domnesc sultani de neam arab. Arabiĭ cresc vite, ear Negriĭ, supuşiĭ lor, lucrează pămêntul.

4. In Sahara sunt vrednice de pomenit oazele: *Air, Ahagar* şi oraşul *Tumbuctu* (un loc de întîlnire a multor caravane).

5. Vechiul *Egypet* e cu numele stăpînit azi de Turci. In faptă îl stăpînesc Englezii, cari vor să-l lege printr'o cale ferată cu Colonia Capului şi să cuprindă astfel în lungul Africei o făşie de pămênt de la un capĕt pînă la cel-l'alt.

Capitala e în *Cairo* (= victoriosul), aproape de locul unde era odinioară Memfis.

Notă resumativă. Cel mai înalt munte *Kilimangiaro* are 6000 m.; cel mai lung fluviu, *Nilul,* are 6000 k.; cel mai bogat în ape e *Congo;* cel mai mare oraş e *Cairo* (cam de două ori cât Bucureştiĭ).

AUSTRALIA

Intindere. 7½ mil. km. □. E continentul cel mai mic.

Posiţia. Cum Africa e tăiată aproape în două părţi egale de Equator, Australia e tăiată aproape în două

Fig. 26. — O tăetură în pămêntul Australieĭ.

părţi de *tropicul Capricornului.* Vine prin urmare în dreptul pustiei Kalahari.

1. **Pămêntul.** La *margini* e puţin crestat. Singurul golf mai de seamă e *Carpentaria* lângă Peninsula *York,* care sfîrşeşte cu capul *York.*

www.digibuc.ro

Inăuntru continentul austral (de aici i-a venit și numele de Australia) e ca și Africa mai mult un *podiș*. Spre rĕsărit (earăși ca și în Africa) pămêntul se ridică formând lanțul muntos al *Alpilor australieni*, care nu ajung nicăeri înălțimea Carpaților.

După ce n'are crestături bune pentru porturi, tocmai spre rĕsărit unde e pămêntul mai roditor, coraliĭ au făcut parc că înadins un lanț de insule foarte primejdioase pentru corăbile, care vor să se apropie de coastă.

II. **Clima și Rîurile**. Fiind așezată pe tropic în Australia bate mai ales vêntul alizeu despre SE. Și cum munțiĭ sunt chiar lângă coastă vêntul acesta lasă pe munți umezeala adusă din ocean și trece mai departe uscat.

De aceia Australia ca și Kalahari (unde ploile se opreau pe coasta de la Rĕsărit) e mai toată o *pustietate*. Nicăeri n'au murit mai mulți călători de sete ca în acest continent. Singurul rîu mai mare e *Murray*, dar și el seacă une-ori, în cât se aseamănă mai mult cu un șir de balți.

III. **Plante și animale**. Spre rĕsărit, unde plouă, sunt multe plante. Intre altele crește aici copacul cel mai înalt din lume, *Eucaliptul*, al căruĭ trunchiu trece unorĭ de 160 m.; ear mai sus, pe munți, se găsește un fel de fag, care nu mai leapădă nici odată frunza.

Cu cât apoi intri mai înăuntru, spre pustie, *copaciĭ se răresc* și încep *erburile* (la fel cu savana din Africa), ear arboriĭ trăesc numai pe lângă rîuri, unde au mereu apă la rădăcină. In sfîrșit, de la o vreme, ei încetează de tot și începe *pustia* adevĕrată, unde pămêntul este gol sau acoperit cel mult cu un tufiș mic numit *scrub* (= mătură tocită).

Cât privește plantele și animalele de folos, Australia înainte de venirea Europenilor n'avea mai nimic. Singur *Dingo*, un câne sĕlbatec și *Kangurul* (un animal de modă veche, care își poartă puiĭ în sîn și care a pierit de mult din Europa și Asia), erau vitele Australianului. In

www.digibuc.ro

colo, el trebuia să se hrăneassă cu șerpi, vermi, omizi și alte vietăți mai mici. Animale mari, nici sĕlbatece, nici domestice, nu erau de loc.

Acuma însă vre-o 100 de ani, Englezii au făcut pe coasta de la E. un fel de sat, unde duceau pe pușcăriași, ca să-i depărteze de lume. Văzênd însă că pămêntul e bun și vitele aduse din Europa se înmulțesc, au început a crește vite, și azi în *savana* Australiei pasc turmele cele mai mari din lume (= 100 mil. oi, 1 mil. de cai și 8 mil. de cornute mari). Vapoare anume făcute aduc carnea în ghiață până la Londra, ear lâna umple toate fabricele Europei.

Omul. Pe un continent așa de mic și mai ales așa de sărac și singuratec trăia înainte de venirea Europenilor némul de oameni cel mai urît dintre toate. Pielea e neagră, barba mare, părul creț (dar nu lănos ca la Negrii), picioare subțiri și fără pulpe; pântecele mare.

Fig. 27. — Australian.

In curând Australienii vor peri cu desăvîrșire, fiind-că pămêntul cel bun a fost luat de *Englezi*, ear ei au fost împinși tot mai spre pustie, unde duc o viață ticăloasă.

Colțul dinspre SE. unde clima se aseamănă cu a Europei a devenit azi o adevĕrată Anglie.

Cu toate că Alpii australieni sunt mici, dar în unele locuri ză-

www.digibuc.ro

pada nu se mai topeşte de loc; ba ninge încă şi vara, aşa e de răcoare! Prin urmare ţinutul de lângă munţi se aseamănă mult cu al Europei.

In loc de un sat pentru hoţi, Englezii au azi acolo oraşe ca cele mai mari şi frumoase din Europa. Aşa *Sidney* e cât Cairo, oraşul cel mai mare al Africei, ear *Melbourne* are $^{1}/_{2}$ mil. de locuitori (stă pe aceeaş treaptă cu Madrid şi Birmingham).

O bună parte din populaţia întregului continent locueşte în oraşe, căci toată populaţia Australiei abia ajunge la $3^{1}/_{2}$ mil.

*

Alături de Australia sunt vrednice de ţinut minte câte-va insule mai mari:

1. **Tasmania** (corăbierul care a descoperit'o se chema Tasman) e o insulă roditoare cu o climă foarte dulce. Aici bastinaşii aŭ pierit cu toţii, fiind prigoniţi de Englezi. Pe vremea răsboiului nostru cu Turcii mai trăia o singură babă.—Strîmtoarea, care desparte insula de continent e numită *Bass,* tot după numele unui corăbier.

Odată toată insula era unită cu continentul şi atunci Australia era şi ea mai ascuţită spre Sud, — cum e Africa şi America.

2. **Noua Zelanda**, o pereche de insule muntoase cu gheţari foarte mari. Locuitorii vechi sunt şi aici pe cale de a peri cu desăvîrşire.

3. **Noua Caledonia**, un archipelag stăpînit de Francezi, care duc acolo pe puşcăriaşi.

4. **Noua Guinea,** *insula cea mai mare de pe pămînt,* (dacă lăsăm la o parte Groenlanda) e muntoasă. In ea trăeşte pasĕrea paradisului şi oamenii de neamul *Papuaşilor*. Casa o fac pe pari ca un fel de foişor şi la nevoe mănâncă carne de om.

Numele de „nou“ care se repetă mereu la aceste insule, arată că ele sunt descoperite de curînd.

www.digibuc.ro

Mediterana asiatică sau marea care desparte Australia de Asia e presărată cu o mulțime de insule: puntea care lega odată ambele continente s'a sfărîmat și-a rĕmas numai căți-va stîlpi, a căror vîrf iese deasupra apei în chip de insule. De la Malaca și până aproape de Australia ele se țin lanț.

Mai cunoscute sunt: *Sumatra* (de unde vine piperul); *Iava* (cu o populație deasă aproape ca în ținuturile cele mai populate ale Europei); *Borneo* (a doua insula din lume după Noua Guinea); *Celebes* (în forma de K); *Molucele* (una din ele are aceiași formă) și *Filipinele*, unde a murit Magellan. Vrednic de ținut minte cu privire la aceste insule e posiția lor în *apropierea equatorului* și prin urmare multa lor umezeală și căldură. Pe pămîntul lor crește ca și în Africa, pe lângă Congo, *păduri* greu de străbătut și mai ales sunt vestite pentru *mirodeniile* lor (piper, cuișoare, scorțișoare etc.). — La aceste insule cu mirodeniĭ voiau să ajungă Portughezii, când se necăjeau să înconjoare Africa.

Populația. Din causa căldurei și umezelei, Europeniĭ nu pot trăi pe aceste insule, după cum nu puteau trăi nicĭ în Africa equatorială. De aceia bastinașiĭ acestor archipelaguri n'au putut fi stârpiți.

Pe cele mai multe insule trăește rasa *malaio-polynesiană*. Oameniĭ de această rasă seamănă mai mult cu Mongoliĭ (mai ales la pĕr). Pielea însă e neagră nu galbenă și la față de multe ori sunt aproape ca cei de rasa mediteraneană.

Trăind tot între insule și vîslind mereu de la una până la alta, au ajuns corăbieri așa de meșterĭ și îndrăsneți, în cât s'au întins aproape peste toate insulele Oceanului Pacific, ear în Oceanul Indian au ajuns până în Madagaskar. Nici o rasă nu s'a întins mai departe pe fața pămêntului, ca rasa aceasta.

Oceanul Atlantic a fost trecut întâiași dată de Columb; pe cel Pacific l'a trecut acuma 400 de ani Magellan. Dar cu mult înainte de

www.digibuc.ro

aceşti corăbieri îndrăzneţi Malaio-polynesienii cu nişte luntre de nimica străbătuse tot oceanul!

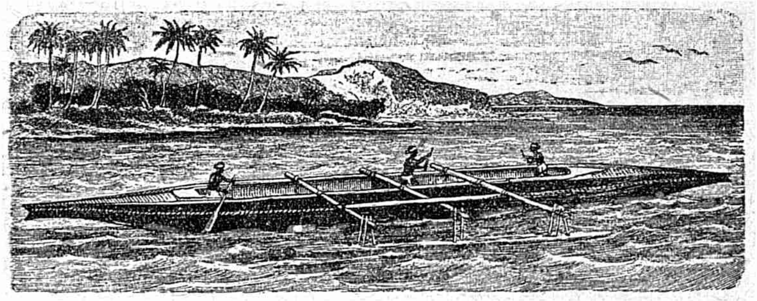

Fig. 28. — Luntre polinesiană.

Melanesia. In *Noua Guinea*, Archipelagul lui *Bismarck*, Archipelagul lui *Solomon*, *Noîle Hebride*, *Noua Caledonia* şi pe insulele *Figi* locuesc *Papuaşiĭ* sau oamenii cu *„pěrul creţ“*. Au barbă mare ca Australienii, ear în colo se aseamănă mult cu Negriĭ, dar nasul lor e mai lung ca la Negriĭ şi fruntea nu e aşa de teşită înapoi.

Fig. 29. — Papua.

Fiind-că pielea lor e neagră, insulele locuite de dînşiĭ sunt cuprinse la un loc sub numele de *Melanesia*, de la vorba grecească *melas*, care înseamnă negru.

Polynesia. Cu cât te depărtezi de Asia şi Australia spre rĕsărit, insulele sunt tot mai mici, — unele abia se vĕd din apă. Dar sunt aşa de multe în cât ţinutului în

www.digibuc.ro

care sunt împrăştiate aceste insule i s'a dat numele de *Polynesia* (adecă: multe insule).

Fiind departe, animalele mari n'au putut să ajungă de pe continent până la ele. Ear dintre plante au ajuns mai ales acelea a căror seminţe nu se strică în apa oceanului, de ex. *palmierii*, a căror nuci purtate de valurĭ s'au oprit mai prin toate insulele acestea, dând omului hrana de toate zilele.

Mai însemnate din tot roiul insulelor Pacificului sunt: *Sandwich* (lângă tropicul Racului) unde fac popas corăbiilé, care trec din Asia spre America.

Tocmai acolo în mijlocul oceanului sunt 2 vulcani, a căror vîrfuri sunt acoperite cu zăpadă de oare ce au înălţimi ca ale Alpilor.

Ins. *Samoa* (lângă tropicul Capricornului) numite şi Ins. *Corăbierilor* sunt earăşi însemnate, fiind loc de popas pentru cei care pleacă din Australia spre America de Nord.

Şi ca şi cum n'ar fi destule, chiar şi azi în apa oceanului răsar insule noui.—Cam pe la mijlocul lui, unde apa e *caldă,* coraliĭ cresc din fundul oceanului în sus; valurile aruncă nisip peste ei şi când insula ese în faţa mărei, paserile ori tot apa oceanuluĭ aduce seminţe de erburi şi astfel o nouă insulă e gata pentru traiul omului.

AMERICA DE LA SUD

Intinderea e de 18 mil. kil. Cam de două ori cât Europa.

Posiţia. Tropicul *Capricornului* o tae în două jumătăţi ca şi pe Australia; dar fiind mai lungă, jos se întinde până în clima rece, ear în spre N. ajunge Equatorul şi trece încă cu 10° deasupra lui.

Tropicul Racului însă n'o atinge şi de aceia America nu are o pustie la fel cu Sahara, ci numai o mică pustie în dreptul lui Kalahari şi a pustiei australiene. Vezi fig. 19.

I. Pământul pe la *margini* e puţin crestat ca şi la cele lalte doue continente sudice. Ca şi ele Ame-

www.digibuc.ro

rica de la Sud are puține golfuri, puține peninsule, puține insule[1]).

La formă se aseamănă mai ales cu Africa: e mai întâi ascuțită spre Sud; are la apus o scobitură, golful *Arica;* la răsărit are un fel de corn sfîrșind cu Capul *Roca;* la Nord însă golful *Maracaibo* și *Darien* intră în continent mai adînc de cât golful *Syrtelor.*

Corăbierul care a descoperit'o vrea să meargă în jurul Africei, dar a nimerit mai spre Apus și a dat de America. După el alții s'au coborît în jos pe coastă; au ajuns la gura fluviului *La Plata* (argint) pe care l'au numit astfel fiind-că au aflat argint la locuitorii de pe malurile lui. Și mai tîrziu *Magellan* voind să înconjoare pămîntul s'a coborît până la strimtoarea, care poartă numele lui.

Intr'un cuvânt: toate continentele de la Sud au *marginile rĕu crestate;* au *insule puține* pe lângă coaste, și de aceia locuitorii acestor continente au fost răi corăbieri. Nu se pot asemăna nici pe departe cu Polynesieni, care s'a rĕspîndit din Mediterana asiatică; nici cu navigatorii eșiți din mediterana europeană: Fenicieni, Cartaginezi, Greci, Italieni, Catalani etc.; nici cu *Caraibii*, corăbierii îndrăsneți, care strĕbăteau mediterana americană înainte de venirea lui Columb.

Din aceste trei mediterane pline de insule și bogate în golfuri bune pentru porturi au eșit stăpînitorii cei mai vechi ai mărilor.

B. Dacă ne întoarcem, să vedem cum e America și *înăuntru*, găsim că e mai bine plăsmuită și de cât Africa și de cât Australia. Ea nu mai este un *podiș,* ci are de toate în de ajuns: și *munți* și *podiș* și *câmpie.*

a) La apus se întind *munți Anzi* (Cordilleras de los Andes=lanțurile munților cu metale) în tocmai ca un zid înalt lângă Ocean. Un vîrf al lor, *Aconkagua,* atinge 7000 m. (cum ar fi Ceahlăul pus pe vîrful lui Mt. Blanc).

[1]) Intre insule sunt de notat: *Galapagos* [adecă insula broaștelor din causă că acolo sunt niște broaște țestoase uriașe] și *Falkland.* Pe aceste din urmă e așa de frig, în cât nu cresc nici copacii, necum cerealele. Și totuși ele sunt departe de Equator ca și *Irlanda,* care e totdeauna verde.

www.digibuc.ro

De aceia pe vîrfurile lor zăpada nu se mai topeşte niciodată, cu toate că din loc în loc vulcanii aruncă şi azi lave ferbinţi. Singuri condorii trăesc în pustiile acelea îngheţate.

Fig. 30. — O tăetură în pămêntul Americei de Sud.

b) La mijloc se întinde o *câmpie* de la un capăt al continentului până la cel l'alt. Pe acest şes rîurile aproape se unesc unele cu altele. [*Orenoco* prin Cassiquiare se leagă cu fluviul *Amazoanelor*, ear acesta prin Madeira se uneşte cu *Paraguay*].

c) In sfîrşit, la rĕsărit, sunt *două podişuri:* al Guianei şi al Brasiliei.—In această parte America se aseamănă ceva mai mult cu Africa şi Australia.

Nu numai că pămêntul Americei e mai bine plăsmuit de cât al celor l'alte continente de la Sud, dar şi fiecare parte e mai bine aşezată. Bună ora, dacă marele zid al Anzilor ar fi fost pe coasta de la rĕsărit (cum e în Africa şi mai ales în Australia), vênturile de la NE. şi SE. ar fi lăsat ploile pe munte şi ajungeau înăuntru uscate. O mare parte a Americei ar fi fost ast-fel pustie ca şi Australia şi Kalahari.

II. **Clima şi Rîurile.** I. Sub equator clima e umedă şi caldă (Vezi p. 27). Aci e *fluviul cel mai mare* din lume. Când se umflă e de 23 de ori mai mare de cât Dunărea.

Spaniolul, care l'a descoperit a povestit la întoarcerea sa, că s'a luptat pe malurile lui cu nişte amazoane (femei înarmate ca soldaţii). De aici i s'a tras şi numele de fluviul *Amazoanelor*.

Fiind-că pe acolo plouă mereu, el are tot deauna apă multă. Mai ales că el curge ca şi Congo, *tovarăşul* sĕu din Africa, în lungul Equatorului şi are afluenţi şi deasupra şi dedesubt liniei equatoriale; aşa că pri-

www.digibuc.ro

meşte mereu apă şi când plouă peste afluenţi de la N. şi când ploile se coboară spre afluenţiĭ dinspre Sud.

2. Capĕtul de la N. al continentului vine cam în dreptul *Sudanului;* prin urmare tot are ploae, dar nu multă ca la Equator. Aci curge *Orenoco*, încolăcindu-se împrejurul podişului Guyanei. El s'ar asemăna mai mult cu fl. *Niger.*

3. Deasupra Orenocului, unde ar veni o pustie ca a Saharei, continentul se sfîrşeşte şi începe marea *Caraibilor.*

De desubtul fl. Amazoanelor ploile scad de asemenea şi rîurile se micşorează. Câte-va din ele se unesc însă şi fac împreună un fluviu care se varsă în Ocean sub numele de *La Plata.*

In fine, în apropierea tropicului ploile scad de tot si avem o mică *pustie* (între *Anzi* şi S. *Cordoba)* unde pămêntul e uscat, rîurile nu mai pot ajunge la mare, ci sfîrşesc în nişte bălţi sărate.

Cât priveşte capătul de jos unde încep iarăşi ploi mai bogate, continentul e prea îngust pentru ca apele să se poată aduna spre a face rîuri mari.

Dintre toate continentele sudice, singură America trece peste 40°. Ea se prelungeşte deci până în ţinutul unde bat vênturile de la apus. (vezi p. 23). Coasta de la apus primeşte prin urmare foarte multe ploi, (ceia ce a ajutat să fie aşa de mărunt crestată), pe când spre Nord ea e aproape o linie dreaptă.

III. **Plantĕ şi animale.** Impărţirea lor ca şi în Africa şi Australia atîrnă de climă.

La Equator, pe malurile fluviului Amazoanelor, ca şi în ţinutul lui Congo se întinde o *pădure* uriaşă. *(Selvas).* Pe lîngă o mulţime de *palmieri* creşte acolo între alţiĭ şi copacul din care se scoate *gumă* şi unul din a cărui coajă se pregăteşte *chinina,* leacul frigurilor. Lucrarea pămêntului însă nu e cu putinţă. Omul trăeşte mai mult din roadele copacilor, din *pescuit* şi *vênat.* Şi fiind cald el umblă aproape desbrăcat, dar de reul şerpilor şi altor jivine, care forfotesc în frunzişul pă-

www.digibuc.ro

durei, el a născocit *hamacul* (un fel de leagăn de frînghie, pe care îl aîrni de crăngi şi te culci sus, departe de pămênt).

2. Deaşupra şi dedesubtul pădurei, unde începe a se simţi seceta, cresc ca şi în Africa numai erburi. Aceste ţinuturi erboase, care în Africa se numeau savane, aici se numesc *llanos* (lianos) pe lângă Orenoco, şi *pampas*, pe lîngă la Plata.

In ele rătăcesc herghelii de cai sĕlbateci, cirezi de boi şi turme de oi aproape sĕlbatăcite. Păstorii umblă cu arcanul la oblînc, altfel nu le pot prinde (Fig. 31). Când dă seceta şi earba se usucă, vitele mor cu miile de sete. Caii aleargă cu botul în vînt, să simtă în ce parte a mai rĕmas vre-o baltă cu apă.

Pe la tropic cam în dreptul lui Kalahari, e o mică pustie de nisip sărat, unde plantele şi animalele sunt puţine de tot.

4. In sfîrşit la capetul de jos uniep începe clima temperată, pămêntul se îmbracă ear cu plante în de ajuns si numĕrul animalelor earăşi creşte. Dar scade apoi repede în *Ţara focului*, unde clima e foarte rece.

Fig. 31. — Călărеţ din Pampas.

Cu toate că e departe de Equator ca şi Danemarca, totuşi gheţari se coboară în Ţara focului până la mare ear fagul, care în Danemarca e uriaş, acolo creşte pitic.

Causa stă acolo, că noi primim apa caldă a Curentului din Golf pe când capetul Americei primeşte ghiaţa şi apa rece de la pol.

Notă. Fiind bine întocmit pămêntul şi fiind bine aşezată (toc-

www.digibuc.ro

mai cu partea cea mai lată sub Equator) America de la Sud a avut totdeauna multe plante şi animale. Dar îi lipseau şi eĭ şi Americei de la Nord până la venirea Europenilor tocmai plantele şi animalele cele mai de folos omului.

Cerealele (orezul, secara, grîul, orzul etc.), *dudul, cânepa, inul* şi *bumbacul* (adecă toate plantele, bune pentru pînză); *portocaliĭ, lămâiĭ, curmaliĭ* şi mulţi alţi pomi lipseau cu desăvîrşire.

De asemenea: *calul, boul, capra, oaia, cămila, girafa, leul, tigrul, elefantul, rinocerul, ipopotamul* etc., toate lipseau. În loc de leu aveau *puma* (un leu mai mic); în loc de tigru aveau *jaguarul;* în loc de cămilă, *lama;* în loc de elefant, *tapirul.* Aşa că lumea nouă cu privire la animalele mari şi la animalele folositoare era cu mult mai săracă de cât lumea veche.

Azi caiĭ şi cornutele, care au fost aduse din Europa, umblă sĕlbatece prin llanos şi pampas; ear bastinaşiĭ s'aŭ deprins aşa de mult cu calul, în cât trăesc mai mult călare: au părăsit arcul cu care vêna mai înainte şi prind vênatul (la nevoe şi pe duşman) cu *arcanul.* Toată viaţa şi-o petrec pe şea cu arcanul la oblînc.

In schimb însă şi lumea nouă ne-a dat: *porumbul,* care s'a întins acuma foarte mult în lumea veche Vezi pag. 31); ne-a mai dat *cartoful* (care au ajuns pânea săracilor din Europa); ne-a dat *tutunul, chinina* etc.

Neamul oamenilor. Băstinaşiĭ sunt de rasă roşie sau americană. Ei se apropie de Mongoli (Vezi pag. 35).

Când au venit Europeniĭ i-au robit; i-au supus la munci grele şi când au vĕzut, că mor şi nu le mai ajung braţele pentru munca pămîntului şi scoaterea metalelor din mine, au început a aduce Negriĭ din Africa. Şĭ aşa s'a făcut, că azi în America sunt pe lîngă *Pieile Roşiĭ* şi o mulţime de *Negri.* — In unele state Negri şi cu Pieile Roşiĭ sunt mai numeroşi de cât urmaşiĭ *Europenilor.*

In câte-va ţinuturi însă, la venirea Europenilor, Pieile Roşiĭ erau cu mult mai înaintaţĭ de cum sunt Negri. In Peru, Bolivia, şi Mexic lucrau pământul, zidiseră palate şi făcuse nişte drumuri, de s'au minunat şi Spanioliĭ, când au intrat în împărăţiile lor.

Azi tustrele neamurile s'au amestecat. Copiiĭ care es din Albi şi din Pieile Roşiĭ se numesc *mestiţi;* cei care es din Albi şi Negri se cheamă *mulaţi.*

www.digibuc.ro

STATELE

Brasilia e aproape cât Europa. Cap. e *Rio de Janeiro.*

Numele Brasiliei vine de la un lemn roş ca un cărbune aprins. — In limba portugheză cărbunele se zice: *brasa* — şi la început corăbiile aduceau multe lemne de acestea în Europa.

Argentina, cap. *Buenos Aires* (= aer bun).

De pe câmpiile ei, ca şi din Australia, se aduc spre Europa mulţime de vite şi cereale. Când e la noi earnă, acolo e vară: se seceră şi se încarcă grîul pe corăbiĭ.

Uruguay, cap. *Montevideo.*

Paraguay, cap. *Asuncion* (= asunsion).

Chile (= cile), cap. *Santiago.* — Aici e patria cartofului.

Bolivia, cap. *Sucre.*

Se cheamă astfel dupe numele generalului *Bolivar*. Pe vremea lui Tudor Vladimirescu el s'a răsculat şi a scăpat America de Spanioli, care mai stăpîneau încă o mare parte din ea.

Peru, cap. *Lima.*

Ecuador aşezat drept sub Equator. Cap. *Quito* (= chito).

Columbia (după numele lui Columb). Cap. *Bogotá.*

Toate statele aşezate pe culmea Anzilor au un mare neajuns. Munţiĭ neavênd nicăeri nici o spărtură adîncă, trecerea peste ei dintr'o parte în alta se face cu greu. In Peru, trenul sue de la coasta oceanului până în vîrful muntelui, ca cum ar sui la noi, în Europa, de la mare pînă în vîrful luĭ Mont Blanc. — Drumurile de fer sunt acolo o adevĕrată minune.

Venezuela, cap. *Caracas.* — Spanioliĭ când au vĕzut în golful Maracaibo case clădite pe apă şi-au adus aminte de Veneţia, care earăşi e clădită pe apă şi au numit ţara aceia Venezuela (adică o *Veneţie* mică).

Guyana e singurul ţinut stăpînit azi de Europeni. Partea engleză are cap. *Georgetown;* cea olandeză, *Suriname;* şi cea franceză, *Cayenne.*

www.digibuc.ro

Nota. Continentele de la Sud au împreună următoarele asemănări:

1. Se aseamănă ca *formă* (mai ales dacă ne închipuim Tasmania legată de Australia, după cum a fost odinioară).

2. Sunt toate așezate mai în întregime în zona *caldă*.

3. Au coastele foarte *puțin crestate*.

4. Mare parte din pămîntul lor e numai *podiș*.

5. *Munții* (afară de Atlas) sunt îndreptați mai ales *de la S. spre N.*

6. Peste toate sunt rĕspîndiți oameni cu pielea *neagră* și în de obște *sĕlbateci*. În aceste continente sunt *mâncătorii* de oameni (antropofagi).

www.digibuc.ro

AMERICA DE NORD

Continentele care au mai remas spre Nord au şi ele oare care asemănări împreună:

1. Sunt aşezate în cea mai mare parte în zona *temperată şi rece.*

Cu vîrful unei peninsule, Asia stă să atingă Equatorul; America abia trece puţin de tropicul Racului; ear Europa nu mai atinge nici tropicul. — Lăţimea lor cea mai mare e însă spre pol, unde ele îşĭ dau mîna.

2. Sunt cu mult maĭ *bine crestate pe margini.*

La Europa trunchiul e de abia de 2 ori mai mare de cât ramurile (=peninsulele şi insulele). La Asia de 3 ori; la America de 8 ori. — La continentele de Sud din contra ramurile nu erau aproape nimic. In Australia trunchiul era de 36 de ori mai întins de cât ele; în Africa de 47 de ori şi în America de la Sud de 77 de ori!

3. Tustrele au câte *3 peninsule spre sud* (vezi pag. 29) şi mai toate peninsulele lor privesc către Equator.

4. Peste toate caută să se rĕspîndească rasa mediteraneană, dar pînă azi sunt locuite de *toate rasele* pămêntuluĭ.

5. In aceste continente unde frigul ernei sileşte pe om să muncească din vară şi să facă economii, omul a ajuns să îngrijească cu o rînduială mai bună de *plante* de *animale* şi s'a deşteptat şi pe sine.

*

Intinderea Americei de la Nord e ceva mai mare ca a celei de la Sud.

Şi St. Unite şi Canada sunt fiecare aproape cât Europa noastră.

Posiţia. La N. *trece de cercul polar,* ear spre S. *tropicul tae puţin* din pen. Californiei, împarte Mexicul în două jumătăţi şi atinge aproape şi *vîrful Floridei.*

www.digibuc.ro

Prin urmare partea cea maí mare e între cercul polar şi tropicul Racului.

I. Pământul. A. Marginile sunt mai crestate de cât la toate continentele de până aici.

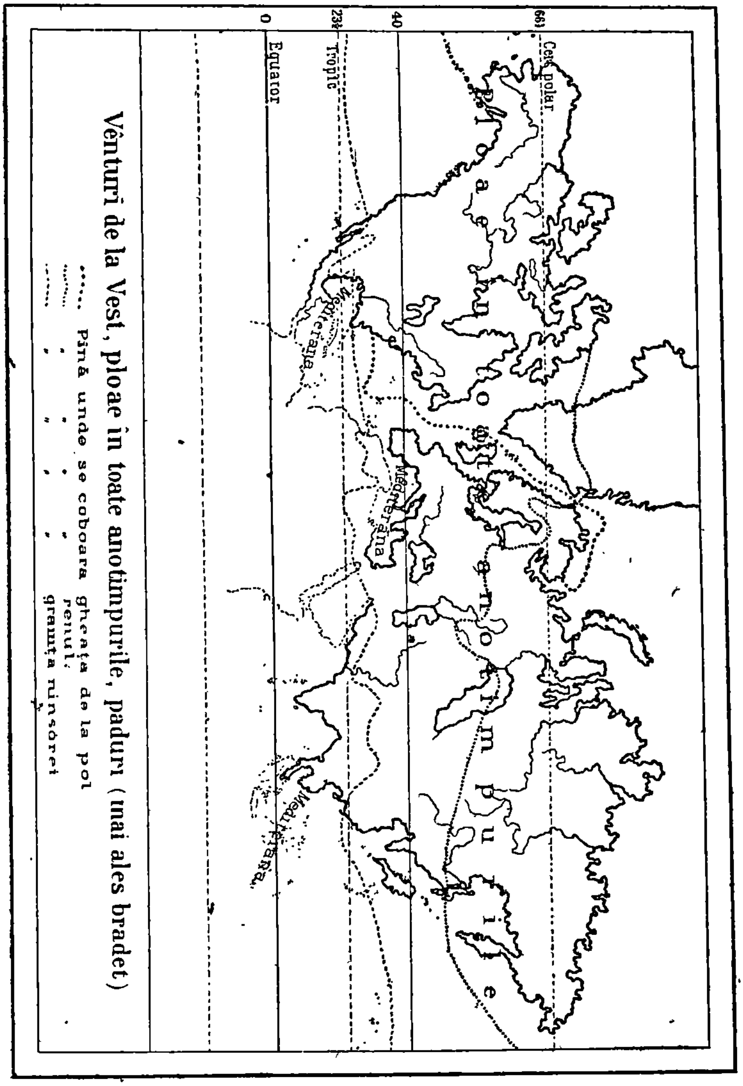

Fig. 32. — Continentele nordice.

La Apus e peninsula subţire a *Californiei,* despăr-

www.digibuc.ro

ţită de uscat prin golful îngust,.care poartă acelaş nume. Spre rĕsărit e pen. *Florida* (descoperită aproape de Florii) închizênd largul golf al *Mexicului.* Apoi începe coasta de E. cu o mulţime de crestături mărunte, mai ales în pen. *N.-Scoţia,* care ca o frunză abia se ţine de trunchiu. — *Terra Nova,* tot aşa de crestată, s'a despărţit de continent, şi formează o insulă.

E aşa de mult peşte în apropierea eĭ, în cât corăbieriĭ din Europa se duc tocmai acolo să pescuească.

Urmează apoi pen. *Labrador* (= lucrător, fiind-că descoperitorul ei găsise acolo lucrători voinici) a treia peninsulă din lume prin mărime [1]. In dosul ei se ascunde marele şi recele golf al lui *Hudson,* făcênd deasupra oare-cum pereche golfului cald de lîngă *Mexic.*

In sfîrşit, spre *pol,* coasta e din nou foarte crestată şi însoţită de un roiŭ de insule, care se resfiră până spre *Groenland* (= ţara verde) insula cea mai mare din lume; apoi spre apus, pen. *Alaska* se atinge aproape cu Asia şi prin ghirlanda ins. *Aleutine* se leagă cu ţĕrmul ei de la rĕsărit.

E vrednic de observat că la apus America din Nord e puţin crestată ca şi America din Sud. Insă în ţinutul vênturilor de Vest, unde plouă mult, amêndouĕ sunt foarte mărunt dinţate, întocmai ca o dantelă.

Notă. După Columb, care se oprise în America socotind că a ajuns în India, alţiĭ au încercat, când au vĕzut greşala, să înconjoare America şi să meargă mai departe spre Asia. In adevĕr Magelan a isbutit îndată pe la S.: dar pe la N. unde e frig şi insulele sunt prinse de toate părţile între sloi, *numai o singură dată* a putut un corăbier să treacă; şi încă de la un loc a trebuit să lase corabia în ghiaţă şi să pornească mai departe pe jos. — La ce-i folosesc atunci Americei toate crestăturile şi insulele sale de la N.?

B. **Inăuntru** continentul are înfăţişarea aceasta:

1. La Apus pămêntul e ridicat ca şi în America de la Sud: din Alaska pînă în Mexic se întinde un podiş mărginit de munţi, între care mai vestiţi sunt M-ţiĭ *Stîncoşĭ.*

---

[1]) Intâia e Arabia, a doua, India.

www.digibuc.ro

2. La mijloc coaja pămêntului se pleacă în chip de *vale*. — Din g. Mexicului şi pînă sus în Oc. îngheţat se întinde o cîmpie ca acea, în care La Plata se unea cu fl. Amazoanelor şi Orenocul.

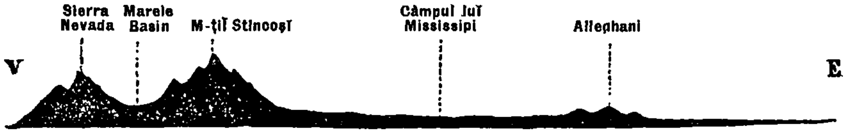

Fig. 33. — Taetură prin mijlocul Americeĭ de la Nord.

Şi în adevĕr, şi aici apele se ţin aproape lanţ de la gura lui Mississipi, pînă unde se varsă Mackenzie; căcĭ la isvorul lui Mississipi apa curge nehotărît şi spre Nord şi spre Sud.

3. La Rĕsărit, pămêntul ear se înalţă (ca şi în America de la Sud) făcênd lanţul M-ţilor *Allegani*.

II. **Clima şi Apele.** Golful Mexicului e întocmai ca *o bae caldă* sau un *calorifer* aşezat de desubtul continentului; — apa din „Fluviul golfului" are aproape de Florida 30°.

La N. din contra, insulele sunt veşnic prinse între sloi şi în g. lui *Hudson* ghiaţă ajunge pînă la grosimea de 4 m., — e o adevărată *gheţărie*, care primăvara ţine mult timp răceala ţărilor dimprejur. Unde mai pui, că alţi sloi de ghiaţă se coboară din spre pol pe lîngă coastă (vezi curentul *Labradorului)*, aşa că apa rece se simte pînă aproape de N.-York, pe când apele calde din g. Mexicului se *depărtéază mereu de America* şi vin de cuprind ţĕrmurile Europeĭ încălzindu-le până sus.

Clima Americei este prin urmare temperată şi anume mai mult continentală: cu treceri une ori foarte repezi de la căldură mare la frig mare.

*

Din ploile şi din omĕtul care cade pe câmpia din mijloc iea naştere fluviul cel mai lung din lume, *Mississipi,* al cărui nume în limba Pieilor Roşiĭ însemna

www.digibuc.ro

„fluviu mare“. — Cu *Missuri* [1]) și *Ohio* [2]) (=ohaio), afluenții sĕi, el cuprinde tot ținutul de la Alegani pînă la M-ții Stîncoși.

Când se umflă e al treilea fluviu de pe pămênt, după fl. Amazoanelor și Congo.

Alt rîu mare cum îl arată și numele, e Rio *grande* del Norte. Ear spre Oc. înghețat curge *Mackenzie* (mekensi) a cărui gură e mai totdeauna astupată de sloi.

Și cum primăvara ghiața începe a se topi de la isvor (de la S. spre N.), gura lui fiind încă astupată, apele apucă înlături peste malurii și cu toată mărimea lui, Mackenzie e pentru corăbier un fluviu netrebnic.

Și în spre Resărit curge un rîu mare *St.-Laurențiu*, care scoate apele sale din cel maĭ mare lac de apă dulce, L. *superior* [3]) și încă din alte 4: *Michigan* (= Mician), *Huron, Erie* (=Iri). și *Ontario.*

La dreptul vorbind lacurile acestea sunt niște adevĕrate mări: toate la un loc fac cât jumĕtate din Marea *Neagră*. (Pe dînsele furtunele sunt tot așa de rele ca și pe ocean). Apa curge încet dintr'unul în altul, iar când coboară din Erie în Ontario, face o săritură de vre-o 50m numită *Niagara* „sau tunetul apelor“ din causa sgomotului asurzitor al valurilor.

Numai în spre Apus nu curge nici un rîu mare. Podișul fiind înconjurat de munți, ploile nu pătrund în el, ci rĕmân mai mult pe munți; ear rîurile, care de pe acești munți se coboară înăuntrul pe podiș, nu mai pot eși afară, ci intră în nisip sau sfîrșesc în lacuri (de ex. *Lacul Sărat).*

III. **Plante și animale.** Cele mai multe plante și animale de folos sunt venite din lumea veche (vezi pag. 58). Ear împărțirea lor e cea următoare:

a) La Apus, cât ține podișul e secetă și prin urmare cresc puține plante; animalele și oamenii sunt de asemenea rari.

---

[1]) Rîu cu nomol.

[2]) Rîu frumos.

[3]) Caspica e mai mare dar e sărată.

www.digibuc.ro

Pe munţiĭ din margina podişului, unde se opreşte ploae mai multă, cresc păduri frumoase. Mai ales pe coastele Oceanului Pacific, unde ajung apele calde ale lui Kuro-Siwo, cresc tot felul de pomi roditorĭ, ear uniĭ copaci selbateci (un fel de brazĭ) trec de 100m înălţime şi umbresc pămêntul de miĭ de ani (dinainte de naşterea lui Hristos).

b) La mijloc, pe câmpie și spre Oceanul Atlantic, se întind cât vezi cu ochiĭ șesuri erboase numite *preriĭ*. Azi multe sunt arate, dar pînă acum vr-o 50 de ani în earba lor rătăceau cirezi de *bouri* selbateci, vênatul Pieilor-Roșiĭ.

Cum au perit la noi bouri, au perit şi în America fiind prigoniţĭ de om şi vênaţi fără nici o socoteală.

c) In sfîrşit, pe munţi şi mai ales în partea de Nord (în Canada) se întinde o *pădure* uriașă, în care e precumpănitor mai ales *bradul.*

Pe acolo frigul împedică lucrarea pămîntului şi oameniĭ trăiesc maĭ mult din vênat şi pescuit.

Ear de la un loc frigul e așa de mare, în cât nu mai cresc nici copaci; pădurea se rărește, arboriĭ devin *pitici* şi în spre pol, unde coaja pămêntului se desghiață abia câte-va sĕptămâni, singur *muschiul* și alte plante mărunțele, dacă mai pot creşte. Aici e ţinutul *tundrei* în care *renul* şi *foca* sunt tot ajutorul omului.

Fig. 34. — Eschimos.

Renul se coboară în America până aproape de cele 5 mari lacuri (cam în dreptul Germaniei de la Nord). Dacă Baltica noastră ar fi o mare plină de ghiaţă ca golful Hudson, poate că şi în Europa renul s'ar cobori până în Germania.

Statele. Inainte de venirea Europenilor trăiaŭ la Nord *Eschimoşiĭ*, ear în vestul continentului *Pieile-Roşii.*

www.digibuc.ro

Azi au rĕmas la Nord tot Eschimoşiĭ, fiind-că ţinutul lor e friguros şi Europeniĭ nu se îngrămădesc peste eĭ. Pieile-Roşiĭ însă aŭ fost stârpiţi împreuna cu bouriĭ şi ţinutul unde clima se potriveşte cu a Europei e stăpînit acuma de emigranţi plecaţi din Europa (maĭ ales Englezi şi Germani), ear spre Sud unde căldura e mai mare aŭ fost aduşi *Negri* (vezi pag. 45), care pot lucra în mlaştini cultivând bumbacul şi trestia de zahăr fără să se teamă de friguri. — In totul populaţia e de două ori mai numeroasă ca în America de la Sud şi creşte foarte repede. Atinge cam 90 mil.

Canada e colonie engleză. Capitala *Ottawa*.

Statele-Unite, capitala *Washington*.

Acuma vre-o 100 de ani locuitoriĭ eraŭ puţini şi supuşi Englezilor. Inainte de a scăpa Bolivar America meridională de Spanioli, s'a sculat Washington, care a scăpat o bună parte din America de la Nord de stăpînirea engleză. De aceia republica Statelor-Unite a dat capitalei sale numele luĭ Washington.

Ca şi Australia şi Argentina, Statele-Unite aŭ ajuns numai într'o sută de ani, să se iea la întrecere cu Europa. In fie-care an mulţime de mărfuri şi mai ales cereale şi vite vin din Statele-Unite spre porturile Europeĭ, a cărei populaţie e cu mult mai deasă.

Mexico, capitala *Mexic*. Se aseamănă mai în toate privirile cu statele de pe podişul Americei meridionale. Şi aici ca şi acolo Pieiĭ-Roşiĭ n'aŭ fost stărpiţi, ci s'aŭ amestecat cu Spanioliĭ şi formează până azi grosul populaţieĭ.

Mediterana americană

(India de la Apus şi America mijlocie)

De la istmul Tehuantepec şi până la ist. Panama se întinde o punte, care leagă împreună cele două continente. Puntea se înfăţişează ca un ţinut mai mult *muntos* şi din causa posiţiei sale e cunoscută sub numele de *America mijlocie*. Pe ea să află mai multe republice:

www.digibuc.ro

Guatemala, capitala *Guatemala.*
San Salvador, capitala *San Salvador.*
Honduras, capitala *Tegucicalpa.*
Nicaragua, capitala *Managua.*
Costa-Rica (= coasta bogată), capitala *S. José.*

Toată puntea aceasta se clatină mereu și e presărată cu *vulcani. Cutremurile* sunt foarte dese ceia-ce arată, că după prăbușirea care a dat naștere *mediteranei americane*, scoarța tot nu s'a liniștit. Dovada e San Salvador unde pămîntul să mișcă atîta în cât unuĭ ținut i-a și eșit porecla de „leagăn".

In legătură cu această punte sta altă-dată un ținut, care s'a sfărimat și mai reu și s'a prăbușit în adînc, remînind din el numai un șir de insule (*Cuba*, *Haiti*. *Porto-Rico*, etc.) care închid mediterana americană în spre Oceanul Atlantic.

Columb când a trecut oceanul a nimerit tocmai într'una din aceste insule, *Guanahani*, și socotise că a ajuns în India. De aceia insulele aŭ rĕmas și până azi cu numele greșit de *India apuseană.*

Intre America de mijloc și India apuseană se întinde mediterana americană bogată ca și cele-l'alte în *vulcanĭ, insule, cutremure* și în acelaș timp foarte adincă, în urma scufundărei scoarțeĭ.

ASIA

Intinderea ei este de 44 mil. km. □. E cel mai mare continent.

Europa și cu Africa la un loc nu fac cât Asia; prin urmare ea cuprinde singură mai mult de cât jumĕtatea lumei vechi. — Când apune soarele la Constantinopol, oamenii de pe coasta de Est a Asiei îl ved resărind din nou, ceia-ce înseamna, că în lat acest continent se întinde peste jumĕtatea pămîntuluĭ (Vezĭ globul).

Posiția. Capul *Romania* atinge aproape *Equatorul*, ear la Nord Capul *Celiuskin* trece cu mult peste cercul polar.

www.digibuc.ro

Prin urmare e în primejdie, să aibă mult pământ netrebnic, pe unde trece *cercul polar* și *tropicul.*

1. **Pământul.** A. Pe *margini* e așa de crestat în cât întrece și pe America de Nord.

La Sud are 3 peninsule: *Arabia* (cea mai mare peninsulă din lume); *India* (a doua în mărime) și *Indochina,* care sfîrșește cu o peninsulă și mai subțire numită *Malaca.*

Spre Rĕsărit are douĕ: *Corea* și *Camciatka.*

Spre Apus numai una: *Asia-mică.*

Și așa se face, că apa poate intra adînc în uscat, făcênd mulțime de golfuri. *Marea Roșie*, golfurile: *Persic, Oman* și *Bengal; Marea Galbenă*, a *Japoniei, Marea Ocotsk* și golfurile de la gura lui *Obi* și *Ienissei.* — Dar pe lîngă acestea mai sunt peninsule și golfuri mici cu mult mai numeroase. Și ceia-ce adăogă încă la frumusețea coastelor Asiei sunt ghirlandele de insule: după *Aleutine* (pe care le-am mai pomenit) vin *Kurilele*, apoi insulele *Japoniei;* mai jos lanțul *Liu-Kiu,* care se întinde până la *Formosa,* ear *Hainan* și *Ceylon* stau singuratece lîngă continent.

Cu ajutorul peninsulelor lanțurile acestea de insule despart din ocean pe coasta de la Rĕsărit mări mititele, începênd de la Marea lui *Bering* până jos în *Mediterana Asiatică,* unde grupele de insule închid earăși între dînsele mări mai mici. — Ce s'ar fi ales de toate mările și insulele acestea, dacă ar fi fost așezate spre Nord ca în America?

B. **Inăuntru** pămîntul este earăși foarte felurit:

1. La Nord se întinde o *câmpie,* care se prelungeşte apoĭ până în Franța. *Uraliĭ* stau ca o omidă în curmezișul ei.

2. La mijloc urmează un șir de *podișuri:* Așa munțiĭ, care înconjoară podișul *Asiei-mici*, se adună în podișul mai înalt al *Armeniei;* apoi ear se desfac și încing podișul *Iranului,* spre a se uni din nou ca într'un nod în podișul foarte înalt al *Pamirului* [1]) și a se desface, în sfîr-

[1]) Vorba pamir chiar înseamnă *podiș.*

www.digibuc.ro

șit, spre Rĕsărit, îmbrățișênd marele podiș al *Tibetului.* După aceia munțiĭ se resfiră spre Indochina ca degetele unei mâni.

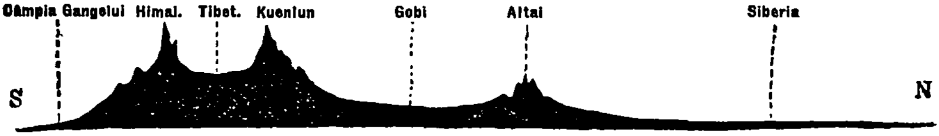

Fig. 35. — O tăetură prin Asia de la N. spre S.

Dintre toate podișurile cel mai însemnat e al Tibetuluĭ, mărginit la Sud de *Himalaia*, cel mai înalt munte al pământului și spre Nord de lanțul *Kuen-lun.* — Toată Asia pare că e clădită în jurul acestui podiș.

Himalaia înseamnă locuința ometului (hima = omet). *Kuen-Lun* înseamnă muntele Cepelor, fiind-că acolo se găsește ceapa în stare sĕlbatecă.

La Nord de Tibet mai e în fine, podișul *Gobi* mărginit spre câmpie de munțiĭ *Tian-șan* (muntele cerului) și de *Altai* (muntele aurului), care să continuă cu *Iablonoi* (muntele merilor) și *Stanovoi.*

Podișurile acestea înconjurate de munți au fost o mare pagubă pentru oameniĭ din lumea veche. Fiind așezate în mijlocul Asiei și fiind foarte greu de suit peste ele, locuitoriĭ țărilor mediteranei noastre n'au știut până acuma 2000 de anĭ mai nimic despre China și țările de lîngă mediterana asiatică, unde cresc mirodeniile. Și acolo lumea aflase multe lucruri de folos: Chinesiĭ știeau să facă *hîrtie*, să se lumineze cu *gaz*, să facă *praf*, să arză *cărbuni* de pământ, etc. și cunoșteau *busola*, pe când în Europa nici nu să bănuia de așa ceva. Unde pui, că *mirodeniile* veniaŭ foarte scumpe, ear *mătasa* venea din China în timp de ani de zile peste aceste podișuri până în Marea Neagră, de unde să împărțea popoarelor Mediteranei.

Asta a fost causa care l'a făcut pe Columb, să caute o cale mai ușoară pe apă, trecênd prin dosul pământului cunoscut, ca să ajungă în China și India.

3. In fine, la Mează-zi, Asia are lipită de lanțul *podișurilor înconjurate de munți*, două ținuturi care seamănă mai mult cu Africa. Acestea sunt *India* și *Arabia* cu ță-

www.digibuc.ro

rile, ce se întind spre Nord (până spre Eufrat) și care țări se înfățișează ca un *podiș neted mai puțin ridicat deasupra mărei.*

Dacă n'ar fi Marea Roșie nici n'ai ști când treci din Sahara în Arabia. Infățișarea coajei pământului e aproape la fel.

II. **Clima și apele**. *a)* Ori din cotro ar bate vênturile, când aerul cearcă să se sue pe podișurile Asiei, ploaia rĕmâne pe munții, care le înconjoară. Prin urmare înlăuntrul lor apa va lipsi și rîurile, care să coboară de pe munți în mijlocul acestor podișuri vor trebui, să între în nisip sau să sfîrșească în mlaștini sărate.

Cum era pe podișul Americei de la Nord un mare *Lac Sărat*, așa sunt pe toate podișurile Asieĭ. In Asia mică e aproape de mijloc *Tuz-Ghiol* (= lacul sărat), ear la capĕtul lui *Tarim* e *Lob-Nop* (= lac mlastinos), toate aproape de 40°.

Și după ce n'au apă, aceste podișuri mai au și neajunsul de a se *încălzi* grozav vara, ear earna se *răcesc* așa de tare în cât în tot timpul anului trecerea peste ele e foarte anevoioasă.

b) Marginile Asiei din contra vor avea mai multă umezeală de cât centrul ei. Vor primi pe lângă apa din *ploi* și apele *de pe marginea podișurilor* și ast-fel rîurile cele mai mari vor fi pe margini și anume pe câmpia din spre Nord, unde apele se vor putea aduna mai cu înlesnire, să formeze *fluviĭ mari.*

Aci curg *Obi*, *Ienissei* si *Lena*, care se aseamănă cu Mackenzie. (Desghețul începe de la isvor, pe când gura e prinsă încă de sloi).

Și *Amur*, care curge spre Est e acoperit cu ghiață o bună parte a anuluĭ. *Hoang-ho* însă suferă mai mult din pricina mulțimei *mîlului* (de unde i se trage și numele de „Fluviul galben“).

Din contra *Iang-ce-Kiang* (= fluviu albastru) are apă limpede și fiind foarte adînc, corăbiile pătrund pe el până în inima Chinei.

www.digibuc.ro

Mekong are prea multe cataracte.

Gangele, *Bramaputra* (fiul lui Brama) şi *Indus* coboară spre mare apa ploilor şi a zăpezei de pe Himalaia.

In sfîrşit, *Tigru* şi *Eufratul* fac amêndouĕ o pereche ca şi Gangele şi Bramaputra.—Se înţelege, că toate rîurile acestea, care curg spre Sud, nu vor mai suferi de îngheţ ca cele ce curg spre Nord de podişuri.

— Dar chiar în afară de podişuri continentul acesta foarte întins are ape, care nu mai pot ajunge până la mare. Pe el se află lacul cel mai mare de pe pământ. *Caspica* şi nu departe de acesta e lacul *Aral, Balkaş* şi altele mai mărunte, în care rîurile se varsă (ex. Syr *Daria* şi *Amu Daria*) fără să mai poate ajunge la mare.

Din *Baikal* (= lac cu mult *peşte)* apa ese prin Ienissei.

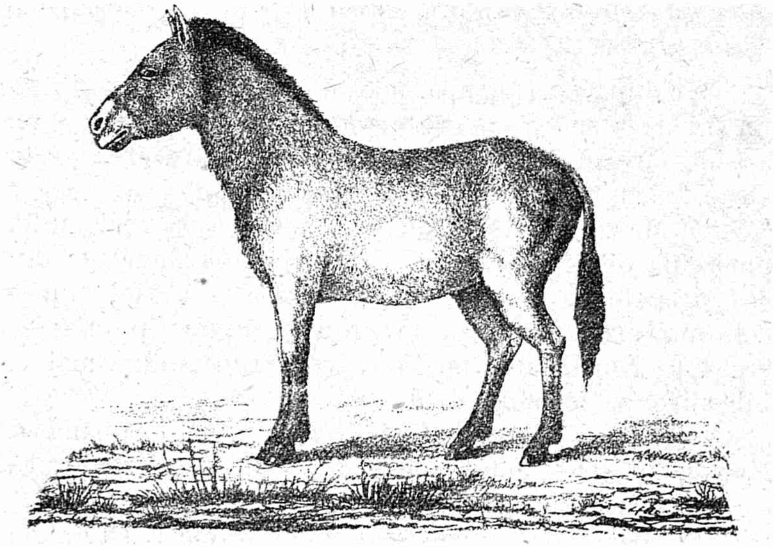

Fig, 36. — Cal sĕlbatec.

Notă. — Cum se face că sub tropic peste tot este pustie (Australia, Kalahari, America de Sud, Mexic şi Sahara), ear în Asia afară de *Arabia* şi *Thar* tocmai pe la tropic avem şi în India şi în Indochina ploi multe şi rîurĭ foarte mari? (Vezĭ harta ploilor).

Causa e aceasta: pe aici alizeul e *întors* din calea lui. Şi anume: vara când se încălzeşte nisipul din centrul uscat al Asiei,

www.digibuc.ro

aerul se ridică în sus. Vênturile alizee, în loc să se mai ducă spre Equator, se întorc atunci înapoi, să umple locul rĕmas gol la centru. Cu alte vorbe: alizeul se *întoarnă îndărăt* și sub numele de *muson* (adecă vênt anual) trecênd peste munți spre Tibet, lasă aburiĭ pe coaste în chip de ploaie. Așa se face, că pe Himalaia, în Indochina și China plouă *tocmai în timpul verei,* când le trebue locuitorilor pentru lucrarea pămêntului; și în loc de pustie avem aci pe la tropic țări roditoare. — Earna când Asia se răcește, alizeul bate earăși regulat adecă spre golul de la Equator, unde e mereu cald.

III. **Plante și animale.** 1. Pe podișuri fiind puțină ploae și plantele și animalele *sunt rari.* Pe unde însă e ceva umezeală, crește puțină earbă și oameniĭ țin vite umblând cu ele din loc în loc.

In pustiile dinauntrul Asiei este patria *calului,* a *oaei* și a *cămilei,* care și până azi se află pe acolo în stare sĕlbatecă. Locuitorii traesc mai mult din turme și alungându-se uniĭ pe alțiĭ, ca să aiba loc pentru pășune, ei au eșit din podiș de mai multe ori năvălind spre China, spre India și Europa spre a prăda pe cei ce trăiau împrejur lucrând pămêntul. Dintr'acolo au venit cele mai multe neamuri de sĕlbateci, care au năvălit peste Dacia lui Traian: de acolo își trăgeau neamul între alțiĭ și *Tatariĭ,* care se așezară lîngă Nistru și pradau regulat țările noastre.

Fig. 37. — Tibetan cu un Yac.

Sus pe podișul Tibetului, toată nădejdea omului e în *Yak,* un bou mic, cu coamă.

2. Mai sus însă de podișurile pustiĭ, acolo unde Asia se pleacă spre Oceanul Inghețat, ploaia cade ne-

www.digibuc.ro

regulat, dar în tot timpul anului, şi pămêntul e cu *earbă.* Mai spre N. e o *pădure* uriaşă la fel cu cea din Canada. De la Urali ea se întinde până în Marea Ocotsk şi e aşa de deasă, în cât rîurile abia îşi fac loc printre copaci. — Pe acolo oamenii sunt deasemenea rari şi trăesc mai mult din pescuit şi vênat *(urs, vulpe, zibelina* etc.).

Infine, aproape de malurile Oceanului Ingheţat frigul e aşa de mare şi *durează atîta timp* în cât pădurea nu mai poate creşte: copacii prind a se rări, ajung *pitici* şi de la un loc nu mai cresc nici de cum. Pămêntul e acoperit mai mult cu *muşchiu* şi dacă n'ar fi *renul,* traiul omului ar fi aproape cu neputinţă în acele mlaştini îngheţate mai tot timpul anului. Renul este pentru acele pustii friguroase cea ce este cămila pentru pustiile calde.

3. *De desubtul podişurilor* însă şi spre *Rĕsărit* (în China) Asia e plină de tot felul de pomi şi de *câmpuri semănate.* Aci creşte *arborele care dă pâne* (poamele sunt ca nişte pepeni de 2 k. de mari); *ceaiul, cafeaua orezul, trestia de zahar, bananul, scorţişoara, piperul*... şi o mulţime de pomi roditori, de oare ce peninsulele Asiei se întind pînă aproape de Equator. Şi cum sunt plante multe, sunt de asemenea şi multe animale: unele primejdioase (*tigri* şi *şerpii* etc.), unele de mare folos cum e *bivolul* şi mai ales blîndul *elefant* care ajută pe om la munca pămêntului.

Aşa se face, că în acest ţinut bine înzestrat (mai ales din causa ploilor de vară) trăeşte mai *jumătate din întreg neamul omenesc.* Chinesii sunt aşa de mulţi în cât în unele locuri îşi fac casele pe apă, nu mai încap pe uscat. — Rar unde să mai fie pe pămênt aşa furnicar de lume!

Multe din plantele şi animalele noastre de folos ne-au venit din Asia: *grîul, orezul, orzul, secara, viţa de vie, trestia de zahar, maslinul, dudul, persicul, caisul, portocalul, lămâiul, smochinul,* etc. Tot Asia a dat Africanilor *cămila* şi tuturor celor l'alte continente: *calul, ca-*

www.digibuc.ro

pra, bivolul, oaia, etc. — *Neamul omenesc* de asemenea de aici s'a împrăștiat peste cele l'alte părți ale lumei.

Statele. Din Asia se răspîndiau odinioară oamenii împreună cu plantele și animalele folositoare peste cele l'alte ținuturi ale uscatului. Acuma a venit rîndul Europei. Din vremea lui Columb și până azi, dar mai ales de vre-o 100 de ani, ea a început să-și reverse prisosul populației sale peste cele l'alte continente. Europenii după ce au năpădit peste cele două Americi și în Australia; și după ce au împărțit Africa întocmai ca și cum ar fi fost o moșie a nimĕnui, acuma se gîndesc să împartă și Asia.

Rușii cuprind tot Nordul Asiei, cât se pleacă spre oceanul înghețat. Au pătruns întăi în Siberia mai ales pe lîngă rîuri, apoi s'au suit pe încetul spre podișuri pînă au ajuns în margina lui *Gobi,* a *Pamirului,* a *Iranului* și a *Asiei-mici.* Ear acuma de curând au pătruns în *Marea Galbenă* și vor să pătrundă și în *golful Persic.*

Englezii au pus stăpînire pe India și pe o parte din Indo-China pe care au împărțit'o cu *Francezii. Germanii* de câți-va ani au luat și ei cu „chirie“ o parte din China. — Așa că Europenii eșiți din micul nostru continent, pare că vor să împartă și să stăpînească ei tot pămêntul.

De aici urmează că pe lîngă *Mongolii, Malaezi, Dravidieni* [1]) și vechii ei locuitori de rasă mediteraneană (*Persi, Armeni, Indieni* etc.) Asia începe acuma a fi populată de-a dreptul de *Europeni.*

Totuși au mai rĕmas și țări neatîrnate de Europeni: Marele imperiu al **Chinei** cu cap. *Peking* (King = oraș și Pe = Nord).

Înainte vreme împărăția aceasta se înconjorase în spre Nord cu un zid (ca să se apere de ciobanii din Gobi, care pe vreme de

[1]) *Dravidienii* se aseamănă mai mult cu Negrii. Ei trăesc pe podișul Dekan, în India. La față sunt negri, pĕrul e creț, moale și barba mare; ear limba n'are nici o asemănare cu cele-l'alte limbi asiatice.

www.digibuc.ro

foamete năvăliau în ea), ear dinspre mare nu vrea să primească pe nici un strein. Azi zidul nu-i mai slujeşte la nimic, şi pe mare streinii, adecă Europenii, au intrat cu deasila în *porturi*. Ear anul trecut oştiri trimise din Europa au pătruns până în Peking, să pedepsească pe Chinezi, fiind-că au ucis câţi-va Europeni.

Mai înainte capitala a fost *Nanking* (Nan = Sud). *Canton* fusese portul cel mai vechiu unde Europenii au căpătat voe să vie să cumpere ceaiu chinezesc. Acuma corăbiile lor pătrund pe Iang-ce-kiang până în mijlocul Chinei la marele port *Han-Keu*, unde încarcă ceaiul mai cu înlesnire şi-l cumpără mai eftin.

2. Altă împărăţie neatîrnată e a **Japoniei**. Cap. *Tokio* e pe insula Nipon (=ţara de la răsărit). *Nagasaki* a fost până în timpurile ca şi Canton singurul port japones, unde streinii aveau voe să intre.

Nici un neam în toată Asia nu s'a deprins mai repede de cît Iaponesii cu obiceiurile şi meşteşugurile Europenilor. Până mai acuma vre-o 50 de ani erau îndărătnici ca şi Chinezii; ear azi se ieau la întrecere cu Europenii la toate învăţăturile şi meşteşugurile.

3. **Siam** cap. *Bangkok* e un regat mare cât Austro-Ungaria.

4. **Persia** cap. *Teheran* cuprinde o jumătate din podişul Iranului (iran = ţara Arienilor).

Şahul *Persiei*, regele din *Siam* ca şi stăpînitorii din *Corea* şi *Afganistan* traesc neîncetat cu grijă când din partea Ruşilor, care se apropie mereu de la miază noapte, când din partea Englezilor, Francezilor şi Germanilor care au năpădit pe la Sud.

Acuma 400 de ani abia 2 corăbieri trecuse oceanul Atlantic şi Pacific Columb şi Magelan). Azi corăbiile Europenilor străbat în toate colţurile mărilor; şi ca să scurteze calea, ei au tăiat istmurile, au despărţit continentele unele de altele şi prin telegraf au ajuns sa vorbească într'o minută unul de ici cu altul, care e în dosul pământului.

EUROPA

Intinderea este de 10 mil. Km.□. Singură Australia e mai mică de cât ea.

www.digibuc.ro

In vechime se credea că M. Caspică se leagă cu Oceanul Inghețat. Atunci după dreptate Europa era privită ca un continent a parte; azi se știe însă, că Uralii abia despart câmpia Siberiei de a Europei, iar M. Caspica este un lac închis. Prin urmare Europa e mai mult o peninsulă a Asiei și unii chiar și zic *Eurasia* (Europa-Asia cuprinzêndu-le sub un nume pe amêndouĕ.

Poziție. E singurul continent cu *totul în afară de zona caldă.* Nici un tropic nu-l atinge și de aceia n'are nici o pustie. — Cercul polar o tae puțin la Nord.

Dar Europa e mai ales bine așezată prin aceia că se află între o mare foarte caldă *(Mediterana)* și un rîu uriaș de apă iarăși caldă *(Golfstrom)*, care venind spre noi aține calea ghețurilor coborîte din spre pol (vezi fig. 32); le topește și nu le lasă să se apropie de țărmurile acestui continent. De aceia pe când America boreală și Asia este la Sud prea caldă și la Nord prea rece, Europa are o climă cu mult mai potrivită.

Ear cât pentru negoț, micul nostru continent e așezat tocmai la mijlocul uscatului (vezi fig. 9), Așa că din Europa corăbiile pot ajunge repede în toate cele-l'alte continente.

I. **Pâmêntul.** A. După ce este mai bine așezată de cât toate apoi și *marginile* sale sunt mai crestate de cât a tuturor continentelor; — pare că e o *frunză ruptă și sfâșiață pe la margină.*

Peninsule are mai întâi 3 mai mari la Sud (ca și Asia și America).

Pen. iberică e cam rotundă; numai într'un colț, la N.-V., e crestată îndeajuns și acolo e capul *Finister* (= *finis terrae* sau margina pământului, înainte de descoperirea Americei).

Italia e mult mai subțire și mai dințată pe margină. La C. *Leuca* (= alb) și la C. *Sparitvento* (= despică *vênt)* ea se sfîrșește ca o furcă cu două ramuri cuprinzênd la mijloc golful *Tarentului.*

Morea, asemănată din vechime cu o foae de palten, pare în adevĕr o frunză, care abia se mai ține de trunchiu. Ea sfîrșește cu C. *Matapan* (= frunte).

Dar pe lîngă acestea mai sunt încă 3 peninsule

www.digibuc.ro

mai mici: *Istria* în cotul de sus al M. Adriatice; *Chalcidica*, o furculiță cu trei ramuri, de asemenea în cotul de sus al M. Egee și *Crimea*, ascunsă tocmai în fundul M. Negre și abia legată de uscat ca și Morea.

Cât privește *insulele* Mediterana noastră ca și toate cele l'alte mediterane e foarte bogată: când s'a prăbușit scoarța unele bucăți au rěmas în sus ca niște stîlpi. **Sardinia, Corsica, Sicilia** și **Creta** sunt cele mai mari, ear mai mici sunt o mulțime, mai ales între Grecia și Asia, unde ele se țin lanț ca *Antilele* și insulele dintre Asia și Australia.

Partea aceasta a Mediteranei numită *Archipelag* Aaegeopelago, fiind-că o insulă seamănă cu o capră = aega) a ajuns azi să dea numele ei tuturor ținuturilor dintr'o mare, unde sunt *multe insule* la un loc.

Ear cu privire la *golfuri* fărîmarea și prăbușirea scoarței a făcut earăși destule. Mai des pomenite sunt acestea: golful *Lyon* (= al leului) și golfurile: *Genua, Tarent, Triest* și *Salonic*, numite fiecare după orașul mai însemnat din fundul lor.

De altfel fărîmarea și mișcarea scoarței pămêntului pare că nu s'a sfîrșit încă în Mediterana noastră. Acum câte-va zeci de ani lîngă Sicilia a eșit o insulă mica și apoi ear s'a cufundat sub apă. Ear *cutremurele* sunt foarte dese și prin crăpături țîșnește mereu *lava* și ese *fum*.

Mări mai mici. Nici o mare nu-i închisă în uscat mai bine de cât Mediterana noastră. De aicea i s'a tras și numele adecă: mare din *mijlocul uscatului* care s'a dat apoi și celor l'alte doue mediterane născute ca și a noastră. — La dreptul vorbind ea nu e o mare ci un șir de mări [1]. Prin portița Gibraltarului intri într'un *basin* care se închide din nou unde Sicilia se apropie de Africa. O parte însă a mărei cuprinsă între coasta Italiei și insula Corsica, Sardinia și Sicilia poartă numele deosebit de M. *Tireniană*. Spre resărit urmează apoi M. *Adriatică*, M. *Ionică* și *Archipelagul* și printr'o lungă strîmtoare a *Dardanelelor* intri într'o mare închisă întocmai ca un lac. Ea se numește *Marmara* (după numele unei insule din mijlocul ei bogată în marmură ear din ea printr'o noua strîmtoare, a

---

[1]) Și mediterana asiatică și cea americana sunt compuse din mai multe mări mai mici.

www.digibuc.ro

Bosforului, intri în altă mare închisă, M. *Neagră*. Şi tocmai în fund printr'o portiţă numită în vechime tot Bosfor ear azi *Ienicale*, pătrunzi în M. *Azovului* (după numele unui oraş de la gura Donului şi în curând corăbiile vor pătrunde şi în *Caspica*. Aşa că de la Gibraltar şi pînă la Ienicale mările şi strîmtorile se ţin lanţ; ear cine stăpîneşte o strîmtoare aşezând tunuri pe mal poate lesne să folosească marea numai pentru corăbiile sale împedecând pe alţii să mai facă negoţ.

Dacă Bosforul ar fi închis pe unde ar mai veni corăbiile la *Galaţi* la *Braila* ori la *Constanţa*, să încarce grîul nostru?

Cu privire însă la crestarea pamêntului în Europa de miazăzi (şi la clima tuturor insulelor, peninsulelor, golfurilor şi mărilor de la Sudul ei) lucrul cel mai vrednic de ţinut minte e acesta: *pragul*, care în Gibraltar desparte Oceanul de Mediterana *este aşa de înalt* în cât apa foarte rece din fundul Oceanului *nu poate intra* în Mediterana şi de aceia apele ei sunt cu mult *mai calde* de cât ale Oceanuluĭ. — E oare cum un fel de *calorifer* aşezat pare ca înadins la picioarele Europei şi aşa se face că şi earna malurile ei au o climă căldicică [1]).

*

Dacă eşim apoi din Mediterana în Oceanul Atlantic şi dăm ocol Europei pe la Apus şi Miază-noapte găsim şi pe acolo pe coaste destule *crestături*.

Mai întâi deosebim earăşi 3 **peninsule** mai mari: *Bretagne, Iutland* (amêndouĕ cam de o mărime cu Morea) şi *Scandinavia*, peninsula cea mai mare a Europei: e aproape cât **toate** cele-l'alte peninsule la un loc.

Scandinavia e foarte mărunt crestată şi împrejurul ei e un adevĕrat roiu de **insule.** Mai vestită e *Tromsö* unde e Capul *Nord*, colţul cel mai de sus al Europei (care vine tocmai deasupra ţărei noastre). Apoi spre Sud Scandinavia să leagă cu vecina ei Iutlanda prin-

---

[1]) Vara apa se încălzeşte foarte tare în faţa Mediteranei. Pătura această din faţă perzênd prin evaporaţie numai apa nu şi sarea devine mai grea şi să coboara în jos ducênd căldura în fundul mărei. De aceia chiar în fundul Mediteranei apa are 12^0 pe când la aceiaşi adîncime, dincolo peste pragul de la Gibraltar, în Ocean, are 0^0.

www.digibuc.ro

tr'un pod de insule (*Fionia*, *Zelanda*, etc.) care închid Marea *Baltică*.

Tot o peninsulă a fost odinioară şi Anglia, dar azi a rĕmas despărţită de continent printr'o Mare în chip de mânecă (Marea *Mânecei*).—Spre Nord insulele archipelagului engles sunt apoi din ce în ce mai numeroase şi mai crestate. *Feroele* arată drumul spre *Islanda*, care e mai aproape de Groenlanda de cât de Europa.

Novaia Zemlia (= pământ nou ca şi Terra Nova) stă singuratică în oceanul Ingheţat.

Intre aceste peninsule şi insule Oceanul face o mulţime de **golfuri** şi câte-va **mări**, mai însemnate: Marea *Nordului*, a *Mânicei* şi *Baltica* sunt însă aşa de puţin adînci, în cât mai peste tot vîrful unei clădiri mai înalte ar rĕmânea afară din apă (nu-s ca Mediterana cu fundul prăbuşit şi deci scobit mult în jos). Şi nefiind nici bine închise din spre ocean, acesta le trimite apă rece, care dă frig ţărilor dimprejur. Marea *Albă* (deasupra Mărei Negre şi a celei Roşiĭ) e cea mai mare parte din an plină de ghiaţă.

Cu privire la **golfuri** cele mai cunoscute sunt al *Gasconiei* (tot aşa de larg ca şi vecinul său Golful Lyonului) şi micile golfuri *Zuidersee* şi *Riga* (amêndouĕ cam deopotrivă la mărime şi amêndouĕ închise la gură cu insule). Golfurile *Botnic* şi *Finlandic* fac earăşi o pereche, ear Marea Albă aşa cum e închisă de peninsula *Kola* şi *Kanin* seamănă mai mult cu un şir de golfuri (o *pungă* cu trei despărţituri).

Fiind că la Nord pământul să pleacă uşor sub apă şi Mările sunt *puţin adînci* şi aşa de *reci*, încât une-ori îngheaţă, nu-i de mirare că locuitoriĭ de pe malurile Mediteraneĭ, care e adîncă şi caldă, au ajuns de timpuriu să trăiască înlesniţi, şi să se aşeze în *oraşe* pe când cei din Nordul Europei umblau încă sĕlbateci rătăcind prin *paduri* după vênat. Dar Romaniĭ după ce au cuprins toate ţările dimprejurul Mediteranei (care ajunsese un fel de lac în mijlocul împărăţiei lor [1]) şi-au întins stăpînirea şi spre Nordul Europei. Şi cam

[1]) Îi ziceau *mare nostrum*, adecă marea noastră.

www.digibuc.ro

pe vremea când ne-au adus pe noi în Dacia au supus şi ţinuturile acelea mai reci şi pe încetul pădurile au fost tăiate, ear locuitorii acelor ţari au început a se deprinde şi ei cu munca pamêntului şi cu o viaţă mai aşezată.

Intr'un cuvênt, în ce priveşte *marginile* continentul nostru şi la Nord şi mai ales la Sud e un juvaer. In *peninsule*, *insule*, *golfuri* şi *mări* întrece pe toate cele-l'alte.

*

B. *Inauntru* earăşi pămêntul Europei e mai bine întocmit de cât a celor-l'alte continente.

a) La Nord să află o *câmpie*, care nu e altceva de cât prelungirea câmpiei siberiene în spre Golful Gasgoniei.

b) La mijloc însă *podişurile* Asiei nu se mai prelungesc în Europa. Ce e drept, în *Transilvania*, *Boemia*, *Francia* şi *Spania* sunt câte-va mici podişuri; dar nefiind împresurate cu munţi inalţi, ploile pot străbate uşor în ele.

E aşa de puţin lucru podişurile şi toţi munţii Europei în cât dacă i-am netezi peste câmpie (presupunênd că ar fi ca nişte grămezi nisip) toată Europa ar fi ca o *masa* ridicată cu 300 m. deasupra Mărei. Pe când Asia dacă ai netezi-o ar fi ca un *pod* ridicat cu 900 m. mai sus de cât faţa Mărei.

c) In sfîrşit, *munţii* Asiei se prelungesc spre Europa ca şi câmpia Siberiei. *Caucasul* să leagă cu Munţii *Crimeii*, apoi se perde sub mare şi lanţul se continuă cu *Balcanii*, care prin arcul *Carpaţilor* să leagă mai departe cu *Alpii*.

Din Asia-Mică de asemenea lanţul munţilor trece prin insulele greceşti spre *Pind* şi mai departe prin Munţii *Iliriei* se uneşte earăşi cu *Alpii*. Şi nu să sfîrşeşte nici aici, căci din Alpii spre Sud pleacă *Apeninii*, care răspund peste Mare în Munţii *Atlas* şi acestia în S. *Nevada* (= muntele cu neauă).

Mediterana prin urmare e înconjurată de munţi ca de nişte ghirlande. Singuri *Pyrineii* stau singurateci, ca

www.digibuc.ro

un zid pus de a curmezişul, între Spania şi restul Europei.

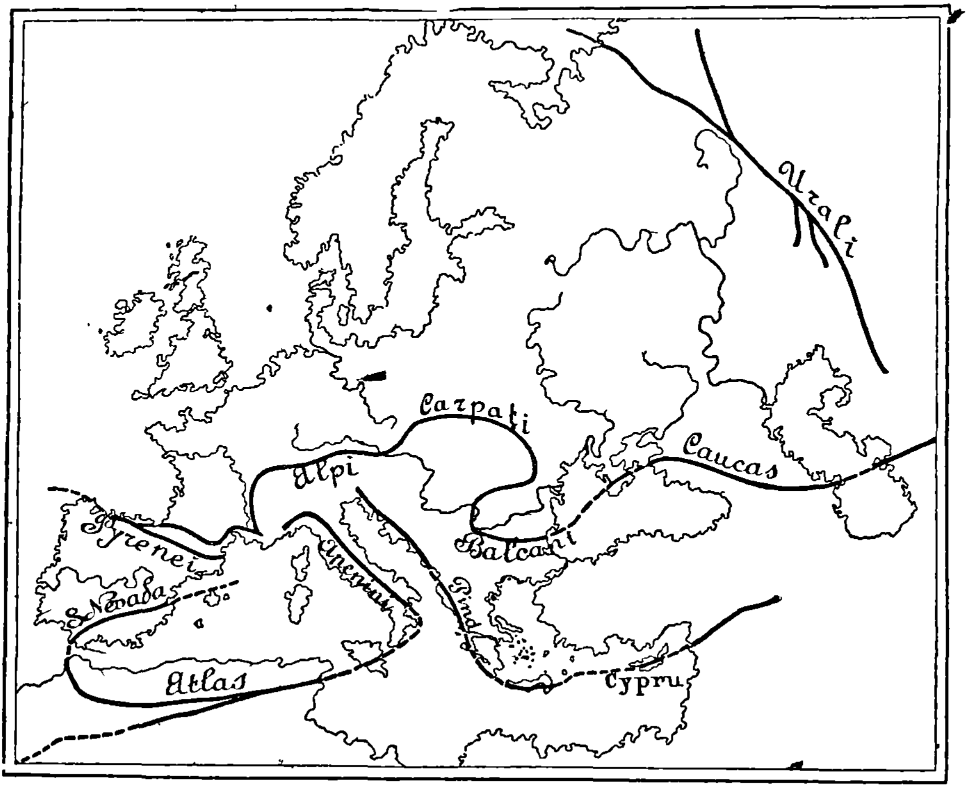

Fig. 38. — Prelungirea munţilor Asieĭ spre Europa.

Dintre toţi însă cei mai înalţi sunt *Alpiĭ*. Zapada de pe vîrful lor nu se mai topeşte în veci. De aici li s'a tras şi numele lor de Munţi *albi*. Muntele *Blanc* (= alb) e aproape de 2 ori mai înalt de cât Negoiul nostru.

De aceia odinioara era grozav de greu să treci pe deasupra. Azi s'au săpat tunele pe dedesubtul lor. Unul trece pe la *St. Gothard*.

Afară de aceşti munţi mai însemnaţi, se întind la picioarele Alpilor şi alţi munţi ca nişte valuri mai mici de pămênt: *Ceveniĭ, Jura, Vosgiĭ, Pădurea Neagră,* Munţiĭ dinprejurul *Boemiei*, *Harz,* etc. şi apoi începe *câmpia,* care să pleacă uşor sub mare.

www.digibuc.ro

Dar în Scandinavia și Anglia scoarța pămêntului să ridică earăși din nou în chip de munte formând *Alpiĭ Scandinaviei* (cu puțin mai înalți de cât Carpațiĭ), *Grampianiĭ* și *Cheviot*.

Așa dar și *înăuntru* ca și pe *margini* pămêntul Europei e mai bine plăsmuit de cât al altor continente. Are destulă *câmpie*, ceva *podișuri* și *munți* nu prea înalți, așa că omul a putut să trăească în acest ținut al uscatuluĭ ca într'o casă mai potrivită cu puterile și nevoile lui. — Elveția care stă cu podișul ei lîngă Alpi ca Tibetul oare-cum lângă Himalaia e o țară unde cresc vitele cele mai *frumoase* ale Europei, pe când Tibetanul trăește ca vai de el ajutându-se cu niște vite pipernicite de frig (Vezi Yakul, fig. 37).

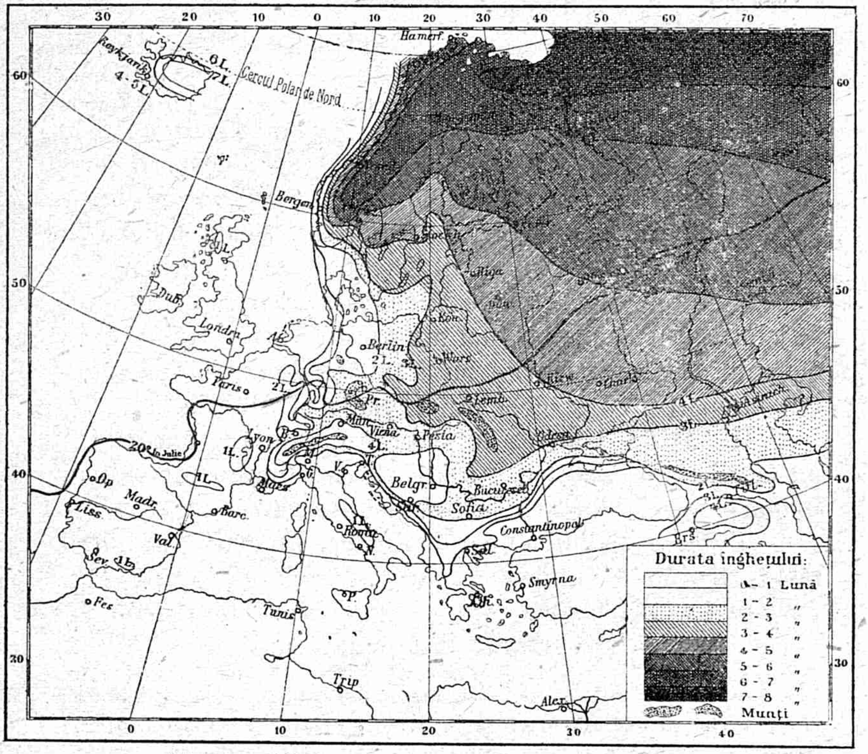

Fig. 39. — Cum crește earna spre Resăritul Europeĭ.

II. **Clima**. Earna cu cât te depărtezi de apa caldă a *Mediteranei* și a curentului venit din *Golf* cu atâta spre Rĕsărit *frigul e mai mare și earna mai lungă*.

www.digibuc.ro

Vara din contră: cu cât te depărtezi de Atlantic şi de Mediterană spre Rĕsărit cu atâtă e *mai cald* de oare-ce pe acolo uscatul se lăţeşte şi ca ori-ce uscat se încălzeşte repede. (Vezi linia care arată pe unde e căldura de 20^0 în Iunie).

Prin urmare spre Rĕsărit, în Rusia, clima e *continentală* (earna frig mare şi vara căldură mare); ear spre Apus clima e mai *potrivită* (nici frig nici căldură mare). De aceia chiar şi earna pe lângă malurile Mediteranei aerul e mereu căldicel şi primavară vine repede. Pe când la noi sunt zilele *babelor* în Italia înfloresc *trandafirii*.

Dintre toate continentele de la Nord Europa are însă clima cea mai dulce. *Neapole* vine în dreptul lui *N.-York*. Pe când însă la N.-York cade omet de opreşte trenurile, la Neapole ninge foarte rar şi trebue să te sui cu 20^0, [ceva mai sus de *Bergen*] şi tot nu găseşti în Europa o earnă aşa de rece ca cea de la N.-York. Atâta căldură ne aduce curentul *Golfului!*

De aceia în deosebire de America boreală şi de Asia nordică rîurile de la Apusul Europei sau nu îngheaţă de loc sau se desghiaţă repede. Spre Rĕsărit, e drept, îngheţul se simte din ce în ce mai mult şi în Nordul Rusiei spre oceanul Ingheţat rîurile sunt tot aşa de netrebnice pentru navigaţie ca şi cele din Canada şi Siberia.

III. **Apele**. Europa fiind bine crestată, vênturile îi aduc *umezeală destulă* din toate mările dimprejur şi prin urmare tot continentul e brăsdat de rîuri.

Wolga e fluviul ei cel mai mare. Isvorul e în micul podiş *Waldai* de unde să resfiră mulţime de ape. Din fericire ea curge spre Sud nu spre Nord ca rîurile Siberiei. Alt-fel ar fi netrebnică pentru navigaţie.

Are totuşi un neajuns: să varsă în Caspică, o mare închisă; dar e vorba ca această mare să fie legată printr'un canal cu Marea Neagră şi atunci corabiile din Ocean vor putea pătrunde până în inima Rusiei, pe Caspica şi pe Volga în sus.

Peciora, Dwina şi *Neva* suferă din contra ca marile rîuri ale Siberiei de îngheţuri cumplite. Apoi cu cât

www.digibuc.ro

înaintezi mai spre Apus (vezi harta) dai de rîuri (*Vistula, Oder, Elba, Weser, Rinul, Sena, Loire, Girondt, Duero, Tago* și *Guardiana)* care înghiață tot mai puțin și deci sunt mai bune de navigat, afară de ale Spaniei, care coboară repede de pe podiș.

Cât privește coasta de Sud a Europei, rîurile sunt mai mici și mai puține, de oare-ce munții sunt prea aproape de mare și plouă mai puțin (mai numai earna). *Marița, Po, Adigele, Ronul, Ebrul* sunt cele mai mari. Mai însemnat de cât toate însă e *Tibrul,* pe a cărei maluri s'a ridicat cetatea *Romei,* stăpîna Mediteranei și a lumei.

Acum dacă ne întoarcem privirile și spre mijlocul Europei găsim un mare fluviu, *Dunărea* (întrecută numai de Wolga). Ea culege o mulțime de ape (*Innul, Tissa, Oltul, Prutul*), pe care le aduce în Marea Neagră, unde să varsă prin mai multe guri.

Isvorul ei e în Pădurea Neagră și întîmplator și la gura ei e *Cara-Orman*, care înseamnă tot pădurea neagră.

Tot în această mare se mai varsă *Nistrul* (vechea noastră graniță dinspre Rusia), *Niprul* și *Donul.*

Afară însă de *Wolga* și *Dunărea*, sunt vrednice de pomenit între toate, încă două rîuri mici *Tamisa* și *Escaut*, norocul Angliei și al Belgiei.

Cu toate că-s mici, dar pe gura lor largă se îngrămădește de două ori pe zi apa oceanului și corăbiile cele mai mari pot intra până adînc în uscat. Aci s'au ridicat la mare avuție și mărire *Londra* și *Anvers*, care împreună cu *Hamburg* (earăși pe un rîu cu gura largă) sunt porturile cele mai mari ale Europei.

IV. **Plante, animale, oameni.** Având umezeală și căldură destulă, Europa era odinioară acoperită cu *păduri* întinse. Când însă oamenii au început să se mai lase de vânat și să lucreze pământul, au început și pădurile a se rări mai ales pe lîngă Mediterană și în locul copacilor sălbateci au fost aduse din Asia: *vița de vie, maslinul, portocalul, lămâiul, dudul, persicul, nucul, caisul, smochinul, castanul, migdalul, orezul* și multe alte plante mai de folos pentru hrana omului.

www.digibuc.ro

Și așa s'a făcut, că în locul copacilor de odinoară, care lepădau frunzele peste earnă, azi împrejurul Mediteranei sunt mai mulți copaci, care rĕmân verzi ca cei din țările tropicale.

Cu vremea apoi, când Romanii au ajuns domnii Mediteranei și au întins (pe timpul când s'a născut Christos) stăpînirea lor și dincolo de Alpi, în câmpia de la Nord, au început și aici să se rărească pădurile. Și în locul lor s'au întins *cerealele*, venite de asemenea din Asia și mai târziu și *cartoful* adus din America.

Așa că azi, afară de munți, păduri mari n'au mai rĕmas în Europa de cât în *mijlocul* Rusiei ca un fel de prelungire a marei păduri din *Siberia*, tovarășă celei din *Canada*.

Și tot odată cu plantele de folos au mai venit tot din Asia și animalele dimprejurul casei: *capra*, *calul*, *boul*, *oaia*, *bivolul*, *găina*, *păunul* și prețiosul *vierme* de mătase adus cu *dud* cu tot din China. Ear Africa ne-a dat *măgarul* și America abia o singură pasere: *curcanul*.

In schimb însă fiarele cu cât se tăiau pădurile cu atâta se împuținau mai tare. *Lupii* au fost stârpiți cu totul din Anglia, ear în țările din Apusul Europei sunt așa de puțini, în cât turmele n'au nevoe să fie păzite de câni. *Ursul* de asemenea se rărește mereu. Puternicul *Bour*, care era pe la noi în vremea lui Dragoș, a pierit. *Cerbul* cu toată frumusețea și nevinovăția lui scade la numĕr; a scăzut și *renul*, care odinioară se cobora până în mijlocul Europei, când pădurile erau nevătămate.

Ca și multe plante și animale și locuitorii Europei sunt veniți tot din Asia. Ei sunt de rasă *mediteraneană* și anume de ramura *ariană*. (Semiții au rĕmas în Asia (o parte au trecut în Africa): Hamiții stăpînesc Nordul Africei. *Arienii* s'au întins din India până în Scandinavia și Spania).

Dar Arienii câți sunt în Europa se împart în trei mari familii:

a) Familia *romanică*, adecă urmașii Romanilor în *Spania*, *Portugalia*, *Franța*, *Italia*, *Elveția*, *România* și *Macedonia*.

www.digibuc.ro

b) Familia *germanică* așezată în mijlocul și Nordul Europei. De ea se țin: *Germaniĭ, Englezií, Danezií, Olandezií, Suedezií* și *Norvegieniĭ.*

c) Familia *slavă* întinzîndu-se mai ales pe marea câmpie din Rĕsăritul Europei. Din ea fac parte: *Rușiĭ, Rutenií, Poloniĭ, Boemiĭ, Moraviĭ, Slovaciĭ, Sloveniĭ. Croațiĭ, Sîrbiĭ.* — *Greciĭ* se apropie mai mult de familia romanică.

După Arieni însă au mai venit din Asia și cete de *Mongoli: Bulgariĭ, Unguriĭ. Tătariĭ* și *Turciĭ*, care s'au așezat de jur împrejurul nostru. — Unguriĭ și Bulgariĭ s'au creștinat; ceștí din urmă au luat limba Slavilor. *Finesiĭ* sunt tot din această ramură.

Odiniοară pe când era acoperită cu păduri. Europa avea puțini locuitori. Azi are aproape 400 mil., adecă *un sfert* din toată populația pamêntului. De aceia și pleacă în fie-care an mulți să se așeze în continente, unde lumea este mai rară.

Statele. Peninsula iberică e stapînită de douĕ state: **Spania**, capitala *Madrid* (aproape în mijloc) și **Portugalia,** o fășie pe coasta de Apus, cu capitala *Lissabona.*

Lissabona e un port minunat la gura lui Tago. Corăbiile care pleacă din Apusul Europei spre Africa, America de la Sud ori Asia, mai toate fac popas în Lissabona. Numele țărei însă a venit de la alt port așezat la gura lui Duro (*Porto*).

Mai bun pămênt de cât pe podișul Spaniei este în **Franța**, care are în mijloc puțin podiș, ear împrejur o câmpie foarte roditoare. Capitala e *Paris.* Bordeaux, Lyon, Marsilia sunt vestite prin negoțul lor întins.

Belgia, capitala *Bruxelles*, e un fel de prelungire a câmpiei francese. Cei mai mulți locuitori vorbesc franțuzește.

Elveția de asemenea e în Apusul ei o prelungire a Franției, căci și Elvețieniĭ vorbesc o parte limba francesă. Dar capitala *Berna* e în ținutul cu limba germană.

La toate aceste țări romanice sa mai adăogă și **Italia** cu capitala *Roma*, de unde ni se trage numele familiei noastre.

www.digibuc.ro

După Romani, care stapîneau toăte țĕrile dimprejurul Mediteranei, cei care s'au arătat mai iscusiți la negoț și lă tot felul de învățături au fost urmașiĭ lor *Italieniĭ*, *Spanioliĭ*, *Portugeziĭ* și *Francezii*. Ei au umplut Mediterana cu corăbiile și pe urmă au eșit și mai departe de cât Romaniĭ, în Ocean. Și așa au isbutit acuma 400 de ani, să înconjoară Africa și să descoperĕ „*Lumea nouă*". Cei dintâi oameni, care au dat roata pămĕntului întreg sunt din neamul romanic.

Dar după ce s'au mai rărit pădurile din Nordul Europei și s'a descoperit lumea nouă au început a face negoț pe mari și popoarele din familia *germanică*.

*

Anglia, care în vechime se ținea mai mult din vite (oi), fiind așezată pe niște insule foarte crestate și deci cu multe porturi a ajuns azi de face negoț peste toate mările și prin toate țările. *Londra* (5 mil.) e orașul cel mai mare din lume.

Germania după ce a trăit și ea multă vreme din lucrarea câmpului azi (prin unirea mai multor state mici) a ajuns o împărăție puternică și a pornit așa negoț pe mări în cât se iea la întrecere cu Anglia.

Cumpĕră din alte țări *lână, bumbac, in, piei, fier* etc. le lucrează și apoi în chip de *pînză, postav, încălțăminte, mașini*... le vinde îndăiat cu prețuri mari celor ce nu se dau la meșteșuguri atât în Europa cât și în cele l'alte continente. Așa noi Românii, cu toate că avem lână, cânepă și in, numai pe postavuri și pînzeturi dăm în *fie-care an aproape tot grîul țărei noastre.*

Berlinul e cap. imperiului, *München, Lipska, Dresda, Stuttgardt* sunt orașe mari, ear *Hamburg* e un fel de Londră a Germaniei.

Olanda, cap. *Haga*, **Danemarka**, cap. *Copenhaga* sunt niște prelungiri ale împărăției germane. Numai **Suedia** (cap. *Stockholm*) și **Norvegia** (cap. *Cristiania*) stau mai la o parte, dar sunt locuite tot de oameni de neam germanic.

Când a venit rîndul popoarelor din această familie, s'au deprins și ele ușor cu negustoria pe apă. Marile din spre Nord sunt, e drept, *mai reci* și mai *neguroase;* dar coasta se pleacă așa de ușor sub mare în cât valurile ei *intră adînc pe gura rîurilor*. Întâi

www.digibuc.ro

au început cu pescuitul apoi au înaintat mai departe în mare și azi toate mările din Nordul Europei sunt în stăpînirea familiei *germanice,* după cum familia *romanică* stăpînise odată numai ea singură toată Mediterana.

*

Dacă ne întoarcem în fine spre centrul Europei găsim o împărăție făcută din bucăți după cum o arată și numele, **Austro-Ungaria.** Între altele a luat și de la noi țara *Bucovinei* acuma vre-o 100 de ani.

In această împărăție trăesc o mulțime de nații deosebite, Cap. pentru Nemți e *Viena;* Ungurii țin la *Buda-Pesta;* Cehii țin la *Praga;* Italienii la *Triest;* Românii din Bucovina la *Cernăuți,* cei din Banat la *Timișoara;* Transilvania are *Clujul, Sibiul, Brașovul* etc.

Tot așa de pestriță ca și Austro-Ungaria e și peninsula Balcanică, de la Dunăre în jos.

Turcia cap. *Constantinopol* cuprinde o fâșie în mijlocul peninsulei până în Marea Adriatică.

In capětul de jos stă **Grecia,** cap. *Atena;* ear la Nord lîngă Dunăre se află **Serbia,** cap. *Belgrad* și **Bulgaria,** cap. *Sofia.*

Intreaga peninsulă a fost odată sub robia turcească. Azi Grecii și Serbii au scăpat de Turcii și împreună cu Bulgarii ar voi să iea din mâna Turcilor și mijlocul peninsulei, ca să-l împartă. Acolo însă trăesc *Albanezii* un neam, care nu se aseamănă cu ei. Trăesc *Români* și *Turci,* cari ar trăi greu, dacă ar cădea sub stăpînirea streină.

Prin urmare în *mijlocul Europei* și în *peninsula balcanică e amestecătura cea mai mare de neamuri* și certurile cele mai dese; ear din nenorocire, noi Românii, care trăim pe *podișul Transilvaniei,* și pe *câmpia* dimprejur ne aflăm tocmai în mijlocul celor cu gîlceavă.

*

Spre răsărit, unde continentul se lățește în chip de câmpie s'a întemeiat o singură împărăție, a **Rusiei.** Și după cum s'a întins în Asia, caută să se întindă și în Europa. Cap. e *Petersburg.*

www.digibuc.ro

La început capitala era în mijloc (la *Moscva*). Voind însă și Rușiĭ să ieasă la mare ca popoarele romanice și germanice, au mutat acuma 200 de ani capitala lîngă mare, întemeind orașul Petersburg. Și fiind-că mările din Nord sunt închise sau de ghiață (Marea Albă) sau de popoarele germanice, Rușiĭ s'au gîndit să cuprindă *Marea Neagră*. Și așa au făcut acuma 100 de ani un port mare, *Odessa*, și se gîndesc să pue mâna pe Constantinopol, — ceia ce ar fi o mare primejdie pentru noi, căci ne-ar închide calea pe mare.

In lățirea ei Rusia a dat și peste noi. La 1812 ne-a luat *Basarabia*, o țară aproape cât Moldova de mare. *Kișineul* și vechile noastre cetăți: *Hotinul, Soroca, Cetatea Albă, Benderul*.. sunt acuma în mâna strĕinilor.

* * *

România. In Europa neamul nostru ocupă un ținut mai *întins* de cât al regatului Italiei (aproape cât Anglia și Scoția și Irlanda la un loc); dar *posiția noastră* e grea: din toate părțile ne împresoară neamuri de sânge străin și cu o limbă strĕină de a noastră.

Pămêntul e bine plăsmuit: în mijloc e *podișul* Transilvaniei înconjorat de *munți*, apoi de jur împrejur se întinde spre *Tisa*, spre *Dunăre* și spre *Nistru* o *câmpie* tot mai netedă. Prin urmare pămêntul e de multe feluri și bogat.

Clima însă e vara prea caldă și earna prea rece, fiind-că suntem mai aproape de câmpia din răsăritul Europei și prea departe de *Curentul golfului* și de apa earași caldă a *Mediteranei*. — Totuși neamul nostru ar putea trăi mai îndestulat de cât multe altele, căcĭ *grîul* cel mai bun din lume e cel din Banat și din câmpia noastră: pe dealuri cresc *viĭ* vestite; munțiĭ sunt acoperiți cu *păduri* și cuprind *păcură* și *sare* îndeajuns, ear Transilvania mai are pe deasupra și *carbuniĭ* (cu care se țin toate trenurile Ungariei) și *aurul* cel mai mult din Europa.

Dacă avem necazuri causa e aiurea: Neamul nostru a fost așezat de Traian *întâi* în Transilvania; pe urmă o parte s'a *coborît de jur-împrejur* spre câmpie și munții i-a despărțit pe aceștia multă vreme de cei ce au remas sus pe podiș.

www.digibuc.ro

Mai ales *în spre rĕsărit* şi miază zi lanţul munţilor e înalt şi greu de trecut. Din *Bucovina* până la *Sinaia* şi până la *Severin* muntele se înalţă ca un zid. Vîrfurile: de ex. *Ceahlâul, Omul, Negoiul* (2544 m.) se ridică peste 2000 m. adecă peste 2 K. deasupra mărei. Dar nu-s ele care împedecă trecerea, ci e lipsa *tăeturilor* în curmeziş sau a *pasurilor.*

Pe unde intră *Dunărea,* e un drum făcut de Traian, dar valea e strîmtă. Pe unde intră *Jiul* e şi mai strîmtă. *Oltul* a tăiat însă muntele până aproape de temelia luĭ şi o cale ferată sue acuma uşor spre Transilvania. Pe la Predeal, pe valea *Prahovei,* urcarea este earăşi grea. Ear mai sus singură valea *Trotuşului* mai are o cale ferată, care leagă *câmpia de la Răsărit* cu podişul Transilvănean.

Trecĕtori mai mici sunt destule, dar sunt grele şi pentru negustori şi pentru militari.—Pe când în spre Apus, din contra, podişul e înconjorat de munţi mai mici şi *Mureşul* coboară pe o vale mai largă în *câmpia de la apus,* — spre Tissa.

Noi Româniĭ ne-am împrăştiat aşa dar, cum se resfiră şi apele de pe podiş. Ear munţiĭ remănând la mijloc regatul nostru stă azi *lîngă pereţiĭ podişului,* ca un om care ar sta lîngă păretele casei luĭ.—Capitala *Bucureştiĭ,* aşezată cum este tocmai la *margina câmpiei,* pare că stă afară din ţara noastră şi a trebuit să cheltuim mulţime de bani, să facem din ea o cetate apărată cu întărituri.

Altfel oraşele cele mai mari sunt aşezate toate cu multă regulă. *Braşovul, Sibiul, Alba Iulia* şi *Clujul* se aţin fie-care la câte un *pas,* pe unde es rîurile şi drumurile din podiş afara.

Oradia-Mare, Aradul, Timişoara, Severinul, T.-Jiului, Rîmnicu Vîlcei, Piteştiĭ, Ploeştiĭ, Buzeul, Rîmnicul, Focşaniĭ, Bacăul, Romanul, Cernăuţiĭ stau ca o cunună pe din afară de munţi.

Apoi vine o cunună şi mai largă pe câmpie şi maĭ ales *pe lîngă Dunărea* unde ele stau înşirate ca nişte prăvăliĭ în lungul unei strade. Intre acestea *Brăila* şi *Galaţiĭ,* care sunt mai aproape de gurile ei, şi *Constanta,* care e la mare, sunt cele mai însemnate. — Ele arată neamului nostru (să urmeze pilda veche a popoarelor romanice şi cea mai nouă a popoarelor germanice şi slave) să ieasă pe mare, să aibă corăbiĭ, ca în timp de earnă

www.digibuc.ro

când pământul nostru e acoperit cu zăpadă, *să vindem noi grîul* şi *porumbul nostru în alte țări* şi să cumpărăm mai eftin mărfurile pe care nu le avem până acuma la noi.

Şi în adevăr, de câți-va ani peste Dunăre, care din vremea lui Traian nu mai vĕzuse nici un pod, trece un pod uriaş, purtând numele celui dintâi rege al neamului nostru „*Carol I*". Acuma călătorii, care pleacă din Anglia şi din apusul Europei spre Asia, trec peste Oradia-Mare, Cluj, Braşov, Bucureşti şi Constanța. Şi e vorba ca şi corăbiile intrând pe *Rin* să coboare pe *Dunăre* printr'un canal (care se va adînci) şi de la *Cernavoda* tăind în curmeziş *Dobrogea,* să răsbească la Constanța, de unde pleacă corăbiile noastre mai departe.

De aceia Constanța e de mare preț pentru țara noastră și închiderea Bosforului ar fi o mare primejdie.

[1]) In loc de 450 K. de la Cernavoda peste Sulina la Constanța, pe canal ar fi numai 70 K.

www.digibuc.ro

NB. In „harta vegetației“ ținutul verde punctat cu roşu înseamnă pădure *subtropicală.* Să se observe însă că în Australia şi în mijlocul Asiei verdele la tipar n'a acoperit bine acest ținut.

www.digibuc.ro

Prețul Lei 1.50.

M 3344

www.digibuc.ro